

Torsdagen den 18 april

Kl. 12.00

§ 1 Om rätt till ersättning för resekostnad vid utprovning av ortopediska hjälpmedel

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara fru Oskarssons (c) i kammarens protokoll för den 3 april intagna fråga, nr 143, och anförde:

Herr talman! Fru Oskarsson har frågat om jag är beredd att lägga fram förslag om åtgärder för att ge rätt till ersättning för patienters resor till ortopediska verkstäder för utprovning av ortopediska hjälpmedel.

Gällande bestämmelser medför rätt till ersättning för resekostnad i samband med utprovning av ortopediska hjälpmedel under förutsättning att läkare medverkar vid utprovningen. Det förekommer emellertid att utprovningen sker utan läkarmedverkan. Riksdagen har i anledning av motioner uppmärksammat bl. a. dessa fall och i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställt att frågan om resekostnadsersättning vid ortopedisk vård utreds vid lämpligt tillfälle sedan översynen av ersättningssystemet vid privatläkarvård avslutats. Frågan övervägs för närvarande inom socialdepartementet.

Fru OSKARSSON (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret på min fråga.

Det är glädjande att svaret ger en förhoppning om ändring av bestämmelserna om reseersättning för besök hos bandagemästare vid ortopedisk klinik. Anledningen till att jag ställt frågan är att betydande problem är förenade med det förhållandet att reseersättning inte utgår vid besök hos bandagemästare för utprovning av ordinerad protes eller bandage.

För att man skall få ersättning fordras, som framgår av statsrådets svar, att besöket är kopplat med ett läkarbesök och att läkaren skriver på reseräkningen. Detta förfaringsätt orsakar mycket besvär både för patienten och för sjukvårdshuvudmannen. Många besök på ortopedisk verkstad behöver inte föregås av läkarkontroll, vilket också framgår av svaret.

Patienter orsakas ofta betydande resekostnader för dessa besök. Är det dessutom så att man inte kan använda allmänna kommunikationer -- tiderna kanske inte passar eller patienten orkar inte med en lång restid på t. ex. buss utan måste anlita taxi -- kan kostnaderna bli så stora att man inte har möjlighet att besöka ortopedisk verkstad på egen bekostnad.

För att hjälpa patienterna till reseersättning "konstruerar" man på sjukhuset ett läkarbesök i samband med utprovningen. Enda anledningen till läkarbesöket är att läkaren skall skriva på reseräkningen.

Det måste vara fel att man skall behöva tillgripa sådana åtgärder för

Torsdagen den
18 april 1974

Om rätt till ersättning för resekostnad vid utprovning av ortopediska hjälpmedel

Nr 61

Torsdagen den
18 april 1974

Ang. svenskundervisningen för icke förvärvsarbetande vuxna invandrare

att hjälpa patienten till ersättningen.

Med den stora belastning och de långa väntetider som vi har inom sjukvården och speciellt inom ortopedklinikerna i dag är varje åtgärd som kan minska efterfrågan och därmed också köerna värdefull. Att ge möjlighet till reseersättning i dessa fall skulle ju betyda att läkaren slipper belastas med dessa ur sjukvårdssynpunkt onödiga besök.

Patienten orsakas ju dessutom betydande väntetider genom det förhållande som vi har i dag.

Jag hoppas att vi snart kan få en ändring av lagen om allmän försäkring så att man även inom dessa områden kan erhålla rescersättning på samma sätt som man får vid sjukgymnastisk behandling sedan den lagen ändrats. Det är angeläget för många att den här frågan kan lösas.

Jag ber än en gång att få tacka för svaret. Det är mycket glädjande att detta är positivt. Det är många som kan glädjas med mig över det.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 2 Ang. svenskundervisningen för icke förvärvsarbetande vuxna invandrare

Herr utbildningsministern ZACHRISSON erhöll ordet för att besvara herr *Strömbergs* i Botkyrka (fp) i kammarens protokoll för den 27 februari intagna fråga, nr 87, och anförde:

Herr talman! Herr Strömberg i Botkyrka har frågat mig vilka åtgärder jag vidtagit med anledning av riksdagens begäran förra året om ett samlat program för svenskundervisning för icke förvärvsarbetande vuxna invandrare.

De icke förvärvsarbetande vuxna invandrarna utgör språkligt, etniskt och socialt en ytterligt mångskiftande grupp. Det är därför naturligt att ett samlat program för svenskundervisning för denna grupp måste rymma en rad skilda åtgärder vars bärkraft försöksvis måste prövas. Självfallet är en fortsatt utbyggnad av stödet till svenskundervisning för invandrare mycket angelägen. Kungl. Maj:t har också i årets statsverksproposition (bil. 10 s. 385–386 och s. 429–431) lämnat riksdagen förslag till åtgärder – varav några har försökskaraktär – som tillsammans syftar till att väsentligt vidga möjligheterna för icke förvärvsarbetande vuxna invandrare att få del av svenskundervisning.

Enligt min mening är de åtgärder som föreslagits viktiga inslag i ett program av det slag riksdagen begärt. Sedan erfarenhet vunnits av de insatser som nu kommer att prövas kan det finnas anledning att överväga hur programmet skall kunna ytterligare utvecklas och kompletteras.

Herr STRÖMBERG i Botkyrka (fp):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet få framföra ett tack för svaret på min enkla fråga.

Vid förra årets riksdag fördes motionsvägen fram krav på att man skulle söka lösa frågan om svenskundervisningen för icke förvärvsarbetande vuxna invandrare. Med anledning av en folkpartimotion och en

motion av bl. a. fröken Mattson gav riksdagen Kungl. Maj:t till känna att ett samlat handlingsprogram för hur detta särskilda problem skall lösas snarast bör föreläggas riksdagen. Det var i april 1973.

Nu trodde jag att vi i årets statsverksproposition skulle få se ett sådant samlat program. Men det fick vi inte. Alltså har över ett år förflutit sedan riksdagen gjorde sitt uttalande, men ännu saknas det samlade handlingsprogram som riksdagen begärt.

I statsverkspropositionen föreslås vissa i och för sig bra och angelägna åtgärder, t. ex. uppsökande verksamhet bland hemarbetande invandrare och försöksverksamhet med kurser i sömnad och matlagning, och det är dessa åtgärder som statsrådet hänvisar till i sitt svar. Men detta är inte det samlade handlingsprogram som riksdagen begärde. Jag har också studerat den bilaga till statsverkspropositionen som avser arbetsmarknadsdepartementet, men inte heller där redovisas något sådant program.

Invandrarutredningen, som snart skall vara klar med sitt arbete, lämnade redan sommaren 1971 sitt utbildningsbetänkande.

Statsrådet säger att man sedan erfarenheter vunnits skall försöka lägga fram ett samlat program. Jag tycker att vi i dag har tillräckliga erfarenheter från invandrarundervisningen och vet, hur vi i vårt land skall ta hand om invandrarna. Vi har ganska stora erfarenheter av svenskundervisning, och det finns därför enligt min uppfattning ett material som ger departementet reella möjligheter att utarbeta ett samlat program.

Statsrådet har i svaret tryckt på att speciella förhållanden råder för invandrarna, och det är alldeles riktigt. Invandrarnas situation kan vara svår, och den är olika för olika grupper. Men kunskaper i svenska ger inte bara kontaktmöjligheter. De ger också möjligheter att förstå och acceptera en del av de olikheter som finns mellan olika kulturer.

Jag ber därför statsrådet överväga att snarast försöka få fram ett samlat handlingsprogram för svenskundervisningen på detta område.

Herr utbildningsministern ZACHRISSON:

Herr talman! Herr Strömberg i Botkyrka tillhör ju skolans värld och är van vid en nästan helautomatisk produktion av läromedel. Det är möjligt att han hade tänkt sig att statsverkspropositionen skulle lyfta fram alla åtgärder på området, presenterade i ett vackert och färggrant paket, som skulle kallas ett samlat program.

Det föreslås emellertid en rad åtgärder på olika nivåer, nämligen uppbyggnad av en mycket omfattande studiecirkelverksamhet, en uppsökande verksamhet bland hemarbetande invandrare, försöksverksamhet med kurser av olika slag, samhällsorientering och samhällsundervisning, framför allt vid folkhögskolorna, där man riktar sig speciellt till hemarbetande invandrarkvinnor, en särskilt utbyggd utbildning för handledare i svenskundervisning för invandrare, osv.

Visst kan man ställa samman detta i en snygg broschyr, om man som herr Strömberg tycker att det skulle vara angeläget att kalla det ett handlingsprogram. Jag tycker emellertid att riksdagsmän i allmänhet har en god förmåga att läsa samman alla de förslag som framläggs och se dem som en del av det program som vi successivt skall bygga ut.

Men jag framhåller igen att det är viktigt att de här verksamheterna

Nr 61

Torsdagen den
18 april 1974

Ang. svenskundervisningen för icke förvärvsarbetande vuxna invandrare

blir prövade, så att de verkligen får den effekt vi önskar. Vi har ju erfarenhet av att en del av dem inte når ut till människor på sätt som vi avser, och därför har vi förstärkt bl. a. de åtgärder som syftar till att intensifiera den uppsökande verksamheten.

När vi har provat det här skall vi givetvis gå vidare. Låt både rums- och tidsfaktorn samverka, herr Strömberg i Botkyrka, så skall vi nog så småningom få en ganska hygglig utformning av undervisningen för invandrare, som redan i dag enligt min mening har en betydande omfattning.

Herr STRÖMBERG i Botkyrka (fp):

Herr talman! Det är alldeles riktigt att invandrarundervisningen har en betydande omfattning och att vi har gjort en hel del; det vill jag inte alls bestrida. Riksdagen begärde emellertid förra året det s. k. samlade handlingsprogrammet, och det nya som har tillkommit i år är inte så förfärligt mycket, även om det finns några saker i statsverkspropositionen som i och för sig också är ett välkommet tillskott.

Statsrådets uppfattning och min skiljer sig tydligen något på en väsentlig punkt. Jag tror att de erfarenheter som vunnits under de många år som nu har gått sedan vi började få invandrare och den möda som lagts ned på att ge dem en god undervisning i svenska och samhällsorienterande ämnen är ett tillräckligt underlag för ett mera samlat grepp.

Invandrarutredningen har i sitt första betänkande, som behandlar undervisningen, också tagit upp frågan om något slags "morot" för att i högre grad locka de hemarbetande till den här undervisningen. Min uppfattning skiljer sig kanske från statsrådets i det att jag tror att det finns möjligheter att ta ett mer samlat grepp. Jag ber statsrådet än en gång att undersöka om man inte skulle kunna göra det.

Herr utbildningsministern ZACHRISSON:

Herr talman! Det är ju modernt i riksdagen numera att tala om principer och tydligen också om samlade grepp. Vi har föreslagit sex konkreta punkter — jag har redovisat dem — där vi går ut och gör en ganska omfattande insats. Man kan om man vill kalla det ett samlat program. Herr Strömberg i Botkyrka har varit uppe i talarstolen två gånger och talat om ett samlat program, men han har inte gett mig ett enda konkret exempel på vad man ytterligare skulle kunna tänka sig att göra.

Herr STRÖMBERG i Botkyrka (fp):

Herr talman! När jag talar om ett samlat program ber jag att få hänvisa till vad utskottet förra året skrev och riksdagen biträdde. Det är alltså inte jag som har hittat på det, utan hela riksdagen står bakom.

Överläggningen var härmed slutad.

Torsdagen den
18 april 1974

*Ang. undervisningen
i svenska för in-
vandrare*

Herr utbildningsministern ZACHRISSON erhöll ordet för att besvara herr Nordstrandhs (m) i kammarens protokoll för den 28 februari intagna fråga, nr 91, och anförde:

Herr talman! Herr Nordstrandh har frågat mig om jag vill överväga att, då uppenbara skäl för omdisponering föreligger, överflytta ytterligare undervisningstimmar i svenska för invandrare från s. k. lagbunden till fri kvot.

Frågan om omfördelning av timmar mellan den lagbundna och den fria kvoten får prövas i sedvanlig ordning efter framställning från utbildningsmyndigheten. Kungl. Maj:t har nyligen beslutat öka den fria kvoten med 50 000 undervisningstimmar. Jag har för närvarande inte underlag för en bedömning huruvida behov av en ytterligare ökning föreligger.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka utbildningsministern för svaret, som han äntligen efter många mellankommande hinder -- inte bara från hans sida utan även från min -- nu kunnat ge.

Jag är inte helt nöjd med svaret. Framför allt är det den sista meningen som jag tycker är litet egenartad: "Jag har för närvarande inte underlag för en bedömning huruvida behov av en ytterligare ökning föreligger."

Saken var ju den att skolöverstyrelsen i december 1973 anhöll hos Kungl. Maj:t om ytterligare 180 000 timmar på den fria kvoten. Detta gjorde skolöverstyrelsen på grundval av inhämtade upplysningar från studieförbunden. Vid slutet av år 1973 hade samtliga tilldelade timmar på den fria kvoten förbrukats inom Folkuniversitetet, Medborgarskolan, Studieförbundet och Vuxenskolan. Folkuniversitetet hade t. ex. vid den tidpunkten ett beräknat behov av ytterligare 48 400 timmar på den fria kvoten.

På grundval av SÖ:s anhållan beviljade utbildningsdepartementet 50 000 timmar av de begärda 180 000 till fördelning åt studieförbunden, och det var bra i och för sig. Detta skedde i början av februari. Men det föreligger fortfarande underlag för ökning, tycker jag. Situationen har inte ändrats. Det som skolöverstyrelsen har anhållit om gäller fortfarande i samma utsträckning som förut.

Jag kan inte säga om läget har förvärrats ännu mer på studieförbundens sida. För det studieförbund som står mig nära är det under alla förhållanden besvärligt. Hur det är för de andra kan jag inte säga, men jag tror inte det är väl beställt där heller. Det behövs alltså mer timmar. Jag vet inte hur det är exakt i dag, men för inte så länge sedan fanns det kvar 145 000 timmar outnyttjade på den lagbundna kvoten. Det är alltså fråga om att kunna göra en överflyttning så att timmarna kommer till användning för invandrarundervisning i svenska, vare sig det blir på den ena eller på den andra kvoteringen. Kan man inte för tillfället utnyttja timmar på den s. k. lagbundna sidan, må man väl kunna använda dem på den andra sidan; det finns utomordentliga behov.

Om det måste göras en framställning igen, så får jag väl entusiasmera studieförbunden att trycka på hos skolöverstyrelsen så att den nu inkommer med en ny anhållan. Men jag tycker att en sådan redan föreligger med en differens på 130 000 timmar, och det är ett rätt fint underlag att gå vidare på.

Herr utbildningsministern ZACHRISSON:

Herr talman! I och för sig sker det väl en kontinuerlig prövning. Vi har efter en framställning från Folkuniversitetet på nytt vänt oss till skolöverstyrelsen och bett om en redovisning av situationen i dag. Problemet är ju det att man också måste få en klar bedömning av hur omfattande den lagbundna undervisningen blir. SÖ gjorde visserligen den framställning som herr Nordstrandh refererat till – det är helt korrekt. Men i det sammanhanget hade SÖ inte helt klart för sig hur omfattande den lagbundna undervisningen skulle bli, och jag menade därför att det fanns anledning till en viss försiktighet.

Men det är klart att om det kommer en ny önskan att man skall få disponera timmar enligt det förändrade förslaget, så skall vi pröva den välvilligt. Det finns ju, som herr Nordstrandh själv säger, anledning att se till att de här timmarna utnyttjas.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka för detta synnerligen positiva besked, som jag inte kunde utläsa direkt ur det första svaret.

Jag hoppas att det skall gå relativt snabbt med den nya prövningen och med ytterligare tilldelning. När studieförbunden inte något så när säkert vet att de får timmar måste de avvisa dem som skulle vilja ha undervisning, och det är inte bra. Det är allra minst lyckat när man, som skett, har i gång undervisning och måste säga: "Nu går det inte längre, timmarna är slut. Ni får alltså sluta, eller också får vi ordna det på annat sätt." Man kan ju alltid ge undervisning med en annan typ av cirklar, men då tillkommer kostnader för de studerande, och det var inte meningen.

Ännu en gång tackar jag för svaret och hoppas att det skall gå snabbt med en förnyad prövning.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Ang. praktikersättningen vid ämneslärarutbildning

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN erhöll ordet för att besvara herr Wikströms (fp) i kammarens protokoll för den 20 mars intagna fråga, nr 124, till herr utbildningsministern, och anförde:

Herr talman! Herr Wikström har frågat chefen för utbildningsdepartementet, om han delar uppfattningen att praktikersättningen – med hänsyn till den bristfälliga informationen om den förändrade praktikorganisationen – bör utgå i form av lön även till de studerande som påbörjat den praktisk-pedagogiska delen av sin ämneslärarutbildning innevarande termin. Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att

besvara frågan.

Frågan om de studieekonomiska villkoren för praktikantdelen av lärarutbildningen behandlades i propositionen 1973:78. De förslag som lades fram där godkändes av en enhällig riksdag. Ikraftträdandet av riksdagsbeslutet bör enligt min mening inte uppskjutas.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Förra våren fattade riksdagen beslut om en ändrad praktikorganisation inom lärarutbildningen. Den innebar bl. a. en närmare integration mellan teoridelen och praktikdelen. I den praktisk-pedagogiska delen av ämneslärarutbildningen kommer praktikmoment att finnas under både första och andra terminen. Lärarkandidatens ställning förändras också; han eller hon kommer i fortsättningen inte att upprätthålla en tjänst utan skall bilda ett lärarlag tillsammans med en handledare.

Denna förändring av praktiken är riktig och har skett i samråd med lärarorganisationerna och med företrädare för de studerande. Ett nära samspel mellan praktiska och teoretiska moment i utbildningen är nödvändigt. Svårigheterna har dessutom på många håll varit betydande att skaffa fram erforderligt antal tjänster.

En konsekvens av lärarkandidaternas förändrade ställning är att lön inte kommer att utgå under praktiken. I stället får de studiemedel. Denna förändring har mött protester från elevhåll, framför allt från de elever som påbörjat sin utbildning den här terminen. Med en viss rätt hävdar de att de aldrig fått ordentlig information om den ändrade organisationen och att det fortfarande inte är klart hur deras utbildning kommer att gestalta sig under höstterminen, alltså andra terminen för deras del.

Från folkpartiets sida har vi accepterat den ändrade praktikorganisationen och de konsekvenser den får. I det långa loppet är det inte möjligt att tänka sig att några grupper har lön eller arvode under vissa delar av utbildningen, medan andra under likartade förhållanden får finansiera sina studier med studiemedel. Man kan t. ex. jämföra med förhållandena under den kliniska delen av läkarutbildningen fram till läkarexamen. De svårigheter som det nuvarande studiemedelssystemet åstadkommer i form av stor skuldsättning o. d. måste — som folkpartiet föreslagit — mötas med förändring av detta, och kanske t. o. m. en total och förutsättningslös översyn.

Men för dem som börjat den praktisk-pedagogiska delen av ämneslärarutbildningen den här terminen är förhållandena speciella. De har fått en klart otillfredsställande information om den nya ordningen, och intentionerna bakom den nya praktikorganisationen kan bara uppfyllas till en del för dem, eftersom de bedriver sina studier under första terminen enligt den gamla ordningen. Det hade därför varit rimligt att lön utgått även till dem som fullgör praktikdelen av utbildningen under kommande hösttermin.

Jag ställde en enkel fråga om detta, och jag fick ett fyndigt formulerat nej på min fråga av statsrådet Hjelm-Wallén. Men det var inte något särskilt tillfredsställande svar.

Överläggningen var härmed slutad.

Nr 61

Torsdagen den
18 april 1974

Ang. praktikersättningen vid ämneslärarutbildning

Torsdagen den
18 april 1974

*Ang. anställnings-
formen för under-
visningsråd vid
skolöverstyrelsen*

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN erhöll ordet för att besvara herr Winbergs (m) i kammarens protokoll för den 5 april intagna fråga, nr 146, till herr statsrådet Löfberg, och anförde:

Herr talman! Herr Winberg har frågat statsrådet Löfberg, om han anser att skäl alltjämt föreligger för att tjänst som undervisningsråd vid skolöverstyrelsen skall ha en anställningsform (extra ordinarie men med begränsad förordnandetid) som avviker från den i statsförvaltningen eljest förekommande. Frågan har överlämnats till mig för besvarande.

Frågan om anställningsform för undervisningsråd, som lämnats utan erinran av riksdagen år 1964, får tas upp i samband med det uppföljningsarbete som pågår i anledning av lagen om anställningsskydd och propositionen 1974:88 om fackliga förtroendemän m. m.

Herr WINBERG (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka fru statsrådet Hjelm-Wallén för svaret på min fråga, även om jag tycker att svaret kanske var något knapphändigt.

Jag riktade frågan till statsrådet Löfberg, därför att jag bedömde det så att det var en fråga mera för löne ministern än för det statsråd som handlägger ärenden inom utbildningsdepartementet, men det är möjligt att frågan ligger i gränstrakterna mellan de båda ansvarsområdena.

Vid den omorganisation som skedde vid skolöverstyrelsen 1964 framkom olika meningar om bl. a. vilken anställningsform som skulle tillämpas för cheferna för den s. k. nya skolöverstyrelsens byråer, dvs. undervisningsråden. Skulle de vara ordinarie eller extra-ordinarie, som är de vanliga anställningsformerna för byråchefer i statsförvaltningen, eller skulle de ha någon för dem speciell anställningsform? I den organisationskommitté som förberedde omorganisationen fanns det olika meningar, och departementschefen stannade slutligen för extra ordinarie anställning i sådan form att anställningen sker tills vidare för högst sex år i sänder. Detta är något anmärkningsvärt, eftersom tjänsteformen "förordnande för viss tid", s. k. Cp-förordnande, i regel är en särskild förordnandeform för ordinarie tjänster och som i princip tillämpas för verkschefer.

Vad betyder nu denna som jag menar egendomliga konstruktion för skolöverstyrelsens byråchefer? Jo, den betyder att de har en i jämförelse med andra tjänster på samma nivå mindre fast anställningsform. När sexårsperioden har gått ut är de inte säkra på att få förnyat förordnande, medan arbetsgivaren beträffande tjänster i sedvanlig extra ordinarieform måste förebibringa saklig grund om en uppsägning skall kunna ske. Detta kan komma att kännas som en påtryckning för vederbörande att t. ex. följa med i olika svängningar som presenteras på skolans område.

Nu hänvisar statsrådet i svaret endast till propositionen 88, som lämnades till riksdagen efter det att jag hade framställt min fråga. I den propositionen uttalas bl. a. att den nya lagen om anställningsskydd även när det gäller staten som arbetsgivare kommer att kraftigt inskränka möjligheten att använda tidsbegränsade anställningsformer, eftersom man eljest lätt skulle kunna utesluta tillämpningen av de regler om saklig

grund för uppsägning som gäller vid andra former av anställning. Jag tolkar detta som en — om än något senkommen — insikt om det mindre lämpliga med den anställningsform som nu finns för undervisningsråden i skolöverstyrelsen sedan tio års tid, och det kan väl i viss utsträckning sägas vara en rättssäkerhetsfråga att detta rättas till.

Bättre sent än aldrig, heter det, och det kanske man också kan säga i detta sammanhang.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Om bättre promenadutrymmen för häktade

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att besvara fru *Kristenssons* (m) i kammarens protokoll för den 27 mars intagna fråga, nr 133, och anförde:

Herr talman! Fru Kristensson har frågat mig huruvida jag vill medverka till att pågående och planerade byggnader för häkten får bättre utformade promenadutrymmen för de häktade än vad som nu förbereds, t. ex. i Kronobergshäktet i Stockholm.

Placeringen och utformningen av promenadutrymmena på de allmänna häktena är främst betingade av önskemålet att uppnå en personalbesparande men ändå effektiv tillsyn. Vid kontakter med berörda myndigheter har jag erfarit att de undersöker vilka åtgärder som kan vidtas i de enskilda fallen för att man skall uppnå från miljösynpunkt bättre förhållanden för de häktade.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Ja, det var ju ett lakoniskt svar, herr justitieminister, men jag tackar ändå för det.

Jag kan emellertid inte av svaret förstå om det kommer att bli någon rättelse på det missförhållande som jag närmast har haft i tankarna, nämligen utformningen av Kronobergshäktet och promenadgårdarna där. Det ger statsrådet inte något konkret besked om. Men jag tycker det är klart otillfredsställande att man inte ens vid ett nybygge har uppmärksammat vad som borde vara ett allmänt omfattat önskemål, nämligen att promenadutrymmena blir mera vettigt utformade.

Jag har här i min hand en skrivelse från kriminalvårdsdirektören för östra räjon. I den skrivelsen, som är ställd till kriminalvårdsstyrelsen, påtalas just att Kronobergshäktets 60-tal bås, som han kallar dem, har en yta på 5 m längd och 2,65 m bredd i ytterkant samt 1 m bredd i den ände som vetter mot vaktkuren. Väggarna — som är täta förstås — är 2,40 höga, och upptill finns det ett maskat nättak. På Långholmen — jag kan nämna det som en jämförelse — håller måtten 9 x 2,80 x 1 m. På det gamla Långholmen, som redan är utdömt, har man alltså väsentligt bättre promenadutrymmen än man får på Kronobergshäktet.

Matematiskt kan jag förstå att man med den yta som finns tillgänglig på Kronobergshäktet kommit fram till tårtbitar av den här storleken. Om man räknar med att varje intagen skall ha möjlighet till rastning eller vad

Torsdagen den
18 april 1974

Om bättre promenadutrymmen för häktade

man skall kalla det i 60 minuter och att antalet är 320, blir ytan den här. Men eftersom det ganska sällan förekommer att en åklagare ger direktiv om att en häktad skall hållas avskild av utredningsskäl tycker jag att man borde kunna frilägga en av rastgårdarna, slopa indelningen i fårtbitar och lämna ett större utrymme fritt där ett antal häktade kunde få komma ut tillsammans.

Statsrådet säger i sitt svar att utformningen främst är betingad av önskemålet att uppnå en personalbesparande men ändå effektiv tillsyn. Jag kan inte riktigt förstå att storleken på dessa utrymmen har med personalsituationen att göra. Jag föreställer mig att den inte har något direkt samband med promenadutrymmenas storlek, men det kanske beror på att jag är för litet insatt i dessa frågor. Jag skulle emellertid vilja fråga herr statsrådet när man skall kunna ändra en sådan här sak om inte just nu, innan häktet är färdigbyggt. Kommer inte herr statsrådet — detta är ändå herr statsrådets bord — att medverka till att en ändring kommer till stånd så att vi får en bättre planering när det gäller Kronobergshäktet innan det är för sent? Det skall inte tas i bruk förrän vid kommande årsskifte, och det bör alltså ännu finnas tid till en ändring. Jag skulle vilja att herr statsrådet gav ett besked på den punkten.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Den skrivelse som fru Kristensson hänvisar till från kriminalvårdsdirektören Marnell har varit föremål för prövning. Kronoberg är emellertid i princip färdigt på den här punkten. Möjligheterna att införa andra anordningar än som är föreslagna är ytterst begränsade med hänsyn till Kronobergshäktets läge och förhållandena där. Men det har sagts av tjänstemän inom kriminalvårdsstyrelsen att man skall undersöka i vad mån de synpunkter som Marnell här har fört fram kan beaktas vid utformningen av det allmänna häktet i Sollentuna. Man har då tänkt sig att man skall kunna få något bättre promenadutrymmen där och att lämpliga Kronobergsfall skall kunna överföras till Sollentuna.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Jag påstår, herr justitieminister, att om man vill, finns det fortfarande tid att göra något åt Kronobergshäktet; man har ännu inte satt upp alla mellanväggar. Jag är medveten om att en sådan ändring i ritningarna kan kosta en del pengar, men jag konstaterar samtidigt att om man inte vidtar någon ändring nu, så har man inte heller någon möjlighet att göra det på många år framöver. Det är väl bättre att försöka rätta till ett misstag medan tid är, även om det kostar litet mera pengar.

Jag tycker, herr talman, att det är uppseendeväckande att man inte har kommit längre i tankeverksamheten när det gäller nybyggen för de häktade och när det gäller deras promenadutrymmen än man gjort i det här fallet. Det vittnar, tycker jag, om att justitiedepartementet ligger ganska lågt när det gäller att intressera sig för de häktades situation. Det har vi också noterat i tidigare sammanhang. De häktade är ju ännu inte dömda. De borde väl — om man skall göra någon gradering — vara förtjänta av en något bättre behandling än de som är dömda. I själva verket är det här tvärtom.

Överläggningen var härmed slutad.

Torsdagen den
18 april 1974

*Ang. handläggningen
av ärenden rörande
chilenska flyktingar*

Fru statsrådet LEIJON erhöll ordet för att besvara fru *Backbergers* (vpk) i kammarens protokoll för den 2 april intagna fråga, nr 142, och anförde:

Herr talman! Fru Backberger har frågat mig om jag vill medverka till en annan praxis vid handläggningen av flyktingärenden, så att chilensk flykting, som anländer till Sverige från annat land än sitt hemland, likväl betraktas som flykting från sitt hemland.

Enligt utlänningslagen är varje utlännings som i sitt hemland löper risk för politisk förföljelse att anse som politisk flykting i förhållande till sitt hemland, oavsett från vilket land han nu har kommit till Sverige. En chilensk flykting som via ett annat land har kommit till Sverige betraktas sålunda som flykting från Chile och får det särskilda rättsskydd som tillkommer alla politiska flyktingar här i landet.

I fråga om chilenska flyktingar som vill komma till vårt land gäller i princip följande. För närvarande gäller en av regeringen bestämd kvot på 800 personer för mottagande av chilenska flyktingar. Denna kvot är i första hand avsedd för sådana flyktingar som befinner sig i Chile och beträffande vilka särskilt ömmande omständigheter föreligger för en fristad i Sverige. De chilenska flyktingar som befinner sig i annat land omfattas sålunda inte av kvoten. Dessa flyktingar har i allmänhet fått asyl i vistelselandet och får, om de önskar komma till Sverige, ansöka härom på vanligt sätt, varefter en prövning sker i varje särskilt fall.

I likhet med vad som sedan länge gäller i fråga om svensk invandringspolitik i allmänhet får nära anhöriga till de chilenska flyktingarna som mottagits i Sverige – oavsett i vilket land de anhöriga vistas – komma till Sverige för att återföre sig med sin familj. Sådana anhöriga faller sålunda utanför kvoten.

Fru BACKBERGER (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka fru statsrådet för svaret. Bakgrunden till min fråga är följande: I Peru finns för närvarande ungefär 5 000 flyktingar från Chile. 2 000 finns i ett läger i södra Peru, resten finns i Lima och har turistvisum på begränsad tid. De löper nu risk att sändas tillbaka till Chile. Brasilien, Bolivia och Chile, Perus tre grannländer, som behärskas av reaktionära militärregimer – vilkas verksamhet karakteriseras av våld, tortyr och massavrättningar – håller på att formera ett block för att isolera regimen i Peru. De politiska svårigheterna med grannländerna leder bl. a. till att Peru nu börjar skicka tillbaka flyktinggruppen till Chile. I Chile fortsätter övergreppen mot politiskt obekväma med oförminskad styrka. General Pinochet har nyligen uttalat att Allendes anhängare skall utrotas.

En av flyktingarna har intervjuats i Dagens Nyheter den 21 mars. Han har sökt arbetstillstånd i Sverige men blivit avvisad. Invandrarverkets tillståndsbyrå hävdar att flyktingarna i Peru inte är inräknade i den svenska kvoten för Chileflyktingar. AMS hävdar att i avtalet mellan AMS och invandrarverket tydligt står skrivet att AMS skall göra strikt arbetsmarknadsmässiga bedömningar.

Torsdagen den
18 april 1974

*Ang. handläggningen
av ärenden rörande
chilenska flyktingar*

Vad säger lagen i sådana här fall? I 2 § av utlänningslagen heter det: "Politisk flykting skall ej utan synnerliga skäl vägras fristad i riket, då han är i behov därav."

Av fru statsrådets svar framkom också tydligt att man räknar med dessa flyktingar från Chile via Peru som politiska flyktingar. Men det finns en motsägelse i statsrådets svar som jag vill kommentera litet. I andra stycket heter det: "En chilensk flykting som via ett annat land har kommit till Sverige betraktas sålunda som flykting från Chile och får det särskilda rättsskydd som tillkommer alla politiska flyktingar här i landet."

Men i nästa stycke står det: "Denna kvot" – på 800 personer – "är i första hand avsedd för sådana flyktingar som befinner sig i Chile och beträffande vilka särskilt ömmande omständigheter föreligger för en fristad i Sverige. De chilenska flyktingar som befinner sig i annat land omfattas sålunda inte av kvoten."

Jag vill med anledning av detta ställa två frågor. Vilken ståndpunkt har statsrådet: den som kommer till uttryck i det andra stycket eller den som kommer till uttryck i det tredje? Hur stämmer den här generösa inställningen till invandrare med den inställning som AMS har dokumenterat i sin handläggning av ärendet angående den namngivne chilenske flyktingen?

Fru statsrådet LEIJON:

Herr talman! Först vill jag konstatera, precis som fru Backberger har gjort, att det i många latinamerikanska länder finns ett stort antal flyktingar från Chile som naturligtvis ibland lever under ganska svåra förhållanden. Det är anledningen till att Sverige även hjälper till på annat sätt än genom att vi här i landet tar emot flyktingar. Vi har till FN:s flyktingkommissarie gett en summa av 1 500 000 kronor för hjälp till flyktingar i olika latinamerikanska länder. Det gäller åtgärder för utbildning, juridisk hjälp, medicinsk hjälp osv.

Det råder ingen motsättning mellan de två uttalanden som jag har gjort i svaret. Vi betraktar alltid politiska flyktingar i Sverige som flyktingar från sitt hemland.

Det finns dock olika sätt att ta emot politiska flyktingar, och vi har när det gäller flyktingar från Chile gjort en alldeles speciell insats på grund av de särskilda svårigheter som fanns där. Vi har fattat beslut om en särskild kvot, som vi efter hand har höjt. Först omfattade den enbart 200 personer. Dessa speciella åtgärder har alltså hjälpt personer som vistas i Chile – både av chilenskt ursprung och av andra nationaliteter – och som genom militärkuppen hamnade i en särskilt svår situation.

Man kan också komma till Sverige som enskild flykting, och i det sammanhanget görs ingen arbetsmarknadsprövning alls. Men om en människa söker arbetstillstånd – som jag antar att det är fråga om i det fall som fru Backberger refererar och som jag inte närmare känner till – måste AMS naturligtvis göra en vanlig prövning av det ärendet. I så fall handläggs det som ett vanligt invandrarärende och inte som ett ärende som gäller politiskt flyktingskap.

Torsdagen den
18 april 1974

*Ang. handläggningen
av ärenden rörande
chilenska flyktingar*

Fru BACKBERGER (vpk):

Herr talman! Det står faktiskt så här, fru Leijon: "En chilensk flykting som via ett annat land har kommit till Sverige betraktas sålunda som flykting från Chile — — ." Och sedan: "De chilenska flyktingar som befinner sig i annat land omfattas sålunda inte av kvoten."

Men jag fick inte riktigt svar på min fråga: Vilken ståndpunkt har fru Leijon, den som statsrådet har gett i sitt svar eller den som kommer till uttryck i invandrarverkets och arbetsmarknadsstyrelsens handläggning? De måste i sin praxis givetvis följa direktiv från regeringen, så det föreligger en liten motsättning där.

Ytterligare en sak är ganska viktig. Det står i svaret: "Dessa flyktingar" — alltså de chilenska — "har i allmänhet fått asyl i vistelselandet", i detta fall Peru. Men de vistas där på begränsat turistvisum, och enligt uppgifter i både latinamerikanska och svenska tidningar har nu den peruanska regeringen under tryck från bl. a. Chile börjat skicka tillbaka dessa flyktingar. De måste alltså betraktas som politiska flyktingar även om de formellt är där på turistvisum. I sådana här fall, när det gäller människors liv eller död, kan man inte vara så formaljuridisk att man bortser från att de rent praktiskt är att betrakta som politiska flyktingar.

Fru statsrådet LEIJON:

Herr talman! Jag har sagt förut, när vi har diskuterat de chilenska flyktingarna i den här kammaren, att regeringens handläggning visar att vi verkligen inte är formaljuridiska — eller hur det nu var fru Backberger uttryckte sig.

Jag har självfallet den ståndpunkt i de här frågorna som kommer till uttryck i svaret på den enkla frågan. Enligt de informationer och kunskaper jag har arbetar både arbetsmarknadsstyrelsen och invandrarverket i enlighet med detta.

Tiden är kort, men jag vill understryka det som står i svaret om att chilensk flykting som kommer till Sverige via ett annat land har det särskilda rättsskydd som tillkommer alla politiska flyktingar här. Rättsskyddet omfattar bl. a. den garanti som vi har i vår lagstiftning för att man inte utlämnas till sitt hemland om man löper risk för politisk förföljelse där eller utlämnas till ett annat land från vilket man i sin tur kan bli sänd till hemlandet.

Fru BACKBERGER (vpk):

Herr talman! Den artikel som jag utgår från stod i Dagens Nyheter den 21 mars och är signerad Mats Lundegård. Där står bl. a.:

"På AMS känner man till den formgivare som omnämns i Mats Holmbergs redovisning." Det gäller alltså en man vid namn Luis Mendoza som har sökt inresetillstånd. "Hans ansökan har avvisats eftersom arbetsgivaren i Stockholm ställt vissa villkor för att anställa chilensen, säger byrådirektör Ragnar Wahlström.

AMS hävdar att i det avtalet mellan AMS och invandrarverket står tydligt skrivet att AMS skall göra strikt arbetsmarknadsmässiga bedömningar."

Det går inte att upprätthålla kravet på arbetsmarknadsmässiga

Torsdagen den
18 april 1974

Anslag till datainspektionen, m. m.

bedömningar, eftersom det i utlänningslagens rekvisit för synnerliga skäl för invandring inte finns något skrivet om att man av arbetsmarknadsmässiga skäl skall avvisa politiska flyktingar.

Fru statsrådet LEIJON:

Herr talman! Det står ingenting sådant och det sker inte heller. Detta ärende har varit ett vanligt invandrarärende, och då skall man ta arbetsmarknadsmässiga hänsyn.

Fru BACKBERGER (vpk):

Herr talman! Får jag till sist fråga fru Leijon: Vill fru Leijon verka för att man i sådana här fall går ifrån de arbetsmarknadsmässiga bedömningarna och tillämpar 2 § utlänningslagen?

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningen nr 71.

§ 9 Anslag till datainspektionen, m. m.

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande nr 20 med anledning av dels propositionen 1974:1 såvitt gäller anslag under justitiedepartementets verksamhetsområde för budgetåret 1974/75 till datainspektionen, dels motioner.

I propositionen 1974:1 såvitt nu var i fråga (bilaga 4 justitiedepartementet, s. 15–18) hade Kungl. Maj:t föreslagit att riksdagen för budgetåret 1974/75 anvisade till Datainspektionen ett förslagsanslag av 2 776 000 kronor.

I detta sammanhang hade behandlats motionerna

1974:1 av herr Helén m. fl. (fp) vari hemställdt

A. att riksdagen beslutade

1. ändringar i datalagen i enlighet med ett i motionen framlagt förslag, syftande till att även ADB-förda personregister inrättade av Kungl. Maj:t skulle omfattas av datainspektionens tillståndsprovning,

2. att ge Kungl. Maj:t till känna vad som i motionen anförts om dataregistrering av s. k. mjukdata,

3. att ge Kungl. Maj:t till känna vad som i motionen anförts beträffande krav på insikter i datadokumentation hos auktoriserad revisor,

4. att ge Kungl. Maj:t till känna vad som i motionen anförts om data i sjukvården,

5. att ge Kungl. Maj:t till känna vad som i motionen anförts om nödvändigheten att specificera sekretesskraven för data i kommunal eller statlig ägo,

B. att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde

Torsdagen den
18 april 1974

Anslag till datainspektionen, m. m.

1. förslag om inrättande av en dataombudsman med uppgift att övervaka efterlevnaden av datalagstiftningen och därvid besvärsvägen tillvarata den enskildes rätt till integritet,
2. utredning av de juridiska problemen i samband med missbruk av och fel i användningen av datorer,
3. att regeringen tog initiativ till internationella konventioner om likartad tillämpning av vissa typer av datalagar,
4. att regeringen utarbetade förslag till kompletterande bestämmelser som bemyndigade datainspektionen att förhindra att personregister mot datalagen kopplades samman med manuellt förda register,

1974:918 av herr Boo m. fl. (c) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde att åtgärder vidtogs i syfte att ytterligare öka integritetsskyddet vid upprättande och användande av personregister på data i enlighet med vad i motionen anförts,

1974:1181 av herr Olof Johansson i Stockholm (c) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde översyn och förslag till sådan ändring i datalagen att försäljning av personregister för kommersiellt bruk omöjliggjordes samt

1974:1190 av herr Wijkman (m) och fru Sundberg (m) vari hemställdes

1. att riksdagen beslutade att personregister som beslutats av Kungl. Maj:t icke fick inrättas och föras utan tillstånd av datainspektionen,
2. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begärde förslag om inrättande av en dataombudsman med uppgift att övervaka efterlevnaden av lagstiftning i datafrågor och därmed sammanhängande integritetsfrågor och därvid besvärsvägen tillvarata den enskildes rätt.

Utskottet hemställde
att riksdagen skulle

1. med bifall till propositionen 1974:1 i denna del till Datainspektionen för budgetåret 1974/75 under andra huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 2 776 000 kronor,
2. med anledning av motionerna 1974:1, 1974:918 och 1974:1190, alla såvitt nu var i fråga, som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anför om tillämpning av visst förfarande för tillståndsprövning hos datainspektionen av personregister vid myndighet som lydde under Kungl. Maj:t,
3. avslå motionen 1974:1, såvitt avsåg hemställan under B 1, samt motionen 1974:1190, såvitt avsåg hemställan under 2,
4. förklara motionerna 1974:1 och 1974:918, båda i vad de inte behandlats i det föregående, besvarade med vad utskottet anför,
5. avslå motionen 1974:1181.

Reservationer hade avgivits

1. av herrar Werner i Malmö (m), Björck i Nässjö (m) och Molin (fp) vilka ansett att utskottet under 3 bort hemställa,
att riksdagen skulle med bifall till motionen 1974:1, såvitt avsåg

Torsdagen den
18 april 1974

Anslag till datainspektionen, m. m.

hemställan under B 1, samt motionen 1974:1190, såvitt avsåg hemställan under 2, hos Kungl. Maj:t begära förslag om inrättande av en dataombudsman med uppgift att övervaka efterlevnaden av lagstiftning i datafrågor och därvid besvärsvägen tillvarata den enskildes rätt till integritet,

2. av herr Berndtson (vpk) vilken ansett att utskottet under 5 bort hemställa,

att riksdagen skulle med anledning av motionen 1974:1181 hos Kungl. Maj:t begära förslag till de lagändringar som krävdes för att omöjliggöra försäljning av personregister för kommersiellt bruk.

Till betänkandet hade fogats särskilda yttranden

1. av herrar Boo, Pettersson i Örebro, Fiskesjö och Jonnergård (santliga c),

2. av herr Molin (fp) samt

3. av herr Berndtson (vpk)

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! I samband med propositionen om förslagsanslag till datainspektionen har konstitutionsutskottet behandlat några motioner som anknyter till den datalag som vi tog för jämnt ett år sedan. Det kan kanske vara på sin plats med en snabb erinran om vad som då skedde.

När vi tog lagen var vi helt överens i två väsentliga avseenden.

För det första ansåg vi att det behövdes en datalag. Det var hög tid att reglera den flora som växte fram på ADB-området. Det var angeläget att ge medborgarna ett skydd för den personliga integriteten och värna mot den maktkoncentration som kan befaras där mängder av information samlas på en hand – det kunde lätt bli en maktförskjutning i samhället, som utskottet också säger i sitt betänkande. Det ville vi förhindra. Det gamla talesättet att kunskap är makt har i datasamhället fått en ny och mycket allvarlig dimension.

För det andra var vi helt överens om att lagstiftningar fick ses som ett provisorium. Den måste kompletteras undan för undan i takt med den snabba utveckling som sker på detta tekniskt komplicerade område.

Oenigheten den gången kvarstår till en del också i år. Från oppositionens sida yrkade vi att en dataombudsmannainstitution skulle inrättas. Den skulle överta de uppgifter som nu åvilar tre olika organ, vilket kan vara förvillande för medborgaren som behöver bistånd. Vi menar att en fristående dataombudsman är att föredra. Själva begreppet är ju också klagörande. Jag skall återkomma till detta.

Oenigheten gällde den gången också huruvida personregister som inrättades av Kungl. Maj:t skulle vara underkastade datainspektionens tillståndsgivning eller ej. Vi hade den meningen att de borde vara det. Medborgaren borde ha den tryggheten att alla register som han kunde befaras figurera i skulle vara underkastade sådan kontroll.

Nu har emellertid utskottet kommit fram till en annan lösning, som vi tycker är bra. Jag kan medge att vårt tidigare förslag hade vissa brister – ingenting är fullkomligt i denna världen. Bl. a. kom besvärfrågan i kläm.

Det vore naturligtvis inte helt tillfredsställande om datainspektionen kunde stoppa ett register som hade inrättats av Kungl. Maj:t – Kungl. Maj:t är ju högsta besvärinstans. Det vore inte heller särskilt korrekt att ett underställt organ – i detta fall datainspektionen – kunde korrigera högsta besvärsorganets dvs. Kungl. Maj:ts beslut. I sådana fall är det inte heller lämpligt att man lägger tillståndsgivningen på riksdagen -- det stämmer inte riktigt med vår konstitutionella uppfattning om denna del av förvaltningen.

Men allt detta fick vägas mot det mycket väsentliga kravet att medborgaren fick trygghet och skydd mot att behöva figurera i dataregister med personuppgifter utan att dessa register verkligen var kontrollerade och försedda med vederbörliga tillstånd.

Den lösning som utskottet nu stannat för kan vi ansluta oss till. Man uppmanar Kungl. Maj:t att utreda frågan huruvida det inte kan uppdras åt underställda myndigheter att ansöka om tillstånd att få etablera dataregister. Myndigheterna skulle alltså söka tillstånd hos datainspektionen och där få saken prövad i vanlig ordning. Jag kan inse att skillnaden inte är så förfärligt stor, men i förfarandet ligger i vart fall en stor psykologisk vinst. Därmed blir alla dataregister kontrollerade på samma sätt och försedda med tillstånd, och det måste innebära en avsevärd trygghet. För den händelse myndigheten skulle behöva överklaga ett avslag hos Kungl. Maj:t, föreställer jag mig att Kungl. Maj:t tar allvarligt på ett sådant besvär och inte alltför lätt går myndigheten till mötes.

Dessa frågor och en del problem i anslutning härtil kommer herr Wijkman att gå närmare in på, och därför skall jag, herr talman, till sist bara ta upp den fråga som berörs i reservationen 1, nämligen frågan om dataombudsmannen.

Vi anser alltfört att det hade varit en lycklig lösning om man hade kunnat ersätta de tre institutioner som nu sysslar med integritetsfrågorna och skyddet för medborgarna med *en* institution, dataombudsmannen. Nu är det i första hand datainspektionen som skall vara klagomur. Detta blir tveksamt i de fall datainspektionen redan är inblandad på så sätt att man vid tillståndsgivningen avvägt olika intressen. Det kan alltså bli en tillsyn över sig själv! Vidare har JO uppgiften att ta emot medborgarnas klagomål och dessutom öva tillsyn över datainspektionen, precis som man övar tillsyn över andra myndigheter. Slutligen kommer också justitiekanslern in i bilden och kan föra talan mot inspektionens förslag. Med tanke på den snabba utveckling som kännetecknar ADB-området är det ytterst väsentligt att medborgaren kan få sin personliga integritet säkrad och även praktiskt ordnad. Här är det inte bara fråga om hur myndigheterna bedömer de olika lösningsförslagen utan synnerligen också om hur medborgaren upplever dem.

Det rör sig om så tekniskt komplicerade frågor att vi nog menar att även det motiverar en speciell institution. Man hänvisar annars till att JO kan klara även detta. Kanske JO kan utrustas med den tekniska expertis som behövs, men vi vet att våra justitieombudsmän redan är hårt arbetsbelastade och alltid personligen måste ta ställning i sakfrågorna. Det skulle vara ytterligare arbetsbelastande, synes det mig. Därför anser

vi att en speciell dataombudsman, som sysslade just med dessa frågor, är att föredra.

Som jag inledningsvis nämnde var vi överens om datalagens provisoriska karaktär. Vi menar att här är en punkt, där man redan nu kunde göra en förändring till båtнад för landets medborgare. Mot detta invänds förstås att vi har så blygsamma erfarenheter. Vi måste först avvakta. Men ibland kan det vara allvarligt att invänta erfarenheten. Det gäller stundom att förebygga en erfarenhet, som kan vara besvärande nog. När skadan redan är skedd, kan den på detta område inte alltid repareras. Därför är det klokt att, som man säger i många sammanhang, tänka efter *före*.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till reservationen 1 och i övrigt till utskottets hemställan.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Folkpartiet har länge arbetat för en lagreglering, som skulle möjliggöra kontroll av användningen av dataregister mot bakgrunden av den mycket snabba utvecklingen på detta område. En huvudpunkt för oss har varit att skydda den personliga integriteten och att säkerställa för varje människa att få ha ett eget rum. Genom att driva dessa frågor, bl. a. i riksdagen, har vi också nått påtagliga resultat, och årets behandling i konstitutionsutskottet av vår motion är en ny framgång. Jag skall därför, herr talman, nu uppehålla mig vid en mer framtidsinriktad fråga.

I dag är en lång rad stora dataregister under uppbyggnad. Vilka effekter de kommer att få på arbetstagarnas möjligheter att påverka sin egen arbetsmiljö och på de tiotusentals kundernas, klienternas, patienternas och vårdtagarnas möjligheter att bli behandlade som individer är en fråga som många upplever som alltför teknisk för att våga ha egna åsikter om.

Vid en internationell datakonferens i Wien nyligen, tillkommen på initiativ bl. a. av den österikiska fackföreningsrörelsen, framkom hur väsentligt det är att den personal som arbetar på datoriserade arbetsplatser själv från början får vara med och bestämma hur datastyrningen skall ske. Klienternas och vårdtagarnas situation i detta sammanhang är det svårare att få klarhet om och öva inflytande på. Datasystem, både statliga och privata, läggs nästan alltid upp så att de skall vara bekväma för dem som programmerar datorerna, inte för kunden eller klienten. Ju längre datoriseringen drivs, ju oftare utsätts just dessa för större och obegripligare blanketter.

Det här är faktorer som inte faller under datainspektionens fögderi. De fackliga frågorna måste bevakas av de fackliga organisationerna, men vem bevakar de mänskliga aspekterna? Vi skulle gärna se att vi fick en dataombudsman som kunde sträcka sin omsorg också till detta.

Ett datasystem som inte behandlar den verklighet som det ger sig ut för att behandla har en dålig lönsamhet. Om det behandlar fiktiva bilder av människor eller förhållanden som passar datorns förenklade arbetssätt men som inte finns i vår tredimensionella tillvaro, då kommer den datoriseringen att misshandla tillvaron och människorna, och resultatet blir värre än om man inte hade någon dator alls.

Byråkratisk likgiltighet för individernas olikheter och personligheter

Torsdagen den
18 april 1974

Anslag till datainspektionen, m. m.

har alltid förekommit, men vad som händer i dataåldern är att denna likgiltighet får en sorts skenbar vetenskaplig legitimation. Därför måste alla fakta som är för subjektiva och för svårbestämbara för att lämpa sig för datorisering, ofta kallade mjukdata, antingen inte behandlas alls i datorer eller förses med angivande av de säkerhetsmarginaler som finns. En datoriserad sjukdomsdiagnos, t. ex., blir ju inte bättre och säkrare än de grundfakta som från början har inhämtats genom olika mätmetoder bara för att den lagras på data. Hur pass säkra och pålitliga de här uppgifterna är måste därför anges i slutresultatet. Så gör man ju, när man anger bärkraften hos en bro eller tånjbarheten i en bit stål. Så borde man också göra när man anger en människas grad av alkoholism eller förhöjt blodtryck. Felbehandlingen kan bli lika farlig i det förra fallet som i det senare, om man litar blint på siffror som är mer eller mindre osäkra.

Vid datakonferensen i Wien ställdes frågan till deltagarna: Hur vill ni definiera ett för arbetstagarna oacceptabelt datasystem? En dansk dataexpert svarade: Det är ett system som inte tillåter ändringar efter de arbetandes egna önskemål. En ungersk dataexpert svarade: Det är ett system där algoritmerna inte fungerar. Skillnaden mellan de här båda inställningarna är den verkliga skillnaden mellan två synsätt som anger hur datorerna bör fungera. Det kommer att bli allt viktigare vilket av dessa synsätt som får övertaget i framtiden. Att bevaka den kampen och se till att rätt synsätt segrar kommer att bli den verkliga datafrågan inom en relativt snar framtid.

Jag tror, herr talman, att det här perspektivet ingalunda bara är en skräcksyn från ett auktoritärt samhälle utan förankring i vår verklighet. Jag tror tvärtom att det är en framtida möjlighet och en framtida risk också i vårt samhälle. För en liberal är det en självklar uppgift att bekämpa en sådan här utveckling. Det får inte bli så att Storebror inte bara ser oss utan också tänker för oss och åt oss.

Herr ISRAELSSON (vpk):

Herr talman! Vänsterpartiet kommunisterna har inte till detta års riksdag väckt någon motion angående datateknikens användning. Vpk har emellertid vid 1972 års riksdag väckt en motion i vilken vi klagör partiets syn på användningen av ADB.

Vid konstitutionsutskottets behandling av anslag till datainspektionens verksamhet har också behandlats en motion av herr Olof Johansson i Stockholm med krav av samma art som vi tidigare framfört i motionen 1972:1321. Då vi vidhåller den mening, som då framfördes, har herr Berndtson fogat en reservation till nu förevarande betänkande från konstitutionsutskottet där motionskravet följs upp. Till betänkandet har också fogats ett särskilt yttrande, där herr Berndtson påminner om vår principiella syn på de frågor inom dataområdet som nu är föremål för riksdagens behandling. Jag vill i anledning av detta göra några kommentarer.

Först några ord om vpk:s principiella syn på datateknikens användning. All teknikanvändning innebär att människan ökar sina möjligheter att med mindre mänsklig möda uträtta mera. Men detta är endast en möjlighet. Om teknikanvändningen verkligen skall bli till gagn för det

Torsdagen den
18 april 1974

Anslag till datainspektionen, m. m.

stora flertalet människor beror på i vilket systems tjänst den nya tekniken ställs och i vilka syften den används. Den teknik som infogad i folkets tjänst leder till bättre levnadsförhållanden för folkflertalet kan i en maktägande minoritets tjänst endast leda till ökad kontroll av redan förut beroende människor och till ökade svårigheter för folkflertalet att ändra på en maktstruktur som de upplever som förtryckande.

Dessa allmänna konstateranden i fråga om teknikanvändning är särskilt relevanta i fråga om användning av datateknik. Vår tid karakteriseras ju bl. a. av tillgången till enorma mängder av information av olika slag. Möjligheterna att systematisera och utvärdera information har i utomordentlig grad ökat genom den moderna datateknik som utvecklats under loppet av bara ett par årtionden. Så länge det är fråga om att bearbeta information från den tekniska forskningen behöver väl knappast dessa nya möjligheter leda till oro utan i stället inge förhoppningar om nya framsteg. Det är när kontrollen av det mänskliga samhället och den enskilda människan kommer in i bilden som det finns grundad anledning att hysa oro inför utvecklingen. En sådan oro har också spritt sig bland allmänheten här i landet och har verksamt bidragit till att vi här i riksdagen den 12 april 1973 antog en datalag. Vi krävde i motionen 1639 år 1973 skärpningar i den nya lagen, dock utan att då vinna riksdagens bifall, men den nya datalagen var i alla fall ett steg i rätt riktning.

Trots att en ny datalag antagits, som i sin helhet träder i kraft den 1 juli 1974, finns tydligen en betydande oro kvar från allmänhetens sida. Att vi i dag har debatt i frågan, kan väl sägas spegla detta förhållande. Oron är i första hand koncentrerad till handhavandet av persondata.

Vad gäller handeln med persondata så har vi både i den fristående motionen år 1972 och i motionen i anslutning till propositionen om datalag krävt att sådan handel skall stoppas genom lagstiftning. Detta gamla vpk-krav följs nu upp i reservationen 2 till det betänkande vi nu behandlar.

Mot detta krav kan givetvis riktas den invändningen att det strider mot offentlighetsprincipen i tryckfrihetsförordningen och att således ett tillgodoseende av kravet föranleder grundlagsändring. Vi är av den meningen att det personliga integritetsskyddet är så viktigt att om så erfordras ändring i grundlagen bör göras. Det är väl också tänkbart att tillgodoseende av kravet skulle kunna ske genom ändring i sekretesslagen. En reglering den vägen föreslås ju i en proposition till denna riksdag i vad gäller skyddet för vetenskapligt gjorda upptagningar av dialekter m. m. Ett bifall till reservation 2 innebär att riksdagen gör hemställan till regeringen om sådana lagändringar att försäljning av personregisteruppgifter för kommersiellt bruk inte blir möjlig.

Jag yrkar därför, herr talman, bifall till reservationen 2 av herr Berndtson.

Jag skall slutligen ge några mera principiella synpunkter på datateknikens användning här i landet, synpunkter som inte täcks in av reservationen, men som tas upp i det särskilda yttrandet.

Vi menar att såväl tillverkning och utveckling av datautrustning som användning av denna utrustning är en viktig makt- och näringspolitisk fråga. Vi hävdar således att datapolitiken måste ses i ett makt- och

näringspolitiskt långtidsperspektiv. Vad först gäller det maktpolitiska perspektivet så anser vi att Sverige inte får göra sig beroende av något eller några stora multinationella företag på detta område. Vi tror att det skall vara möjligt att utveckla en egen dataindustri inom landet. En sådan industri skall ingå som en integrerad del i den samordnade elektronikindustri som vi anser skall ägas av samhället. Anser vi detta så är vi också inne på näringspolitiken. En utvecklad samhällsägad elektronikindustri, i vilken framställning av datautrustning ingår, utgör en lättindustri som det borde gå förhållandevis lätt att decentralisera till de delar av landet där behovet av sysselsättning är störst. I samband med vpk:s motioner om statliga basindustrier har vi också framfört förslag av denna innebörd.

Allra sist några ord om själva användningen av datatekniken. Den har hittills i huvudsak tjänat de stora industriföretagen och statsförvaltningen. Den har hittills ställts i ett fåtals tjänst i dessas strävan att kontrollera det stora flertalet. Det finns de som menar att det är just sådana uppgifter ADB-tekniken är till för och kan lösa.

Vi menar att denna nya teknik också skall kunna användas för kontroll och insyn i motsatt inriktning. Fackliga organisationer bör via ADB kunna få för dem betydelsefulla uppgifter om de företag inom vilka deras medlemmar arbetar. Skyddsombuden bör genom ADB kunna få för dem viktiga uppgifter om farligheten i fråga om t. ex. kemiska ämnen som används inom industrin. Den enskilde medborgaren bör genom ADB kunna få begriplig information i fråga om de lagar och förordningar som gäller inom för honom aktuella områden. I ett komplicerat samhälle skulle ADB, ställd i det arbetande folkets tjänst, kunna underlätta livet för den enskilde och bli ett stöd i den enskildes och hans organisationers kamp för bättre levnadsförhållanden. Skall detta kunna uppnås krävs det en radikalt ändrad statlig politik på dataområdet, en politik som är förankrad i lönarbetarnas krav och behov.

Herr BOO (c):

Herr talman! Utvecklingen inom dataområdet har varit enorm under de senaste årtiondena. ADB-tekniken har för den industriella sektorn självklart varit och är av stor betydelse för utvecklingsarbetet. Även för planeringsarbetet i stort har ADB betytt mycket liksom när det gäller att vinna administrativa rationaliseringar. Kanske vågar man dock säga att inte sällan har ADB visat sig ej medföra de rationaliseringar och kostnadsbesparingar som man från början räknat med.

Inom ett område har ADB-utvecklingen väckt stark och ökad oro, och det är persondata. Farhågorna gäller framför allt en utveckling som kan medföra stora risker för den enskildes integritet. Härvid är det inte bara fråga om respektive system och de uppgifter som förs in i systemen. Ännu mera kanske man i framtiden bör beakta problemen vid samkörning av olika system och vad de kan innebära för den enskildes integritet.

Sedan förra året har vi, som här sagts tidigare, datalagen i kraft. Denna lag reglerar ju grundläggande frågor inom dataområdet. Det är givetvis svårt att göra en analys av hur lagen i tillämpning har verkat. Tiden efter dess tillkomst är ännu alltför kort. Men själva innebörden i lagen och vad som hittills har förevarit visar att lagen är värdefull. Jag tror också att vi i

Torsdagen den
18 april 1974

Anslag till datainspektionen, m. m.

det avseendet bör mycket klart markera att tillkomsten av datainspektionen såsom tillståndsprovande och kontrollerande myndighet utgör en trygghet för den enskilde.

Även om datainspektionen fortfarande är under uppbyggnad står det ändå redan nu klart att inriktningen och resultatet av dess arbete kommer att ha stor betydelse. Datainspektionen har uppenbarligen utomordentliga möjligheter att utbygga sin verksamhet på den kontrollerande och inspekterande sidan.

Låt mig också säga att det remissvar som inspektionen avgivit till konstitutionsutskottet beträffande de motioner som behandlats i förevarande betänkande — svaret är som bilaga fogat vid betänkandet — vittnar om det seriösa sätt på vilket vi har att räkna med att inspektionen tar itu med sitt arbete. Även utskottets besök på inspektionen och våra överläggningar med dess personal bestyrker detta intryck av arbetets inriktning. Allmänheten kan således känna trygghet när det gäller kontrollen och också integritetsproblemen i det avseendet.

I detta sammanhang vill jag kort kommentera varför vi från centern inte i nuläget har anslutit oss till den reservation där man föreslår en särskild dataombudsman. Datainspektionen har ju ordentliga resurser för att utöva den kontrollerande verksamheten. Det är, tycker jag, alldeles klart att datainspektionen skall vara den instans som den enskilde skall vända sig till när det finns anledning att ta upp integritetsfrågor. Samtidigt har vi ju JO, som i vanlig ordning kontrollerar datainspektionen som myndighet. Det står ju också den enskilde fritt att på traditionellt sätt få olika frågor prövade hos JO-institutionen.

I en motion har vi från centern anfört vissa synpunkter på de framtida datastrukturerna, och där ingår som ett betydelsefullt avsnitt frågorna angående den personliga integriteten. Utskottet har vid sin behandling av motionen pekat på den utredning — datasamordningskommittén DASK — som för närvarande sysslar med dessa frågor. I direktiven till denna utredning ingår att i olika avseenden belysa skillnaden mellan centraliserad struktur och decentraliserad struktur. Utredningen har framlagt en förstudie, som inte ger särskilt starka belägg för att utredningen på ett seriöst sätt tagit itu med de i direktiven på denna punkt angivna uppgifterna.

Vi kan väl förvänta att utredningen i sitt förslag, som väntas inom kort, på ett mera allsidigt sätt skall belysa de här problemen. Vi centerledamöter i konstitutionsutskottet har ändock varit angelägna om att verkligen lägga vikt vid det resonemang som jag här något har refererat, och det framgår ju också av det särskilda yttrandet nr 1 vid utskottets betänkande. Där sägs bl. a. att utvecklingen på dataområdet är utomordentligt snabb och att det vore fel att inte så snart som möjligt ta ställning till vilken struktur vi skall ha framöver på detta område. Om inte det sker rätt snart, kommer de ekonomiska faktorerna att göra sig gällande med alltmer ökad styrka. Man kommer då att hänvisa till att man har byggt ut ett system, som det av ekonomiska skäl är svårt att ändra på. Detta skulle verka hindrande för ett objektiva ställningstagande.

Vi har därför sagt att det finns verklig anledning att utredningen prövar länssystemet, dvs. en decentraliserad dataverksamhet. Vi menar

dock att man i ett sådant system självfallet också skall ha möjligheter att bygga in säkerhetsventiler, så att det inte utan ordentliga nycklar kan förekomma samkörning, om sådan anses nödvändig, mellan de olika länsdatorerna. Vi har i det särskilda yttrandet liksom i motionen framhållit att man därutöver kan tänka sig att inrätta särskilda regionala ansvarsnämnder. Det är nödvändigt att dessa frågor verkligen blir prövade i utredningen.

I motionen 1181 av herr Olof Johansson i Stockholm begär denne förbud mot försäljning av personregister för kommersiellt bruk. I och för sig kan man självfallet direkt instämma i denna tankegång. Jag vill ändå säga att vi vid ett realiserande härav kommer i en besvärlig konflikt med offentlighetsprincipen. Här bör man ändå kunna finna en rimlig avvägning och balans. Utskottet har ju i detta avseende gjort ett uttalande, som jag finner anledning att läsa in i protokollet, eftersom det är betydelsefullt för den praktiska tillämpningen i framtiden. Utskottet säger följande: "Utskottet vill emellertid i detta sammanhang understryka att myndighet enligt den ändring i tryckfrihetsförordningen som träder i kraft den 1 juli i år inte är skyldig att lämna ut själva datamediet utan endast utskrift av de uppgifter som finns lagrade i registren. Vid prövningen av ansökningar om att utfå magnetbandkopior och andra datamedier har myndigheterna därigenom möjlighet att ta hänsyn till den tänkta användningen av uppgifterna. En restriktiv praxis från myndigheternas sida i fråga om utlämnande av datamedier är enligt utskottets mening angelägen."

Jag tycker att detta är en utomordentligt stark skrivning, som bör föranleda restriktivitet när det gäller att utlämna datamedier som sådana. I och med det har man också neutraliserat de största direkta olägenheterna av att persondataregister kan utnyttjas kommersiellt.

Jag vill bara tillägga att det utskottsbetänkande med anledning av olika motioner på dataområdet, som vi nu har att behandla, på ett bra sätt tar upp många av de centrala värderingarna i hela problematiken. Jag tycker därför att betänkandet som sådant är ett värdefullt dokument i den framtida diskussionen om datamedierna.

Herr talman! Jag ber med det sagda att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Som de föregående inläggen visar råder det en betydande enighet om datalagstiftningen. Denna enighet återspeglas också i konstitutionsutskottets betänkande. Visserligen finns reservationer fogade till det, men dessa rör enbart detaljer.

Konstitutionsutskottets betänkande kännetecknas också av en betydande försiktighet. Denna försiktighet är inte bara klädsam, den är också nödvändig. Vi vet mycket litet på detta område. Det har snabbt växt fram en ny teknik, som har visat sig vara till stor nytta inom företagsvärld och inom samhällsliv, men vi är medvetna om att den också kan missbrukas. Den kan innebära att den enskildes integritet rubbas. Den kan leda till en koncentration av maktbefogenheter som vi finner vara felaktig. Det gäller därför att ställa denna teknik under samhällets

Torsdagen den
18 april 1974

Anslag till datainspektionen, m. m.

kontroll.

I fjol tog vi ett mycket viktigt steg på detta område: vi antog en datalag. Vårt resonemang gällde då om vi skulle vänta till dess vi hade möjligheter att skapa en mer perfekt lag eller om vi skulle anta en lag och vara medvetna om att den i sak var provisorisk och kunde behöva ändras med utgångspunkt i de erfarenheter vi fick. Vi valde den sistnämnda vägen. Enligt min mening var detta ett riktigt val. Det har gjort att vi kommit först på det här området. Sverige är för närvarande det enda land som har en datalagstiftning som täcker både den privata och den offentliga sektorn.

Vissa delar av lagstiftningen har ännu inte trätt i kraft; det sker först den 1 juli i år. Under sådana förhållanden är det naturligt att vi är försiktiga. Viktiga frågor är också föremål för utredning. Främst vill jag peka på datasamordningskommittén, vars arbete ännu inte är slutfört.

Det gäller nu för oss att vinna erfarenheter. Vi skall givetvis vara mycket observanta på denna punkt. Vi vet att datainspektionen är det. Självfallet bör även riksdagen och dess konstitutionsutskott vara det, och självklart är att regeringen med stor uppmärksamhet följer vad som händer på detta område.

Som utskottets vice ordförande nyss påpekade har de kontakter vi haft med datainspektionen visat att denna myndighet är en trygghet för den enskilde på det här området. Vi vet att den arbetar mycket noggrant och seriöst, och vi kan vänta oss att den kommer att lägga fram förslag om den upptäcker att det finns luckor i lagstiftningen eller att denna behöver ändras på vissa punkter. Jag skulle gärna i detta sammanhang vilja hänvisa till det yttrande som finns infört i utskottets betänkande. Detta är väl värt att studeras av den som är intresserad av dessa frågor.

Mot bakgrund av vad jag har sagt ter det sig naturligt att vi i år ställt oss lika avvisande som i fjol till förslaget om en dataombudsman. Herr Werner i Malmö har ju redan lagt i min mun den argumentation som skall komma, nämligen att vi inte har någon erfarenhet som talar mot det nuvarande systemet. Jag skulle bra gärna vilja fråga herr Werner - och herr Molin i den mån han känner sig vara engagerad på det här området: Har det inträffat något på detta fält som gör att man redan nu behöver ändra den lagstiftning vi beslöt i fjol? Kan herrarna ta fram några konkreta fall som visar att vi nu behöver inrätta ett dataombudsmanna-ämbete? När vi i fjol ställde oss avvisande var det främsta skälet att förslaget skulle innebära en överorganisation. Vi skulle behöva dubblera de resurser vi har på detta område. I sak är ju datainspektionen något av ett ombudsmannaämbete på detta område, dit den enskilde kan vända sig, och utövar inspektion på fältet.

Man kan naturligtvis resonera så att man skall ha två organ - ett som kontrollerar den tekniska sidan och ett annat som angriper problemen från juridiska utgångspunkter. Enligt min mening innebär det dock stora fördelar om man hos en institution förenar den tekniska och den juridiska kontrollen. Det sker nu, och vi får väl se hur detta utfaller. Utskottets skrivning innebär ingalunda att vi slår igen dörren. Skulle det visa sig att det finns behov av två institutioner, får vi väl inrätta dem. Men detta behov är ännu inte styrkt, och för min egen del tycker jag att det är

ett värde i att man hos ett och samma organ kan förena den kontroll som här utövas.

Så har vi justitieombudsmannen. I ett fall har han nu gått in på det här området. Med den administrativa erfarenhet som justitieombudsmannen har, är det värdefullt att han har inspektionsmöjlighet, och den kan säkert utnyttjas till gagn för allmänheten.

På detta område gäller det, som har framgått även av tidigare anföranden, i hög grad att väga olika krav mot varandra. Inte minst gäller det att ställa mot varandra kravet på offentlighet och kravet på personlig integritet. I långa stycken sammanfaller dessa krav, men de kan komma i motsättning till varandra. Vi har i konstitutionsutskottets betänkande i år ett mycket intressant exempel på detta: det krav som har förts fram att vi skall skydda hushållen och enskilda mot direktreklam. Man kan förstå kravet. Men här kommer offentlighetsprincipen in i diskussionen. Herr Israelsson hade helt klart för sig att ett bifall till motionen skulle innebära att man ändrade tryckfrihetsförordningen. Det kan man naturligtvis göra. Men det avgörande är inte att man får ge sig in på grundlag, utan det avgörande är frågan om vi skall inskränka på offentlighetsprincipen. Vi upplever ju alla värdet av denna offentlighetsprincip, och gång efter annan får vi lyssna till talare – även i herr Israelssons parti – som från denna talarstol hårt driver offentlighetsprincipen. I det här fallet är man beredd att offra offentlighetsprincipen.

I fjol resonerade vi mycket ingående om detta, och vi nådde fram till något som jag uppfattade som en gyllene medelväg.

När det gäller magnetbandskopior och andra datamedier finns ingen skyldighet för myndigheterna att lämna ut detta material – de har att pröva saken. Och här har utskottet gjort ett uttalande som redan har lästs upp och som givetvis kommer att uppmärksammas. Men samtidigt upprätthåller vi offentlighetsprincipen sådan den kommer till uttryck i tryckfrihetsförordningens 2 kap. 8 §, alltså när det gäller rätten för envar att mot fastställd avgift få avskrift av allmänna handlingar i den mån dessa inte enligt sekretesslag har blivit hemligstämplade.

Det är sålunda i princip en obegränsad rätt härvidlag. Det är den rätten som kommer att kränkas om man bifaller reservationen 2. För min del tycker jag att det vore fel att göra på det sättet.

Sedan är det en hel rad intressanta frågor som har tagits upp av de föregående talarna. Jag skall för dagen inte ge mig in på dem. Vi får säkerligen anledning att återkomma till den stora diskussionen om regionaldata. Där väntar vi på ytterligare utredningar innan vi tar definitiv ställning.

När det gäller tillståndsprovningen, som vi ivrigt diskuterade med varandra i fjol, har vi nu nått fram till enighet, och jag är glad för detta. Den gör det möjligt att lösa frågan på ett sådant sätt att man tillgodoser både de krav på provning som vi har rätt att ställa och de krav på att vanlig administrativ praxis skall följas på området som vi också har anledning att ställa.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Nr 61

Torsdagen den
18 april 1974

Anslag till datainspektionen, m. m.

Torsdagen den
18 april 1974

Anslag till datainspektionen, m. m.

Herr WERNER i Malmö (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Johansson i Trollhättan undrade om vi hade någon erfarenhet att åberopa som gjorde det motiverat att inrätta en dataombudsman. Vi har inte mer erfarenhet än vad vi hade för ett år sedan, skulle jag tro. Men det är, som jag nämnde, klokt att vara ute i tid. Jag vet också att utskottets värderade ordförande inte är främmande för inrättande av en sådan här institution, om det skulle visa sig nödvändigt.

Jag misstror inte på något sätt datainspektionen, men den har ju de stora och vida och tekniska uppgifterna att sköta. Dataombudsmannen skulle vara länken mellan den enskilde och samhället i de här frågorna. Han skulle kunna gå ut på ett helt annat sätt och informera.

När det gäller erfarenheter i dag skall man inte fråga oss utan då skall man fråga svenska folket. De flesta vet nog ännu inte om att det finns någonting som heter datainspektionen.

Och som sagt: Vi finner vårt förslag värt beaktande.

Herr ISRAELSSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Johansson i Trollhättan säger att vpk i andra sammanhang har drivit offentlighetsprincipen men här vill offra den. Det är väl en sanning med en hel del modifikation. Vad vi vill komma åt är kommersiell försäljning av persondata.

Jag skulle tro att en mycket stor del av svenska folkets persondata, även om de inte är alldeles färska, redan är utlämnade och finns utanför landets gränser — ett förhållande som jag inte anser särskilt tillfredsställande. Att hindra kommersiell försäljning av persondata anser vi vara en väsentlig sak. Jag kan för min del inte anse att det innebär att man offrar offentlighetsprincipen, när vi bara vill komma åt sådan försäljning.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Skillnaden i uppfattningarna mellan herr Werner i Malmö och mig är den att herr Werner fullföljer en linje som han drev i fjol och inte tar någon större hänsyn till vad som har inträffat sedan dess, medan jag alltjämt hävdar att vi mycket väl kan hamna i den situationen att vi behöver tillsätta en dataombudsman men att våra erfarenheter hittills inte visar att vi behöver göra det nu. Jag uppfattade herr Werner så att detta skulle vara något av en beredskapsåtgärd, men låt oss då först pröva det system vi nu har och som ger möjligheter för den enskilde att få sin sak prövad via datainspektionen och justitieombudsmannen. Först när herr Werner kan presentera konkreta exempel som visar att denna väg är stängd tycker jag att vi har anledning diskutera detta mera ingående.

När det sedan gäller offentlighetsprincipen uppfattade jag herr Israelsson så att han vill slå vakt om den, men då kan man inte inskränka den på det sätt som är tänkt i motionen och i reservationen.

Herr WIJKMAN (m):

Herr talman! Jag skall inte förlänga denna debatt särskilt mycket.

I likhet med tidigare talare konstaterar jag att detta är ett bra utskottsbetänkande, och eftersom jag inte var närvarande när datainspektionen behandlade de motioner det här gäller vill jag också komplimen-

tera mina kolleger i datainspektionen som utformade yttrandet. Det är också mycket bra.

Jag finner att det i detta utskottsbetänkande finns många klarläggande upplysningar om de problem som förekommer i debatten, upplysningar som bör kunna klara upp en hel del av de missförstånd som har funnits och naturligtvis alltjämt finns eftersom lagstiftningen är ny och datainspektionen – som herr Werner i Malmö påpekade – för flertalet människor i samhället sannolikt ännu inte är en särskilt bekant institution.

Jag är framför allt tillfredsställd med tankegångarna i utskottets betänkande när det gäller den nya ordning som föreslås för behandlingen av de statliga registren. Det är utmärkt att den förvirring som hittills rått nu försvinner. Den har dock inte haft några direkta praktiska konsekvenser eftersom tillståndsgivningen knappast har mer än börjat. Vi får hoppas att utskottets betänkande leder till att Kungl. Maj:t nu kan utforma detaljerna här på ett lämpligt sätt.

Vad som skall gälla för de offentliga register som redan existerar kanske inte framgår helt klart av betänkandet, men jag tror att det anmälningsförfarande som vi fick i och med förra årets datalag är tillräckligt. Som flera talare anfört är det viktigaste att vi för de register som nu håller på att byggas upp får en klar och enhetlig princip för hur tillståndsgivningen skall gå till.

Ännu kvarstår emellertid en mängd problem i samband med integritetsfrågorna. Det gäller främst om de offentliga registren och kopplingen där med offentlighetsprincipen. Låt mig här bara helt kort kommentera ett fall som regeringsrätten behandlade för några månader sedan, där ett finskt företag hade inkommit med en begäran om adressuppgifter på alla finska medborgare över en viss ålder i Stockholmsområdet. Meningen var att sälja en finskspråkig publikation, och det var ju i och för sig inte något klandervärt syfte. Där hade länsstyrelsen sagt nej, hänvisande till den nya datalagen. I förarbetena till datalagen står det att man skulle vara försiktig med selektering just när det gäller nationalitetstillhörighet. Där har nu regeringsrätten satt sig över länsstyrelsens beslut, och företaget i fråga kommer att få en kopia på de finstalande människornas adresser. Det är kanske inte så farligt i just det här fallet, men det öppnar onekligen perspektiv som är obehagliga. Vi kan ju tänka oss samma typ av begäran från andra nationer – jag behöver inte nämna någon speciell diktatur. Det är tydligen i dagens läge svårt att säga nej till en sådan begäran. På denna punkt krävs alldeles uppenbart kompletteringar i lagstiftningen; där finns en konflikt emellan den nya datalagen och offentlighetsprincipen.

Jag har tidigare i en interpellation tagit upp en del andra frågor som sammanhänger med de offentliga registren, bl. a. den samkörning som utskottet kommenterar, efter en motion från bl. a. herr Boo. Jag vill understryka att jag inte tror att man kan knäcka det problemet enbart genom att hänvisa till att varje tänkt samkörning i framtiden automatiskt skall anmälas som ett nytt register till datainspektionen. Det är en orimlig tanke att datainspektionen skulle avgöra den saken i varje enskilt fall. Jag tror att man en gång för alla måste dra upp principiella riktlinjer på detta

Nr 61

Torsdagen den
18 april 1974

Anslag till datainspektionen, m. m.

Torsdagen den
18 april 1974

Anslag till datainspektionen, m. m.

område.

Detsamma gäller frågor som hur länge datauppgifter om oss enskilda skall få finnas kvar i offentliga register, hur mycket en myndighet skall få fråga oss om, etc. Jag tänker också på de frågetecken i samband med de s. k. mjukdata som herr Molin berörde. Alla dessa frågor behandlas naturligtvis inom datainspektionen, och där sker successivt, låt mig kalla det ett utvecklingsarbete. Men jag menar att vi på dessa områden också måste få till stånd en offentlig politisk debatt och slå fast vissa riktlinjer.

Låt mig till sist, herr talman, bara kommentera den problematik herr Israelsson tog upp. Jag vill säga att det naturligtvis är angeläget att man skapar sådana villkor att inte integriteten störs av s. k. selektiv direktreklam. Men är det så att man fortfarande accepterar reklamen som en rimlig marknadsföringsmetod och upplysningsmekanism för den allmänna försäljningsverksamheten i samhället, är det orimligt att stödja den här vpk-reservationen. Jag kan inte se att direktreklam som är snyggt utformad, som alltså inte bygger på intrikata selekteringar, är någonting som man kan ha invändningar emot. Det är väl högst rationellt att en fabrikant som vill sälja barnmat, för att ta ett exempel, plockar ut de familjer i en stad som har barn och alltså exkluderar den äldre befolkningen som inte rimligtvis är intresserad av budskapet och därmed både förbillig sin reklaminsats och når just dem som kan tänkas vara intresserade. Man kan hitta massor av helt legitima direktreklamförsändelser i olika sammanhang. Att totalt förbjuda dem tycker jag vara orimligt.

Jag vill också understryka, herr Israelsson, att samtliga politiska partier såvitt jag förstår använder sig av direktreklam på olika sätt, därför att det förbillig vår budskap när vi vill nå ut till människorna. Jag tror att ett bifall till denna reservation skulle leda till helt hopplösa konsekvenser.

Några talare har tagit upp datasamordningskommitténs arbete. Jag vill slutligen, liksom herr Boo, understryka att det är utomordentligt viktigt att detta arbete påskyndas och att vi får fram riktlinjer framför allt när det gäller säkerhetsarbetet men även när det gäller decentraliseringsfrågorna. Vi befinner oss just nu i ett uppbyggnadsskede och många människor känner berättigad oro. Det är naturligtvis önskvärt att vi kan komplettera lagstiftningen och regleringen av dessa frågor i ett så tidigt skede som möjligt.

Herr ISRAELSSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wijkman säger att ett bifall till reservationen 2 skulle leda till orimliga konsekvenser. Det tror inte jag. I något enskilt fall skulle det kunna uppstå svårigheter, men jag tror inte att det finns något som hindrar att man inför ett generellt förbud mot att utelämnas persondata och sedan med utgångspunkt i detta förbud ger dispenser för vissa speciella ändamål. Så sker t. ex. när det gäller arbetsidsregleringen. Jag har själv under rätt lång tid varit skiftarbetare, och för att man skall få arbeta på nätterna måste man ha dispens – det finns ett generellt förbud mot att arbeta på nätterna. Jag har inte märkt att en

sådan reglering möter några speciella svårigheter. En sådan reglering skulle man kunna ha också på detta område.

Herr WIJKMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Det är klart att man kan ha som utgångspunkt att förbjuda det mesta i samhället och sedan med en ofantlig byråkratisk apparat bevilja dispenser. Jag tycker att det vore en ganska bakvänd ordning. Här har vi fått en datalag, som mycket klart talar om att man skall vara försiktig med olika typer av selekteringar. Exempel på detta ges både i förarbetena och i själva lagstiftningen.

Datainspektionen kan, när det gäller de privata registerförarna, mycket noga reglera och ge föreskrifter om vad som får selekteras och vad som inte får selekteras. Jag har erkänt att vi fortfarande inte är framme vid det ideala förhållandet när det gäller sekretesslagstiftningen, men det tror jag kommer att kompletteras inom något halvår.

Jag vill sluta med att ställa en fråga till herr Israelsson. Gruppkursband är en typ av selekterad direktreklam. Vill herr Israelsson förbjuda även denna?

Herr PETTERSSON i Lund (s):

Herr talman! Jag har kanske inte så mycket i denna debatt att göra om man enbart tar hänsyn till att jag varken tillhör konstitutionsutskottet eller har skrivit någon motion som behandlas i dag. Men eftersom jag sitter med i datainspektionens styrelse och följaktligen har anledning att syssla rätt mycket med datateknikens integritetsskyddsproblem vill jag ändå säga några ord i den här debatten om datalagen och datainspektionen.

Till att börja med skall jag vända mig till herr Werner i Malmö, som i sin argumentering för dataombudsman nämnde att det är många människor som inte vet att det finns en datainspektion och en datalag. Det bör dock inte tas till intäkt för att en dataombudsman skulle ha varit mer känd vid det här laget. Datalagen träder nämligen inte i kraft fullt ut – i varje fall utåt – förrän den 1 juli i år. Därför är det en orättvis jämförelse.

Sedan kan jag också tala om att datainspektionen går ut med en ganska omfattande informationskampanj till svenska folket med hjälp av TV och radio – hoppas vi – och olika slag av annonser och broschyrer. Den vänder sig till allmänheten på ett sådant sätt att allmänheten skall känna att den här har sin dataombudsman, även om den heter datainspektionen. Informationskampanjen kommer att påbörjas inom några veckor, och den har redan hunnit så långt att det finns avdrag på annonser. Det kommer att slås upp sådana rubriker som "Nu finns en datalag som skyddar ditt privatliv". Andra annonsrubriker, som också skall väcka intresse, är exempelvis "Vad står det egentligen om mig i dataregistren hos alla företag och myndigheter?" och "Vad kan man göra om det blir fel i ett dataregister?".

Det kommer alltså att spridas en ganska omfattande information, som jag tror kan vara välgörande och nyttig. Justitiedepartementet har varit mycket generöst därvidlag, och det tycker jag är en riktig linje.

Nr 61

Torsdagen den
18 april 1974

Anslag till datainspektionen, m. m.

Torsdagen den
18 april 1974

Anslag till datainspektionen, m. m.

Dataproblemen är nämligen i stor utsträckning en informationsfråga.

Sedan är det intressant att notera att diskussionen i dag egentligen har sysslats mycket litet med ämnet i sträng och inskränkt mening – datalagen och integritetsskyddsproblemen kring denna. Mycket har sagts om allmänna observationer kring datatekniken och sociala effekter för framtiden, och det är en mycket värdefull och intressant debatt att föra. Men med den inriktning som debatten fått kan man också säga att det här i riksdagen finns en ganska bred enighet, som konstitutionsutskottets ordförande sade, kring datalagen och utformningen av datainspektionens verksamhet. Det är också intressant att notera.

Herr Molin menade att man, för att klara datateknikens sociala effekter, skall använda dataombudsmannen, som skulle hjälpa människorna att lösa alla de väldiga problem herr Molin drog upp. Jag tror inte på den linjen. Jag tror nämligen att det är debatten som behövs snarare än dataombudsmannen. Den debatten skall vi befrukta på allt sätt, och det har naturligtvis också herr Molin gjort. Jag hoppas också att den debatten kommer att få ytterligare näring i och med att dataindustriutredningen lägger fram sitt betänkande om några veckor – i slutet av april förhoppningsvis. Det är visserligen en näringspolitisk utredning, men den tar även upp datateknikens effekter i vid mening. Där finns bl. a. ett kapitel om datateknikens sociala effekter, som vi hoppas skall bli befruktande för en fortsatt debatt så att man får en framförhållning och kan möta eventuella negativa effekter av datatekniken i tid.

Jag har velat lämna dessa upplysningar för att tala om att utvecklingen inte står still; här vidtas åtgärder på olika sätt, och resultatet kommer fram efter hand.

Det är många som i den här diskussionen har velat ta åt sig äran av att Sverige har en framskjuten ställning när det gäller att skydda medborgarna mot datateknikens integritetskränkande effekter. Som herr ordföranden i konstitutionsutskottet sade är vi först i världen med en heltäckande datalag som omfattar både den offentliga och den privata sektorn. Inte minst folkpartiet har velat profilera sig på det här området. Men låt mig säga att folkpartiets öde väl ändå har varit att man ofta hamnat på efterkälken i den här frågan. Exempelvis var det så, herr Molin, att det var socialdemokratiska motionärer som i riksdagen först tog upp de risker som bl. a. kombinationen offentlighetsprincip och datorer kunde komma att innebära, om lagstiftaren inte uppmärksammade problemet. Det var för resten herr Molins granne på Göteborgsbänken herr Hugosson och dåvarande socialdemokratiska riksdagsmannen från Göteborg Kaj Björk.

När sedan den stora debatten kom i samband med folk- och bostadsräkningen hösten 1970 hade den socialdemokratiska regeringen sedan mer än ett år tillbaka satt i gång ett omfattande utredningsarbete kring integritetsskyddsfrågorna. Det var såväl offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén som kreditupplysningsutredningen som då var i verksamhet. Det är alltså ingen tillfällighet att Sverige nu som första land i världen har en heltäckande datalag, och den är naturligtvis oerhört värdefull.

Sedan tänkte jag, herr talman, säga några ord om centerpartimotionen med herr Boo som första namn. Där antyds ett par frågeställningar som är

intressanta och viktiga för framtiden. Den ena gäller frågan om regionaliseringen av datasystemen och dess effekt från integritetsskyddssynpunkt för den enskilda medborgaren. Den andra frågan gäller vilka möjligheter vi har att förstärka integritetsskyddet för den enskilde utan att säga nej till alla nyupprättade persondataregister och samtidigt klara, som man säger i motionen, att grundprincipen om allmänna handlingars offentlighet inte rubbas.

Låt mig först ta upp frågan om en regionaliserad struktur på dataområdet. Utskottets centerpartister säger i ett särskilt yttrande: "För en regionaliserad struktur på dataområdet talar inte bara ekonomiska och tekniska erfarenheter utan framför allt — — — omsorgen om medborgarnas personliga integritet." Man pläderar med andra ord för en utökad satsning på länsstyrelsernas datorer. Nu är det tyvärr så att man inte kan räkna med att integritetsskyddsproblemen blir lättare att lösa om man delar upp centrala dataregister på olika länsstyrelser. Tvärtom har nog medborgarna — om vi skall vara riktigt ärliga på den här punkten — anledning att känna större tveksamhet från integritetsskyddssynpunkt när det gäller de decentraliserade systemlösningarna. Valet står nämligen mellan att å ena sidan bygga upp åtskilda centrala register, typ bilregistret i Örebro, centrala fastighetsregistret i Gävle, rättsväsendets informationssystem i Stockholm, sjukförsäkringsregistret i Sundsvall osv., och å andra sidan gå in för en decentraliserad lösning, där man sammanför samtliga dessa registeruppgifter omfattande ett eller flera läns befolkning i en länsdator. Den som olovligen tömmer ett sådant länsdataregister får visserligen bara uppgifter om regionens befolkning, men å andra sidan får han en utomordentligt omfattande information om dessa människor. En decentraliserad systemstruktur kräver därför snarare extra insatser för att den personliga integriteten skall kunna skyddas på ett tillfredsställande sätt. Det förhåller sig alltså tvärtemot vad centerpartiet hävdar i sitt särskilda yttrande. Integritetsskyddsargumentet är med andra ord inget särskilt bra argument, om man vill tala för decentraliserade systemlösningar.

Trots detta vill även jag att man i större utsträckning än nu satsar på en utbyggnad av länsstyrelsernas datorer. Och det gör jag främst av det skälet att jag anser det viktigt att kvalificerat datatekniskt kunnande byggs upp inom många olika delar av vårt land. Vi behöver också rent psykologiskt den fysiska närhet till dataregistren som endast länsdatorer kan ge. Det finns alltså i och för sig goda argument för en utökad satsning på länsdatorerna, men tyvärr är det nog så att integritetsskyddsaspekten inte är ett av de starkare härvidlag, snarare är det ett försvagande argument.

Jag skall sedan avstå från att kommentera de regionala ansvarsnämnder som centerpartiet vill införa och som skulle träda i funktion varje gång data går över regiongränserna — var de nu går någonstans i vårt land. Det påhittet tycker jag verkar mera som ett skämt än som ett seriöst förslag.

När det gäller den oerhört viktiga frågan om möjligheterna att bibehålla offentlighetsprincipen oförändrad i framtidens datasamhälle vill jag för min del säga att jag har blivit mer och mer tveksam på den

punkten. Vi kommer nu i datainspektionen efter olika korrigeringar att ge klartecken för dataregister efter dataregister. Vart för sig är dessa register relativt harmlösa och kan inte ifrågasättas. Men tillsammans kan de klä av en människa fullständigt, framför allt om vi tänker oss framåt i tiden när datatekniken ännu mer trätt i funktion i vårt samhälle.

Problemet ligger inte i samkörningen av databand – den kan datainspektionen enligt datalagen ha fullständig kontroll över. Hotet mot den personliga integriteten ligger i stället i de möjligheter som offentlighetsprincipen ger att gå från register till register och plocka fram en utomordentligt ingående information om den enskilde via manuella utdrag. Hittills har detta inte varit så lätt, eftersom de manuella registren är ofullkomliga, litet risiga och allmänt svåråtkomliga. Datateknikens intåg betyder en helt annan systematisering, överskådlighet och lättåtkomlighet. Detta i förening med den nuvarande utformningen av offentlighetsprincipen kommer enligt min mening att på sikt få förödande verkningar på möjligheten att skydda den personliga integriteten.

Å andra sidan finns enligt min mening inga absolut vägande skäl för att en mängd register måste vara offentliga. Varför skall exempelvis de anställas personalregister hos myndigheter vara offentliga? Varför skall studiemedelsregistren med alla deras uppgifter vara offentliga? Varför skall registren över invandrarundervisningen vara offentliga? Detta är bara några exempel.

Jag anser att vi måste skapa en ny och snävare offentlighetsprincip. Färre dataregister måste i framtiden vara helt offentliga. Den nya offentlighetsprincipen bör bli en offentlighetsprincip för den enskilde individen snarare än för alla och envar, behörig såväl som obehörig. På så sätt kan en omfattande offentlighetsprincip även i framtiden tjäna som ett kontrollinstrument för den enskilde medborgaren gentemot myndigheterna, samtidigt som den inte lika lätt som nu kommer att kunna missbrukas av utomstående för ändamål som den enskilde inte accepterar.

Herr talman! Det svåra problemet om offentlighetsprincipen i framtidens datasamhälle skall som tur är inte avgöras i dag. Offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén arbetar just nu vidare med en översyn av sekretesslagstiftningen. Jag är inte med i OSK och har därför velat begagna det här tillfället att säga att jag tror att hänsynen till den personliga integriteten kommer att kräva en betydande omformulering av nu gällande offentlighetsprincip. Jag hoppas också att OSK skall vara beredd att komma med förslag i den riktningen.

I övrigt, herr talman, yrkar jag bifall till konstitutionsutskottets hemställan i dess betänkande nr 20.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Jag vill anknyta till vad herr Pettersson i Lund sade om mitt yttrande att vetenskapen om datainspektionens existens inte är särskilt betydande bland medborgarna. Herr Pettersson sade då att den vetenskapen inte hade varit större om vi hade haft en dataombudsman. Jo, tänk – det tror jag! Jag tror att svenska folket har lättare för att identifiera sig med en ombudsman än med en ”inspektion”. Därtill kommer att identifika-

tionen med den enskilde just är ombudsmannens uppgift Jag anser att det hade blivit ganska annorlunda om vi fått det som vi ville.

Sedan noterar jag med tillfredsställelse att inspektionen går ut med en omfattande information till hushållen. Det är tacknämligt, och vi får se vad det för med sig. Människorna måste bli informerade om sina möjligheter att skydda sig i den här verksamheten.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Jag hade inte tänkt att ytterligare delta i den här debatten, men eftersom herr Pettersson i Lund gjorde sitt yttersta för att provocera fram en förlängning av debatten, så skall han få ett kort svar.

Han påstod att folkpartiet har velat profilera sig i den här frågan. Ånej, herr Pettersson i Lund! I själva verket är det så att det hos liberaler ständigt har funnits ett intresse av att slå vakt om den enskilda människan och om hennes rätt att få behålla en personlig sfär.

Det har för oss varit naturligt, när vi sett sambandet mellan den enskilda människans integritet och den utvecklade datatekniken, att uppmärksamma detta. Jag tror att det är obestriddigt att liberalen Kerstin Anér har varit en av dem som mest aktivt påpekat detta.

När det gäller mitt påstående att folkpartiet är pådrivande i denna fråga tror jag att det som bevis räcker att hänvisa till en jämförelse mellan motionen 1 till årets riksdag och konstitutionsutskottets betänkande nr 20.

Herr BOO (c):

Herr talman! Kammaren har hört herr Petterssons i Lund försök till redovisning och analys av centerns uppfattning beträffande regionaldata. Det var ömsom vin och ömsom vatten enligt herr Petterssons uppfattning. Jag vill bara i korthet säga att rent rationellt torde det ur ekonomisk synpunkt vara riktigt att undersöka tanken på och utformningen av regionaldata.

Men det var inte den frågan vi nu skulle diskutera, utan frågan om kontrollmöjligheterna. Självfallet skall man även vid regionaldata ha samma skärpta krav när det gäller förbud mot samkörning av olika data. Därutöver ger regionaldata ytterligare nycklar för prövning vid samkörning och utmatning av datauppgifter på olika terminaler i landet. Vi vill framhålla att man kan inrätta ordentliga säkerhetsnycklar för regionala dataregister.

Därutöver har vi fört fram tanken på att ytterligare utveckla säkerhetsfunktionen i regionaldata genom regionala ansvarsnämnder eller styrelser. Om nuvarande system inte ger det skydd för den personliga integriteten som vi ändå förutsätter och hoppas på, måste vi söka nya vägar för att verkligen sätta kraft bakom en sådan målsättning. Då bör också tanken på regionala styrelser eller ansvarsnämnder finnas med i bilden.

Herr ISRAELSSON (vpk):

Herr talman! Det har tidigare framhållits att ett bifall till reservationen 2 skulle te sig ganska orimligt. Efter att ha hört herr Petterssons i

Lund inlägg har jag närmast det intrycket att reservationen ändå inte är helt orimlig. Skulle det vara något fel på den, vore det möjligen att den är före sin tid. Herr Pettersson i Lund säger att offentlighetsprincipen i framtidens datasamhälle kanske inte kan tillämpas fullt ut på det sätt som en del statsvetare anser.

Herr Wijkman frågade mig tidigare i debatten om jag ville förbjuda gruppkursband. Jag vill svara att man väl får pröva i vad mån man skall tillåta användande av persondata och om gruppkursband är ett kommersiellt användande av persondata. Jag vill fråga herr Wijkman om han anser det tillfredsställande att utländska kreditupplysningsbyråer kan ha uppgifter i stor skala om svenska medborgare?

Herr WIJKMAN (m):

Herr talman! Jag kan svara herr Israelsson ganska snabbt. Den nya kreditupplysningslagen har ju på en avgörande punkt gjort att herr Israelssons frågeställning i framtiden kommer att vara helt irrelevant, eftersom utländska företag om tre år helt utestängs från den svenska marknaden. Beträffande den aktuella propositionen kan jag säga att sakargumenten för ett sådant ställningstagande inte var särskilt många och att det nog var ett väldigt djärvt hugg som man den gången gjorde. Men, herr Israelsson, det är alltså inte något problem i framtiden.

Herr Molin vill jag fråga: Varför är herr Molin så rädd för att profilera sig i dessa sammanhang, när herr Molin samtidigt konstaterar att det är folkpartiet som driver på? Det är väl bra att man driver på? Jag skulle för min del vara tacksam om herr Pettersson i Lund påstod att jag försökte profilera mig i dessa frågor. De är viktiga, vilket märks inte minst av att vi ännu är så få i denna kammare som har ett hum om dem, samtidigt som det uppstår så mycket missförstånd i debatten.

Herr talman! Orsaken till att jag begärde ordet igen var att jag ville foga en kort reflexion till vad herr Pettersson sade om offentlighetsprincipen. Jag såg framför mig en ganska kraftig inskränkning. Innan vi går så långt – och det vill jag att vi skall undvika i största möjliga utsträckning – skall vi vara medvetna om att det finns ett annat sätt att lösa en del av dessa problem. Jag pekade på det i mitt första inlägg, nämligen att begränsa myndigheternas möjligheter att på hög samla uppgifter om oss i all oändlighet. Det måste verkligen i varje särskilt fall klargöras vilka uppgifter som är absolut nödvändiga för respektive myndighet. Övriga uppgifter bör inte få samlas in. Sker ett sådant klargörande, vilket datainspektionen för övrigt är i färd med i olika fall, kommer många av integritetsproblemen att vara lösta.

Herr PETERSSON i Lund (s):

Herr talman! Herr Werner i Malmö trodde att dataombudsmannen skulle bli mer känd än datainspektionen är nu. Trots det yrke herr Werner har utanför riksdagen vill jag säga att tron kanske inte ersätter vetandet på alla livets områden. Min tro i detta avseende kan vara lika god som herr Werners. Efter den annons- och informationskampanj som inom kort påbörjas kommer datainspektionen att förutom sina övriga uppgifter kunna fullgöra åliggandet att vara en allmänhetens dataombudsman.

Herr Molin framhöll att han inte kunde förneka mina faktiska uppgifter om att det var socialdemokratiska motioner som kom upp först här i riksdagen och om hur väl utredningsarbetet låg framme när den verkligt stora diskussionen om integritetsskyddsfrågor började här i Sverige i samband med folk- och bostadsräkningen 1970. Herr Molin säger å andra sidan att det ständigt funnits en strävan från liberalt håll att ta till vara den enskilda människans intresse för integritetsskydd.

Då vill jag bara fråga: När ni nu har detta ständigt levande intresse, varför var ni då inte först med att ta upp de här frågorna i riksdagen? T. o. m. termen dataombudsman, som ni nu är så förtjusta i, är egentligen en socialdemokratisk uppfinning. I de motioner som väcktes 1969 med herr Björk och herr Hugosson som första namn talades det om en dataombudsman eller något annat jämförligt kontrollorgan. Sedan kom man fram till att det var bättre att satsa på en datainspektion, men t. o. m. termen dataombudsman är som sagt från början – i varje fall på riksdagsnivån – en socialdemokratisk uppfinning. Det förtjänar dessutom att tilläggas att ert livliga intresse för integritetsskyddsfrågorna åtminstone inte yttrade sig under 1969 års riksdag. Inget enda folkpartiyttrande var knutet till utskottsbetänkandet över motionerna, lika litet som någon folkpartist yttrade sig i debatten i kamrarna. Nej, det var i själva verket så att ni först i samband med den stora diskussion som utbröt i anslutning till folk- och bostadsräkningen 1970 kom upp ur startgropparna. Det är den riktiga historieskrivningen.

Sedan till herr Boo. Han ville inte riktigt acceptera min argumentering om att en decentraliserad datasystemstruktur innebär större problem från integritetsskyddssynpunkt än centraliserade lösningar, där dataregistren är placerade på olika håll i landet. Men min slutsats är ganska självklar, därför att själva förutsättningen för länsdatorerna är ju att man plockar in en mängd uppgifter från tidigare centrala register i dem. Då blir det ju en väldig ansamling uppgifter om enskilda individer, nämligen de enskilda individer som bor i det område som länsdatorn skall betjäna. Finns det då personer som olovligt kan tappa dessa datorer på information, så blir det ju en väldigt negativ effekt från den enskilda människans synpunkt. Det tror jag inte man kommer ifrån. Det blir en mera begränsad effekt om någon bara har möjlighet att tappa ett enda centralt register.

Sedan anser jag att det finns andra skäl som talar för decentraliserade lösningar, men argumenteringen bör då anpassas efter det. Man bör inte använda felaktiga argument.

Herr Israelsson menade att mitt anförande skulle ge vid handen att det var rimligt att bifalla reservationen 2, som handlar om utdrag för kommersiella ändamål ur dataregister. Jag vill då säga att frågan om offentlighet och sekretess i samband med dataregister löser man inte vidare bra utplockad ur sitt sammanhang. Vad vi behöver är en totalutredning kring de här problemen, och där håller ju nu offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén på och jobbar på offentlighetsfrågorna och sekretessfrågorna. Det är i det sammanhanget man skall angripa det här problemet. Jag tror inte att utdragen för kommersiella ändamål är så besvärande från integritetsskyddssynpunkt som vissa andra utdrag kan vara, där man har andra syften i bakhuvudet. Därför tror jag

inte att den kommersiella hanteringen är det största problemet, även om det många gånger kan upplevas negativt av den enskilde individen.

Herr talman! Därmed skulle jag kunna låta mig nöja. Jag vill bara slutligen instämma i herr Wijkmans uttalande att man inte med en snabb spark skall förpassa offentlighetsprincipen över bord. Så hade jag inte menat i mitt förra inlägg här i debatten. Det är ju en ytterst väsentlig sak vi diskuterar. Offentlighetsprincipen är faktiskt en hörnsten i en av de svenska grundlagarna. Förslaget måste föregås av oerhört ingående resonemang. Därför har jag ingen annan uppfattning än herr Wijkman. Om man här skall göra inskränkningar – mycket tyder på att man måste omformulera offentlighetsprincipen – måste dessa alltså bli föremål för utomordentligt ingående undersökningar.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Fru Anér och andra folkpartister har genom sina debattinlägg bevisat sina insatser i datadebatten. Det kan däremot inte sägas om herr Pettersson i Lund. Hans provokativa inlägg i kammaren i dag är ingen märkvärdig insats.

Herr BOO (c):

Herr talman! Jag har tidigare under debatten sagt att vi förväntar oss mycket av samordningskommitténs fortsatta arbete och det förslag denna har att komma med. Den skall också, såsom ingår i tidigare givna direktiv, utreda olika strukturella system.

Till herr Pettersson i Lund vill jag säga att vi bör kunna vänta med debatten tills vi får fram ett resultat från utredningen, och då har vi mera underlag för en seriös diskussion. Men herr Pettersson utgår från en felaktig förutsättning när han säger att i ett system med regional dator alla uppgifter skall matas in i samma dator. Jag är övertygad om att man kan hitta vägar, med vilkas hjälp man matar in uppgifterna sektorerade. Därmed har man även i detta system byggt in vad som rimligtvis kan göras. Därutöver har man samordningsnycklarna, vilka utgör en ytterligare integritetsgaranti.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkterna 1 och 2

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herr Werner i Malmö m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Werner i Malmö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 20 punkten 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Werner i Malmö m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Werner i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 250
Nej - 76

Punkten 4

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 5

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av herr Berndtson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Israelsson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 20 punkten 5 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Berndtson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Israelsson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 308
Nej - 18

§ 10 Förberedelser för folk- och bostadsräkning

Föredrogs civilutskottets betänkande nr 20 i anledning av propositionen 1974:67 angående förberedelser för folk- och bostadsräkning 1975, jämte motioner.

Kungl. Maj:t hade i propositionen 1974:67 under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden föreslagit riksdagen att till Förberedelser för folk- och bostadsräkning 1975 för budgetåret 1974/75 under sjunde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 4 650 000 kronor.

I propositionen hade föreslagits att en allmän folk- och bostadsräkning borde genomföras år 1975 om statistiska centralbyråns försöksverksamhet rörande nytt insamlingsförfarande och ny produktionsteknik skulle utfalla tillfredsställande.

Nr 61

Torsdagen den
18 april 1974

*Förberedelser för
folk- och bostads-
räkning*

Torsdagen den
18 april 1974

*Förberedelser för
folk- och bostads-
räkning*

I detta sammanhang hade behandlats motionerna
1974:1654 av herr Dahlberg m. fl. (s),

1974:1677 av herr Lindahl i Hamburgsund (fp) vari hemställdt att riksdagen vid sin behandling av propositionen 1974:67 beslutade att hos Kungl. Maj:t begära att en rådgivande grupp med parlamentarisk sammansättning tillsattes för att följa planering, provundersökningar och genomförande av en eventuell folk- och bostadsräkning 1975,

1974:1678 av herrar Nordgren (m) och Oskarson (m) vari hemställdt att riksdagen skulle avslå Kungl. Maj:ts proposition 1974:67 om att 4 650 000 kronor skulle anslås för budgetåret 1974/75 för förberedelser för folk- och bostadsräkning 1975 samt

1974:1679 av herr Takman m. fl. (vpk, c, m, fp).

Utskottet hemställde

1. beträffande anslag att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1974:1678 till Förberedelser för folk- och bostadsräkning 1975 för budgetåret 1974/75 under sjunde huvudtiteln anvisade ett förslagsanslag av 4 650 000 kronor,

2. beträffande parlamentarisk medverkan att riksdagen skulle avslå motionen 1974:1677,

3. beträffande språkundersökning att riksdagen skulle avslå motionen 1974:1654,

4. beträffande sametillhörighet att riksdagen skulle avslå motionen 1974:1679.

Reservationer hade avgivits

1. beträffande anslag till Förberedelser för folk- och bostadsräkning 1975 av herrar Adolfsson (m) och Danell (m) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1974:1678 skulle

a. avslå propositionen 1974:67,

b. avslå motionerna 1974:1654, 1677 och 1679,

(vid bifall till denna reservation förföll utskottets hemställan under 2—4)

2. beträffande parlamentarisk medverkan av herr Hägelmark (fp) som ansett att utskottet under 2 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1974:1677 som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanten anfört.

Herr ADOLFSSON (m):

Herr talman! Utöver de argument mot en ny folk- och bostadsräkning som återfinns i reservationen kan ytterligare anföras, att statistiska centralbyrån insamlar statistiska uppgifter från individer och företag i nittioen olika sammanhang. Jag skall bespara kammarens ledamöter en uppräknings av alla dessa nittioen olika sätt som man insamlar uppgifter på.

Torsdagen den
18 april 1974

*Förberedelser för
folk- och bostads-
räkning*

Då har jag ändå icke medräknat de uppgifter som insamlas genom folkbokföringen och som kommer fram via deklARATIONER och uppgifter till allmänna försäkringen.

Vi står nu också inför en ny fastighetstaxering som kommer att föregås av fastighetsdeklARATIONER. I dessa deklARATIONER kommer ytterst detaljerade uppgifter beträffande fastighetsbeståndet att avkrävas villa- och fastighetsägarna. Hur människor bor får vi den vägen besked om. Var människor bor vet myndigheterna förut.

Vilka familjeförhållanden och vilken utbildning människor har samlar man in uppgifter om på andra vägar. Skulle samhället genom en utebliven folk- och bostadsräkning detta år gå miste om någon detalj i människors privata förhållanden är säkert ingen olycka skedd. Någon del av människors privata förhållanden bör tvärtom hållas utanför samhällets insyn.

Herr talman! Jag yrkar bifall till den reservation under vilken moderata samlingspartiets ledamöter återfinns.

I detta anförande instämde herrar Magnusson i Borås, Nordgren och Johansson i Vrångebäck (samtliga m).

Herr HÄGELMARK (fp):

Herr talman! Datamaskinen är en förnämlig maskin med mycket speciella egenskaper. Men hur är det med vår kunskap om datamaskintekniken? Finns det risk för ett expertvälde? Kommer medborgarna att kunna känna trygghet inför de möjligheter som man med datorerna kan åstadkomma beträffande persondata? En del har gjorts för att trygga integriteten, men förbättringar kan göras och måste tillvaratagas.

Rädslan för att känsliga personuppgifter skulle komma i orätta händer eller kunna utnyttjas kommersiellt var en av huvudorsakerna till den våldsamma debatten vid folk- och bostadsräkningen 1970. Av den anledningen måste det anses viktigt att medborgarna år 1975 kan känna ett fullständigt förtroende för en ny folk- och bostadsräkning.

Det talas i propositionen mycket om att sprida information till allmänheten beträffande hur räkningen skall gå till, men ingenting om att lyssna på allmänhetens synpunkter. Vad kostar insamlingen av dessa uppgifter allmänheten i tid och arbete? Det finns det inga siffror på.

Inga andra än anordnarna (SCB) får ge synpunkter på hur blanketterna skall se ut – inte de som skall fylla i blanketterna. Här borde någon sorts sakkunskap av pedagogisk eller psykologisk art åtminstone få komma till, om man inte vill lita enbart på riksdagsmännens bedömning.

Det är bra att departementschefen vill göra en provundersökning innan man sätter i gång med den stora, men då skall provet också utvärderas av dem som får lov att svara, inte bara av anordnarna. Bl. a. måste man noga kontrollera att det är hög kvalitet på statistiken, vilket inte bara betyder att den uppfyller vissa formella och matematiska krav, men att den innehåller vettiga svar på vettiga frågor och är utformad så att den kan användas i verkligheten utan att deformeras.

Tidningen Datateknik konstaterar att anordnarna av den nya folk- och bostadsräkningen delar upp vad som år 1970 var en total undersökning i

Torsdagen den
18 april 1974

*Förberedelser för
folk- och bostads-
räkning*

tre separata undersökningar, som sedan samkörs i datacentralerna. Vidare kan uppgifter om civilstånd, bilnehav, inkomster etc. hämtas från redan befintliga register hos myndigheterna.

Det är här problemet om skyddet för den personliga integriteten kommer in. Sedan folk- och bostadsräkningen 1970 har en datalag införts och en datainspektion inrättats. Det har talats om detta här i kammaren tidigare i dag. Man framhåller i propositionen att det är angeläget att förberedelserna genomföres i nära kontakt med datainspektionen. Det är självklart. Men kan datainspektionen, har den resurser för, att inom ramen av sitt normala arbete i tillräcklig omfattning följa, utvärdera provundersökningen och genomförandet av folk- och bostadsräkningen 1975?

Enligt min uppfattning föreligger inte den möjligheten. Datainspektionens uppgift kommer endast att kunna bli sorterande. Man kommer i stort endast att kunna säga vad som får medtagas och vad som inte får medtagas. Ett sådant förfaringsätt kan inte vara tillfredsställande. Det är därför folkpartiet upprepar sitt gamla krav att en rådgivande grupp med parlamentarisk sammansättning skapas för att från nytto- och kostnads-synpunkt, integritetssynpunkt och kvalitetssynpunkt följa planering, provundersökningar och genomförande av en eventuell folk- och bostadsräkning 1975.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen 2.

Fru OLSSON i Hölö (c):

Herr talman! Vart femte år genomförs en folk- och bostadsräkning. Undersökningen ger underlag för regional och kommunal planering vad gäller bl. a. bostäder, kommunikation och arbetsplatser. Jag tror att inga planerare i dag vill vara utan de uppgifter som undersökningen ger. Vad man kunnat anmärka på är att bearbetningen har tagit för lång tid och att i kommunerna under tiden som bearbetningen pågår planerarna får arbeta på grundval av gammalt siffermaterial.

I motionen 1678 anför herrar Nordgren och Oskarson, att eftersom en folk- och bostadsräkning kostar så mycket pengar så skall vi hoppa över 1975 års räkning. Jag kan instämma i att det rör sig om stora kostnader, men utskottet finner det ändå angeläget att samhället har tillgång till denna kartläggning vart femte år. Vi tror också att om vi inte hade denna totalundersökning, skulle osäkerheten hos planerarna bli så stor att den skulle framkalla lokala undersökningar, som inte skulle bli billigare totalt. — Men man skulle naturligtvis då slippa att se en stor siffra i en proposition. Dessutom skulle då kostnader föras över på bl. a. kommunerna, och jag kan inte förstå vem det skulle kunna glädja.

Jag kan förstå tanken bakom motionen. Motionärerna utgår väl från att vi inte behöver så mycket underlag för planeringen. Ja, vi kanske över huvud taget inte behöver så mycket planering från samhällets sida som förekommer i dag. Vi skulle därför kunna spara in de miljoner som undersökningen kostar. Det är en klar linje.

Däremot har jag efter att enbart ha läst motionen svårare att förstå resonemanget i reservationen av herrar Adolfsson och Danell, som talar väldigt litet om kostnaderna och mera om de problem som var förenade

med folk- och bostadsräkningen 1970, som många människor upplevde som ett ingrepp i den personliga integriteten. Samma problem tas upp i folkpartimotionen 1677. Vi har ju tidigare i dag under en och en halv timme diskuterat faran med en avancerad datateknik och med många ord understrukit att det är vår plikt att slå vakt om den enskilda människans integritet. Därför skall jag inte gå in mera på det utan hålla mig till vad jag här har att tala om, nämligen den planerade folk- och bostadsräkningen.

Trots allt är läget förändrat och förbättrat jämfört med 1970. Jag tänker naturligtvis på tillkomsten av datainspektionen, där det ingår parlamentariker. I folkpartimotionen har man ju krävt att parlamentariker skall vara med i förarbetet för folk- och bostadsräkningen. Inom utskottsmajoriteten tror vi att de parlamentariker som ingår i datainspektionen kan utföra det här arbetet lika bra som andra parlamentariker skulle kunna göra.

Datainspektionen har också yttrat sig över det aktuella förslaget till undersökning och har ingen erinran. Enligt vad utskottet erfarit samarbetar datainspektionen och SCB kontinuerligt, och i propositionen anförs att datainspektionen självfallet skall yttra sig över det slutliga förslaget till folk- och bostadsräkning 1975. Därför anser utskottsmajoriteten att kravet på att parlamentariker skall ingå i förberedelsearbetet är tillgodosett.

Frågorna planeras att inte bli så omfattande i den nya folk- och bostadsräkningen som de var 1970. Speciellt avser man att ta bort de frågor som då var kontroversiella. Vidare kommer själva förfarandet vid uppsamlandet att bli ändrat, så att människor ej behöver känna att de lämnar ut uppgifter om sig själva till lokala uppsamlare.

I motionen 1654 hemställs att den kommande folk- och bostadsräkningen måtte kompletteras med att invandrarnas språkproblem kartläggs. Det ligger väldigt mycket i den motionen. Många invandrarkommuner svävar i okunnighet om de olika invandrargruppernas språkproblem. Hittills har vi ju mest tänkt på eventuell svenskundervisning, men under senare tid har vi också börjat inse betydelsen av att invandrarna får behålla sitt hemspråk levande; annars är risken att många invandrare inte har något språk alls. Här är naturligtvis en kartläggning nödvändig. Utskottet finner det emellertid vara lämpligare med en urvalsundersökning, eftersom man på det sättet kan ställa fler frågor än i den totala folk- och bostadsräkningen. Vi förutsätter att sådan undersökning tas upp i annat sammanhang.

I motionen 1679 hemställs att en fråga om sametillhörighet skall ingå i folk- och bostadsräkningen 1975. Vi finner naturligtvis att det skulle vara värdefullt med en räkning av samerna, men vi tror ändå inte att rätta vägen kan vara den stora folk- och bostadsräkningen. Även i detta fall utgår vi ifrån att en undersökning kan göras i annat sammanhang.

Med dessa ord, herr talman, yrkar jag bifall till civilutskottets hemställan i betänkandet nr 20.

Nr 61

Torsdagen den
18 april 1974

*Förberedelser för
folk- och bostads-
räkning*

Torsdagen den
18 april 1974

*Förberedelser för
folk- och bostads-
räkning*

Herr ADOLFSSON (m):

Herr talman! Utskottets fru ordförande sade i sitt anförande att osäkerheten hos planerarna skulle bli större, om vi inte hade dessa folk- och bostadsräkningar som underlag för planeringen i fråga. Jag vill replikera att om tidigare folk- och bostadsräkningar har tjänat som underlag exempelvis för planerandet av bostadsbyggandet, kan man bara konstatera att resultatet är sådant att det inte manar till ett upprepande.

Fru OLSSON i Hölö (c):

Herr talman! Jag skall inte ta upp någon bostadsdebatt med herr Adolfsson. Naturligtvis kan vi vara överens om att det har skett många misslyckanden i bostadspolitiken, men jag vill inte påstå att de beror på folk- och bostadsräkningen. Genom den har kommunerna ändå fått reda på bl. a. trångboddhet och vunnit kännedom om vad som fattats människor. Därvidlag har det ändå skett väsentliga förbättringar. Om vi sedan har missat i andra avseenden vill jag verkligen inte lasta dessa undersökningar för det.

Herr ADOLFSSON (m):

Herr talman! Men, fru ordförande i civilutskottet, det är ju ändå förvånansvärt att man utöver de 91 andra vägar, som samhället utnyttjar för att insamla data om människor och företag, måste ta till det här också. Jag tror att vi förut vet, om människor är trångbodda eller inte. Varför skall vi kosta på mellan 60 och 100 miljoner kronor på det här som, skulle jag vilja säga, i första hand kommer att uppfattas av människor bara som någonting som irriterar på nytt, likadant som förra gången? Om människor dessutom får klart för sig att detta skattevägen kommer att kosta varje familj mellan 25 och 50 kronor, så blir de inte gladare för det.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herrar Adolfsson och Danell i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Adolfsson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkandet nr 20 punkten 1 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herrar Adolfsson och Danell i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Adolfsson begärde

rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 275
Nej - 45
Avstår - 1

Nr 61

Torsdagen den
18 april 1974

*Förberedelser för
folk- och bostads-
räkning*

Punkten 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av herr Hägelmark, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hägelmark begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkandet nr 20 punkten 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Hägelmark.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hägelmark begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 290
Nej - 30
Avstår - 1

Punkterna 3 och 4

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

§ 11 Föredrogs

Justitieutskottets betänkanden

Nr 6 i anledning av Kungl. Maj:ts i propositionen 1974:1 gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1974/75 till domstolsväsendet, m. m. jämte motioner

Nr 7 i anledning av Kungl. Maj:ts i propositionen 1974:1 gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1974/75 till åklagarväsendet

Nr 8 i anledning av Kungl. Maj:ts i propositionen 1974:1 gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1974/75 till rättshjälp m. m. jämte motioner

Lagutskottets betänkande

Nr 11 med anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:38 med förslag till lag om ändring i atomansvarighetslagen (1968:45) jämte motion

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

Torsdagen den
18 april 1974

*Semester- och ar-
betstidslagstift-
ningen m. m.*

Föredrogs socialutskottets betänkande nr 7 i anledning av motioner angående semester- och arbetstidslagstiftningen m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1974:65 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari hemställdes att riksdagen hos regeringen begärde förslag om en generell arbetstidsförkortning till 35 timmar i veckan att börja genomföras från 1975,

1974:161 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari hemställdes att riksdagen uttalade sig för en ändring av gällande semesterlagstiftning innebärande en till 30 dagar förlängd semester,

1974:162 av herrar Hörberg (fp) och Jonsson i Alingsås (fp) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde en översyn av semesterlagens kvalifikationskrav,

1974:212 av herr Hagberg i Borlänge m. fl. (vpk) vari, såvitt här var i fråga (yrkande A), yrkats

A. att riksdagen hos regeringen hemställde om förslag om omedelbar sänkning av arbetstiden för:

1. kontinuerligt skiftarbete till 33,6 timmar i veckan per arbetsvecka samt för berörda anställda vid storhelgsdrift ett driftsavbrott under minst 24 timmar,
2. två- och treskiftsarbetare till en 35 timmar i veckan sänkt arbetstid,
3. underjordsarbetare en till 35 timmar per arbetsvecka sänkt arbetstid,
4. arbetare inom transportnäringen sysselsatta i oregelbundet arbete, jämförbart med skiftarbete, en till 35 timmar sänkt arbetsvecka,

1974:214 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari hemställdes att riksdagen beslutade om omedelbart slopande av kvalifikationskravet på åtta dagar för semester och att anställda berättigades till semester efter arbetad tid,

1974:284 av herr Fransson m. fl. (c) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde förslag om förkortning av arbetstiden till 36 timmar per vecka för dem som var sysselsatta i kontinuerlig drift,

1974:285 av herr Fransson m. fl. (c) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde utredning och förslag om införande av minimi-semester om 30 dagar,

1974:430 av herr Helén m. fl. (fp) vari hemställdes

1. att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde att den aviserade utredningen för översyn av semesterlagen även gavs i uppdrag att lägga fram förslag om rätt till längre sammanhängande ledighet i enlighet med i motionen anförda riktlinjer,

Torsdagen den
18 april 1974

*Semester- och ar-
betstidslagstift-
ningen m. m.*

2. att riksdagen uttalade att det långsiktiga målet för arbetstidsförkortningen borde vara sex timmars arbetsdag,

1974:715 av herr Wiklund m. fl. (s),

1974:1323 av herr Hagberg i Borlänge m. fl. (vpk) vari yrkats att riksdagen hos regeringen hemställde om förslag att 10 § allmänna arbetstidslagen angående tillåten övertid begränsades till följande stadgande: "När synnerliga skäl föreligger får arbetarskyddsstyrelsen medge övertid med högst 150 timmar under ett kalenderår" samt

1974:1334 av fru tredje vice talmannen Nettelbrandt m. fl. (fp) vari yrkats att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställde om utredning angående möjlighet till att utnyttja långledighet (sabbatsperiod) under den aktiva perioden enligt de riktlinjer som angivits i motionen.

Utskottet hemställde

A. beträffande semesterns längd att riksdagen skulle avslå motionen 1974:161 och motionen 1974:285,

B. beträffande semesterlagens kvalifikationskrav att riksdagen skulle avslå motionen 1974:162 och motionen 1974:214,

C. beträffande längre sammanhängande ledighet att riksdagen skulle avslå motionen 1974:430 yrkande 1 och motionen 1974:1334,

D. beträffande den ordinarie arbetstidens längd att riksdagen skulle avslå motionen 1974:65,

E. beträffande det långsiktiga målet för arbetstidsförkortningen att riksdagen skulle avslå motionen 1974:430 yrkande 2,

F. beträffande sänkning av arbetstiden för vissa arbetstagargrupper att riksdagen skulle avslå motionen 1974:212 yrkande A och motionen 1974:284,

G. beträffande översyn av arbetstidslagstiftningen att riksdagen skulle avslå motionen 1974:715,

H. beträffande allmän övertid att riksdagen skulle avslå motionen 1974:1323.

Reservationer hade avgivits

1. beträffande semesterns längd av herr Hagberg i Borlänge (vpk) som ansett att utskottet under A bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionerna 1974:161 och 1974:285 gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanten anfört,

2. beträffande semesterlagens kvalifikationskrav av herr Hagberg i Borlänge (vpk) som ansett att utskottet under B bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionen 1974:162 och motionen 1974:214 gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanten anfört,

3. beträffande längre sammanhängande ledighet av herr Romanus (fp) som ansett att utskottet under C bort hemställa,

Torsdagen den
18 april 1974

*Semester- och ar-
betstidslagstift-
ningen m. m.*

att riksdagen i anledning av motionen 1974:430 yrkande 1 och motionen 1974:1334 gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanten anförde,

4. beträffande den ordinarie arbetstidens längd av herr Hagberg i Borlänge (vpk) som ansett att utskottet under D bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionen 1974:65 gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanten anförde,

5. beträffande det långsiktiga målet för arbetstidsförkortningen av herr Romanus (fp) som ansett att utskottet under E bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1974:430 yrkande 2 gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanten anförde,

6. beträffande sänkning av arbetstiden för vissa arbetstagargrupper av herr Hagberg i Borlänge (vpk) som ansett att utskottet under F bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionen 1974:212 yrkande A och motionen 1974:284 gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanten anförde,

7. beträffande allmän övertid av herr Hagberg i Borlänge (vpk) som ansett att utskottet under H bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionen 1974:1323 gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanten anförde.

Till betänkandet hade fogats särskilda yttranden

1. beträffande semesterlagens kvalifikationskrav (punkt B i hemställan) av herrar Romanus (fp) och Akerlind (m) samt fru Troedsson (m),

2. beträffande det långsiktiga målet för arbetstidsförkortningen (punkt E i hemställan) av herrar Gustavsson i Alvesta (c) och Andreasson i Östra Ljungby (c), fru Wigefeldt (c) samt herr Karlehagen (c).

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Strävan att förkorta arbetstiden och förlänga fritiden har under senare år varit gemensam för löntagarnas organisationer och de politiska organen. Beslut i sådana frågor har kunnat fattas under stor enighet. Folkpartiet säger ja till den utvecklingen och anser att den bör fortsätta. Men jag vill ändå inledningsvis göra två påpekanden.

Det första är, att en strävan att förkorta arbetstiden inte får leda till att man försummar frågan om arbetets karaktär och tror, att otillfredsställande arbetsförhållanden kan kompenseras genom ökad fritid. Jag kan här hänvisa till ett anförande som den kände arbetslivsforskaren Bertil Gardell höll vid en sammankomst för framtidsfrågor nyligen, där han bl. a. sade följande: "En grundläggande tankegång, både hos politiker, fackliga ledare och företagsledare, är alltså att arbetet skall tjäna i första hand en instrumentell funktion, dvs. ge resurser för ökad materiell och kulturell konsumtion. Det som brister inom arbetslivet med avseende på inflytande, sociala relationer och egenutveckling skall sålunda kunna kompenseras med ett aktivt och rikt fritidsliv under en alltmer utökad

Torsdagen den
18 april 1974

*Semester- och ar-
betstidslagstift-
ningen m. m.*

arbetsfri tid.”

Bertil Gardell invände mot detta, att det inte är så att de som har de sämsta arbetsförhållandena har denna möjlighet att kompensera med ett aktivt och rikt fritidsliv. I stället är det oftast så att de, som har det sämsta arbetet med avseende på trivsel och medinflytande och med avseende på de krav som det ställer på människorna, också har de sämsta möjligheterna till en rik fritid. Därför måste man organisera arbetet så att människans personlighet engageras, så att vederbörande ges möjligheter att utvecklas genom inflytande över arbetet och så att de olika sidorna av människans begåvning stimuleras. Det ger, menar Gardell, i sin tur större möjligheter för människan att utnyttja sin fritid.

Det andra påpekande som jag inledningsvis vill göra är, att man inte bör ensidigt inrikta sig på en förkortning av arbetstiden lika för alla. Det är minst lika viktigt att anpassa arbetstiderna efter individernas skilda behov. Detta kan ofta vara besvärligare för företagen och för arbetsplatserna över huvud taget, men det är nödvändigt om vi skall kunna skapa vad vi har rätt att kalla för ett mänskligare arbetsliv. Jag vill nämna några exempel.

Det är viktigt att pensionsåldern görs rörlig, att man inte bara sänker den år efter år, utan också ger större individuella möjligheter att ta ut pensionen och att successivt pensionera sig och avveckla förvärvsarbetet. Den dagliga arbetstiden bör göras flexibel, så att den anställde själv – på så många områden som möjligt – inom vissa ramar kan påverka när han vill börja arbetet på morgonen och sluta det på eftermiddagen. Det är också viktigt att vi kan förverkliga möjligheten till en längre sammanhängande ledighet någon gång under livsperioden, för människor som önskar det. Slutligen är det önskvärt att man ökar möjligheterna till deltidarbete.

Dessa fyra krav på ökad individuell anpassning av arbetslivet har folkpartiet hävdat under många år. Utifrån vår liberala grundsyn har det varit naturligt att människor har olika behov, önskningar och förutsättningar och att samhället skall ta hänsyn till det. Vi arbetar för valfrihetens samhälle och anser inte att detta är någon liberal villfarelse eller någon liberal fälla, som en del socialistiska tänkare har uttryckt saken. Till att börja med har vi på alla dessa punkter mött negativism från andra partier, men nu märker vi hur samtliga dessa krav vinner ökad förståelse i andra grupper. Detta är vi självfallet glada för.

Den rörliga pensionsåldern blir den stora saken i nästa betänkande från pensionsålderskommittén.

När det gäller den flexibla arbetstiden har man på socialdemokratiskt håll nu övergivit den första negativismen – den flexibla arbetstiden utmålades ju som ett hot mot jämlikheten, eftersom alla inte kunde komma i åtnjutande av den. Fortfarande behandlas dock detta krav ganska snävt, t. ex. i den senaste LO-rapporten om arbetstiderna. Men de positiva erfarenheterna av försöksverksamheten på detta område kommer säkert att skapa ökad förståelse för flextiden.

När tanken på den sammanhängande ledigheten först fördes fram här i riksdagen av fru Nettelbrandt ryckte man i stort sett bara på axlarna i de andra partierna och sade, att det var någonting för en liten grupp

Torsdagen den
18 april 1974

*Semester- och ar-
betstidslagstift-
ningen m. m.*

privilegerade människor. Nu finner vi ökad förståelse i stora grupper även för denna idé, bl. a. på grund av de goda utländska erfarenheterna. Nu har t. ex. Metallindustriarbetareförbundet tagit upp tanken att man skall kunna samla ihop semesterveckor från år till år till en längre sammanhängande ledighet. Detta kommer nu att utredas i viss utsträckning, men fortfarande saknar vi det samlade grepp som är nödvändigt om det skall bli möjligt att ta med sig rätten till en längre sammanhängande ledighet när man flyttar från ett arbetsområde till ett annat, och anknytningen till socialförsäkringen blir fortfarande inte belyst. Därför hävdar vi att denna fråga behöver tas upp från grunden i en utredning, t. ex. i den utredning som skall behandla semesterfrågorna, eller på något annat sätt.

När det gäller ett sådant samlat grepp kan jag hänvisa till de tankegångar som på senare år många gånger har framförts av Gösta Rehn. I ett anförande säger han t. ex.: "Jag tror att om vi ser litet framåt i tiden, om ett par årtionden, så kommer vi att ha avskaffat begreppet pensionsålder och i stället gått in för att här bygger vi var och en upp vissa pensionspoäng, vissa rättigheter till inkomst under period då man inte arbetar och var och en ska få utnyttja det på det sätt som han finner bäst." Något liknande dessa sociala dragningsrätter, som han också har kallat sin tankegång, är det som ligger bakom vårt krav på en utredning av möjligheten till en längre sammanhängande ledighet. Jag ber med detta att få yrka bifall till reservationen 3.

Också när det gäller deltidsarbetet har vi mött många negativa synpunkter, bl. a. från en del funktionärer inom LO och från mera dogmatiska, socialistiskt inriktade debattörer. Man har pekat på att de deltidsanställda ofta har sämre sociala förmåner och använt det som ett argument mot deltidsarbete i stället för att delta i arbetet på att få bort dessa nackdelar med deltidsarbete. Successivt har vi här fått ökat gensvar för våra önskemål att underlätta deltidsarbete. Löneministern har genom cirkulär medverkat till att de statliga myndigheterna skall underlätta deltidsarbete. År 1971 antog riksdagen efter en folkpartimotion ett uttalande om att deltidsarbetande skulle få likvärdig rätt till semester, och i år har socialförsäkringsutskottet uttalat – och riksdagen har anslutit sig till det – att förhållandena kring de deltids- och korttidsanställdas ATP-pension skall rättas till. I LO-rapporten finns det en mera nyanserad inställning till deltidsarbetet än man tidigare mött från LO-håll. Denna fråga kommer nu att tas upp, bl. a. i den nya semesterutredningen. Som framgår av det särskilda yttrande som jag avgivit tillsammans med herr Åkerlind och fru Troedsson hoppas jag att semesterutredningen skall behandla den med förtur, så att lösningen inte skall behöva dröja länge. Det är ändå en relativt begränsad sak.

Men även den normala dagliga arbetstiden bör förkortas. Deltid kan vara en bra lösning för många, men det innebär också en viss risk. Om deltidsarbete företrädesvis innehas av kvinnor, kan det leda till att man på arbetsgivarhåll fortsätter att, som man länge har gjort, betrakta kvinnor som sekunda arbetskraft, reservarbetskraft som man tar till när man inte kan få någon annan, men som det inte lönar sig att satsa på när det gäller vidareutbildning och avancemang. Det leder då också till att

Torsdagen den
18 april 1974

Semester- och arbetstidslagstiftningen m. m.

vissa yrken blir företrädesvis kvinnoyrken och därmed tyvärr även i framtiden lågavlönade. Därför har folkpartiet i en partimotion till årets riksdag tagit upp kravet att sex timmars arbetsdag skall sättas som mål. Vad är då skälen för det kravet?

För det första skulle en arbetstid på sex timmar, som jag sade, underlätta jämlikhet mellan kvinnor och män. Man får bättre likställighet på arbetsmarknaden om flera människor, även småbarnsmödrar, kan ta heltidsarbete. Man skulle slippa den nuvarande uppdelningen ifrån arbetsgivarnas synpunkt bättre och sämre arbetskraft. De heltidsarbetande männen får också större möjlighet att göra en fullvärdig insats i hemmet. De kan inte skylla på arbetet längre.

För det andra blir det en familjevänligare arbetstid än den nuvarande, genom att den underlättar kontakten mellan föräldrar och barn. Det är ofta ansträngande för barnen att bara träffa sina föräldrar mycket hastigt på morgonen, när man jäktar i väg till daghem eller liknande, och på kvällen, när alla är trötta och allt går ut på att så fort som möjligt få barnen i säng. Särskilt om man har långa arbetsresor, som man har i stora delar av vårt land, blir arbetsdagen för lång för både föräldrar och barn.

För det tredje är fortfarande många arbeten tröttande rent fysiskt. Till det kommer de psykiska stressmomenten, som närmast har en tendens att öka i det moderna arbetslivet. Riskerna för utslitning och olycksfall minskar givetvis om man får en kortare daglig arbetstid. Det blir också lättare att klara skiftarbete utan de nackdelar, som i dag ofta är förknippade med det.

Från alla dessa synpunkter skulle det vara bättre att ta ut möjligheten till en förkortning av arbetstiden i form av en kortare daglig arbetstid än att göra det genom en förlängd veckoslutsvila eller längre semester.

Till allt detta kommer ett fjärde skäl, och på den punkten kan vi konstatera en förskjutning i uppfattningen bl. a. inom LO. I LO-rapporten som lades fram för ungefär ett år sedan sade man att en generell förkortning av arbetstiden inte får betraktas som ett medel att lösa sysselsättningsproblemen. Men i mars i år uttalade LO:s ordförande Gunnar Nilsson att vi sannolikt måste tillgripa en sänkning av veckoarbetstiden som en delösning, om vi skall kunna klara den fulla sysselsättningen. Även i direktiven till den nya sysselsättningsutredningen framskyntar den tanken. Jag tror att det är riktigt. Vi kan inte gärna sträva efter ett arbetsliv där vissa människor mer eller mindre arbetar ihjäl sig, medan andra går arbetslösa.

Det borde alltså vara lätt för riksdagen att gå med på kravet i folkpartiets motion om sex timmars arbetsdag som ett mål för utvecklingen. Många andra har stött samma krav, exempelvis socialdemokratiska kvinnoförbundet, LO-rapporten och LO-ordföranden i de nämnda uttalandena. Jag beklagar att inte utskottets majoritet vill ta det steget att i dag tillstyrka kravet i folkpartiets motion.

Det är nog bra med ett långsiktigt mål, men det väsentliga är: I vilken takt kan det uppfyllas? Hur skall det avvägas mot andra krav?

Utskottet uttalar — och jag har inte anmält någon avvikande mening på den punkten — att man vid en lösning av arbetstidsfrågorna skall ta stor hänsyn till vad löntagarnas organisationer säger. Men det är också

Torsdagen den
18 april 1974

*Semester- och ar-
betstidslagstift-
ningen m. m.*

givet – och det strider inte mot det uttalandet – att även politiska organ kan uttala sig och sätta upp mål. Så har skett tidigare.

Under de senaste 16 åren har man kunnat förkorta arbetstiden med i genomsnitt 45 minuter i veckan per år. Det betyder att en sådan här förkortning, om man håller samma takt, skulle kunna uppnås om drygt tio år. I Aftonbladets serie i den här frågan har Arbetsgivareföreningens talesman uttalat att tio timmar i veckan i arbetstidsförkortning innebär ökade lönekostnader med 33 procent och att det hittills tagit ungefär tio år att uppnå en reallönehöjning på 33 procent.

Jag kan inte bedöma de här beräkningarnas exakta giltighet, men de ger i alla fall något slags begrepp om den möjliga utvecklingsakten.

För min del drar jag av detta den slutsatsen att det är uppenbart att en sådan här arbetstidsförkortning – även om den prioriteras, vilket är önskvärt – måste ske stegvis, dels genom att man inför successivt kortare daglig arbetstid för alla, dels genom att man för vissa utsatta grupper genomför en snabbare arbetstidsförkortning. Det kan vara dels sådana som har ansträngande arbete eller skiftarbete, dels sådana grupper som särskilt behöver en kortare arbetstid på grund av sin allmänna situation, t. ex. småbarnsföräldrar. I flera år har folkpartiet framfört kravet på rätt till kortare arbetstid för småbarnsföräldrar. Ursprungligen lanserades det av TCO i rapporten Familj och samhälle, och det har som bekant också framförts av Eva Moberg i tidningen Vi. Det är bra att frågan nu skall behandlas av den utredning om föräldrapenningens fortsatta utformning, som Camilla Odhnoff skall utföra.

Det är givetvis viktigt hur man avväger det här kravet gentemot andra möjligheter att ta ut standardförbättringen. Tyvärr är det alltför lätt att säga, att en veckas ytterligare semester svarar mot bara tio minuters arbetstidsförkortning per dag. På det sättet kan man motivera både en femte och sjätte semestervecka innan någon förkortning av åttatimmarsdagen kommer till stånd. Beklagligtvis tycks det också vara så tankegångarna för närvarande går inom i varje fall Landsorganisationen.

Det innebär att man ger prioritet åt de heltidsarbetande männen, som redan har sin hemservice ordnad, vare sig det nu sker genom hemmafru, deltidsarbetande fru eller dubbelarbetande fru. Det är klart att de, som har det så ordnat, hellre vill ha en veckas semester till, då – litet rått uttryckt – frun kan sköta hushållet i sommarstugan eller på campingplatsen.

Jag känner sympati för det kvinnliga ombud på Metallkongressen som gentemot en kompakt mansdominerad församling hävdade, att arbetstiden inte skall vara längre än att alla som så önskar kan ha ett heltidsarbete. Hon hänvisade till att de aktiva kvinnorna i Metall till nästan hundra procent hade givit sin anslutning till tanken att arbetstiden per dag borde förkortas, om det fanns utrymme för en arbetstidsförkortning, och föreslog att kongressen skulle uttala, att en generell arbetstidsförkortning per dag skulle prioriteras framför en femte semestervecka. Tyvärr fick hon – som man kunde vänta – sitt yrkande avslaget.

Naturligtvis kan man komma ifrån hela det här problemet som ordföranden i jämställdhetsdelegationen, riksdagsmannen Thage Peterson gör, när han i Aftonbladet säger att här finns ingen motsättning, man kan

driva frågorna parallellt. Det är naturligtvis sant, men det är dock fråga om att in-teckna samma utrymme för standardhöjning och då måste man bestämma sig. Samma kritik som mot herr Thage Peterson kan man rikta mot vänsterpartiet kommunisterna som i det utskottsbetänkande vi nu diskuterar försöker prioritera allting på en gång genom att yrka på både förlängd semester och en mycket snabb förkortning av den dagliga arbetstiden.

Jag skall ta upp några uttalanden ur debatten om kortare arbetstid, som jag finner egendomliga. Det första, som man hör från skilda håll, är att sex timmars arbetsdag inte löser alla problem med jämlikhet mellan män och kvinnor. Arbetsgivareföreningens företrädare direktör Albåge säger i Aftonbladet: "Varför rikta in sig på slagord som sex timmars arbetsdag? Det finns så mycket annat att göra, få männen att hjälpa till hemma, flytta bostäderna närmare arbetsplatserna, ordna fler och bättre deltidsjobb. Inte ändrar sex timmars arbetsdag några könsroller."

Arbetsmarknadsministern Ingemund Bengtsson uttryckte en liknande inställning, när han i samma artikelserie sade att det finns vissa saker man inte kan lagstifta om, t. ex. om vem som gör vad i hemmet. Man kan inte sätta in männen i fängelse för att de inte hjälper till hemma.

Nej, det kan man inte, och det är heller ingen som har hävdad att man bör göra det. Men en kortare arbetsdag gör det möjligt att kräva större insats i hemmen – även av heltidsarbetande män. Om man vägrar att förkorta arbetsdagen får man alltså sämre möjligheter till jämlikhet. Och det är naturligtvis ingen motsatsställning mellan kravet på sex timmars arbetsdag och de andra åtgärder som direktör Albåge nämnde.

Thage Peterson sade i samma serie: "Men vi får akta oss för att se den kortare arbetsdagen som en frälsarkrans som löser alla problem." Givetvis, men vem har påstått att det är en frälsarkrans som löser alla problem? Sådana uttalanden tjänar såvitt jag kan förstå bara till att nedvärdera angelägenheten av kravet.

Ett annat in-slag i diskussionen som jag vill vända mig mot är när man sätter kravet på kortare normalarbetstid i total motsatsställning till deltidsarbete. Den sortens socialistisk dogmatik kan jag inte instämma i. Jag anser inte att man bör beklaga den ökning av deltidsarbete som har uppstått. Deltidsarbete har med alla sina svagheter ofta varit den enda möjligheten för många kvinnor att förvärvsarbeta. Borde de avstå från detta i väntan på att sextimmarsdagen skall förverkligas någon gång på 1980-talet? Nej, naturligtvis inte. I stället bör man minska nackdelarna med deltidsarbete så långt det går, och det har man också börjat göra.

Och dessutom: Slutmålet kan inte vara att alla människor skall arbeta lika lång tid varje dag. Människor är olika, de har olika livssituation, olika önskemål. Därför måste vi också acceptera att många människor vill välja en arbetstid som avviker från normalarbetstiden. Det är lika orimligt att kräva lika arbetstid för alla, som att kräva att alla människor helt skall avbryta sin förvärvsverksamhet den dag de fyller 65 eller 67 år. Själva valfriheten har, i varje fall för oss liberaler, ett stort egenvärde.

Den sista punkt som jag här vill beröra gäller fyradagarsveckan. Tanken på att en förkortning av arbetsveckan skulle tas ut genom att man gick över till fyradagarsvecka borde nu helt kunna avföras från den

Torsdagen den
18 april 1974

*Semester- och ar-
betstidslagstift-
ningen m. m.*

svenska diskussionen. Den spelar stor roll i USA och den har stuckit upp huvudet här i Sverige, t. ex. i en riksdagsmotion från centerpartiet för ett par år sedan. Nu har så många uttalat sig mot den tanken, t. o. m. Svenska arbetsgivareföreningens representant, att den borde kunna betraktas som helt utan aktualitet för vårt land. Det hindrar givetvis inte att den som så önskar bör kunna arbeta fyra dagar som deltidsarbete, men det normala heltidsarbetet bör förläggas till en femdagarsvecka med förkortad daglig arbetstid.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall också till reservationen 5.

Herr HAGBERG i Borlänge (vpk):

Herr talman! Krav på kortare arbetstid och en femte semestervecka framförs inte bara ute på arbetsplatserna utan även genom de lokala fackföreningarna och från centralt fackligt håll. När dessa krav sedan behandlas i riksdagen heter det att det är en prioriteringsfråga eller, som socialutskottet säger, att det är arbetstagarnas sak att göra denna avvägning. Utskottet säger vidare att detta gäller även frågan, om en ökad fritid skall tas ut i form av längre semester eller kortare arbetstid eller – om frågan ses i ett längre perspektiv – vilken kombination som skall väljas.

Det låter ju bra att arbetarna själva får göra denna avvägning. Men arbetarnas bedömning får ju komma in först när andra bedömningar har gjorts, t. ex. fördelningen av resurserna mellan kapital och arbete och om vi skall prioritera människans hälsa och välbefinnande före arbetsköparnas resursjakt, som skapar de arbetsförhållanden vi i dag har. Det är väl ändå dessa frågor som arbetarna i första hand bör överväga. Socialutskottet har gjort sin avvägning, när det skjuter dessa viktiga krav på framtiden. Utskottet skriver i sitt betänkande att bara delar av kraven kan genomföras.

Klart står att socialutskottet saknar en totalsyn på lönearbetarnas förhållanden i arbetslivet. Utvecklingen har gått väldigt snabbt framåt. Den har inneburit en ökad press på arbetaren. Vid varje tidigare arbetstidsförkortning har arbetsköparna krävt att samma arbete som tidigare utfördes nu skall utföras på den kortare arbetstiden. Arbetsköparna har således hela tiden kompenserat sig för den kortare arbetstiden.

Arbetarrörelsens gamla målsättning – att med den fortgående utvecklingen inom arbetslivet skulle arbetstiden förkortas, arbetstakten sänkas och en större del av produktionsresultatet tillföras arbetarna genom teknikens landvinningar – tycks vara övergiven. Den bistra sanningen är att arbetaren allt hårdare binds upp vid sin arbetsuppgift, att stressen och takten ständigt drivs upp. Denna utveckling måste brytas. En av de åtgärder som det är nödvändigt att vidta är att arbetstiden förkortas utan en samtidig uppdrivning av arbetstakten.

Ett viktigt argument för en arbetstidsförkortning är den förändring som skett på arbetsmarknaden, inte minst det växande antalet yrkesverksamma kvinnor. Skall man kunna ge kvinnan med dubbelarbete en chans att fungera som människa måste dagarbetstiden förkortas. Det här

gäller givetvis även mannen. Kvinnans inträde på arbetsmarknaden kräver att båda makarna sköter hemmets och familjens göromål. Den nu långa dagarbetstiden är därför ett hinder för att förvärvsarbetande makar skall fungera tillfredsställande i samhället.

Vi upplever dagens situation som kaotisk. De arbetare som har ett arbete utnyttjas till bristningsgränsen, medan andra inte får något arbete. Vi har en omfattande arbetslöshet, och dessutom måste man uppmärksamma de många som är dolt arbetslösa. Arbetsköparna kräver högeffektiva produktionsenheter med så litet arbetskraft som möjligt. Det är de som i dag planerar – eller de som i brist på planering styr arbetsmarknaden – som tillåter denna utveckling.

Planeringen måste utgå från att alla skall ha arbete, att arbetstiden sänks med teknikens framsteg, att arbetstakten anpassas till mänskliga förhållanden och att därmed arbetaren får del av teknikens landvinningar. Det ekonomiska system vi har i dag förmår inte genomföra en sådan planmässighet. Tyvärr får bolagsherrarnas vinstintressen styra arbetsplatsernas utveckling.

Med den utvecklingsnivå vårt högindustrialiserade samhälle har borde med en planekonomi – ett socialistiskt samhälle – en betydligt kortare arbetstid i dag vara ett faktum. Den debatt som förs om arbetstidsfrågorna kan betecknas som en dimmornas debatt. Man försöker dra en slöja över de problem som verkligen är aktuella, nämligen att införa en arbetstidsförkortning. I stället talar man om målsättningar långt in på 1980-talet utan att precisera vad som skall hända däremellan. Intrycket blir att man hellre talar om framtiden än om vad som i dag behöver göras. Menar man allvar med talet att förkorta arbetstiden, så är det ju hög tid att inleda arbetstidsförkortningen redan nu, och som ett första mål står 35 timmars arbetsvecka med sju timmars arbetsdag. En plan härför bör genast fastställas. I annat fall blir allt fagert tal om 30 timmars arbetsvecka med sex timmars arbetsdag bara tomma ord.

Vänsterpartiet kommunisterna för fram kravet på att en plan fastställs enligt vilken 35 timmars arbetsvecka med sju timmars arbetsdag skall vara helt genomförd den 1 januari 1977. Därefter påbörjas omedelbart den nedtrappning till 30 timmars arbetsvecka med sex timmars arbetsdag som skall vara slutförd senast i början på 1980-talet.

I denna plan bör klart utsägas att arbetstakten inte får ökas. Fler skall i stället klara av de arbetsuppgifter som i dag utförs. Detta är ju ett vida mer positivt sätt att ge fler arbetstillfällen. Att en arbetstidsförkortning måste kombineras med att arbetstakten inte får höjas är mycket väsentligt. Det går t. ex. inom vårdsektorn inte att minska arbetstiden utan att samtidigt utöka personalen. En arbetstidsförkortning måste oundgängligen medföra att personalstyrkan utökas. Problem kommer givetvis att uppstå. Hur kommun och landsting skall klara detta sammanhänger givetvis med att det måste bli en annan kostnadsfördelning mellan stat och kommun. Men man kan inte gömma sig bakom dessa svårigheter. Frågan måste i de arbetandes intresse lösas.

Med utvecklingen på arbetsplatserna kommer kraven på en generell arbetstidsförkortning. Detsamma gäller dem som arbetar i skift under jord. Deras arbetsförhållanden är avgjort sämre än övriga arbetares. De

Nr 61

Torsdagen den
18 april 1974

Semester- och arbetstidslagstiftningen m. m.

Torsdagen den
18 april 1974

*Semester- och ar-
betstidslagstift-
ningen m. m.*

har fått erfara att med teknikens utveckling har bl. a. skiftarbetet ökat. I den nuvarande arbetstidslagen, som antogs 1970, finns inga speciella regleringar för arbetargrupper som har särskilt påfrestande och hälsofarligt arbete. Arbetstidslagen skall vara en normlag, men dessa grupper är hänvisade till förhandlingar för att förbättra sina villkor. Solidariteten med de sämst ställda på arbetsmarknaden finns inte i lagstiftningen. Det finns inte heller något i lagen som uttalar att dessa grupper skall ha en kortare arbetstid.

Bakgrunden till kraven om förkortning av arbetstiden för skiftarbetare och underjordsarbetare är att dessa trots sina sämre arbetsförhållanden får arbeta i samma ackordstempo och med prestationsnormer. De får utföra prestationer under tider på dygnet som normalt är till för sömn och vila. Underjordsarbetarna får arbeta helt avskilt från dagsljus och dessutom i en miljö som är långt ifrån normal.

En arbetstidsförkortning för dessa grupper har länge stått överst på dagordningen. I den senaste centrala avtalsuppställningen mellan LO och SAF togs frågan upp, och det utgick en rekommendation till förbunds- förhandlingarna om en kortare arbetstid. Resultatet av rekommendationen har på de olika förbundsplanen blivit mycket skiftande. Likaså har genomförandet av arbetstidsförkortningen skjutits något år framåt i tiden. Skiftarbetarnas krav har endast på några få områden helt tillfredsställts. Men den stora bristen och faran är att kompromisser har fått göras, exempelvis att man i avtalen öppnar möjligheten för kontinuerligt dag- och tvåskiftsarbete, vilket är en klar försämring.

Ser man i övrigt på skiftarbetarnas problem finner man att tvåskifts- arbetarna inte berörs alls. Detta måste betraktas som otillfredsställande. Det är en brist att grupper som utför arbete under speciellt svåra betingelser inte har tillfredsställande arbetsförhållanden tryggade i lagstiftningen. När nu riksdagen har sett att problemen kan lösas förhandlingsvägen bör man tillförsäkra dessa grupper den rättmätiga arbetstidsförkortning som är så behövlig.

De kontinuerligt skiftgående, som arbetar året runt, har fått olika resultat. Dessa bör tillförsäkras 33,6 timmar i genomsnitt per vecka. Likaså bör kravet om driftsavbrott under storhelger tillmötesgås. Tre- skiftsarbetarna bör få 35 timmar i stället för som nu 38 timmar. Tvåskiftsarbetarna har helt ställts utanför, men även deras arbetstid bör förkortas till 35 timmar. De många grupper som har arbete jämförbart med skiftarbete har nästan inte fått några förbättringar. Underjords- arbetarna är i så fall de som har lyckats bäst med sina avtalsuppställningar, men även där finns brister, bl. a. det sena genomförandet av arbetstids- förkortningen i de mellansvenska gruvorna.

Riksdagen bör mot bakgrund av den genomförda avtalsrörelsen ta sitt ansvar och reglera arbetstiden för de arbetare som har särskilt tungt och hälsofarligt arbete. Skift- och underjordsarbetarna utför sådana presta- tioner att dessa grupper, liksom jämförbara grupper, i lag bör tryggas rimliga arbetstider.

Det finns ytterligare en sak som reglerar arbetstiden, och det är övertiden. Med den nuvarande lagstiftningen finns det rika möjligheter att genom övertid förlänga närvarotiden för arbetarna på arbetsplatsen. I

Torsdagen den
18 april 1974

*Semester- och ar-
betstidslagstift-
ningen m. m.*

och med att arbetsköparna i kraft av sitt ägande och dess uttrycksmedel, § 32, leder och fördelar arbetet på våra arbetsplatser kan övertiden användas att urholka arbetstidslagen om 40 timmars arbetsvecka. Lagen accepterar s. k. allmän övertid. Sådan övertid är därigenom en normal företeelse. Följden blir att en arbetsköpare vid vissa tillfällen kan avstå från att nyanställa arbetskraft. Likaså blir det allt vanligare att man helt fräckt planerar in övertid i produktionsnormerna. Övertiden får även vara den buffert som arbetsköparna utnyttjar om deras sprängfyllda produktionsplan av tekniska skäl inte kan genomföras på ordinarie arbetstid. Arbetarna får därigenom uppoffra sig därför att arbetsköparna planerar med övertid redan från början.

I vissa kollektivavtal regleras emellertid övertiden något snävare än i lagen. Men för det allra mesta gäller lagens vida bestämmelser. Skall man eliminera nackdelarna måste övertiden i lagstiftningen få en ny innebörd. Övertidsarbete skall bara kunna tillgripas vid nödfallsarbete och eljest när fara hotar person eller egendom. Denna regel är en självklarhet för alla arbetare och behöver inte några särskilda byråkratiska procedurer. Övertidsparagrafen bör därför begränsas att medge rätt att "då synnerliga skäl föreligger" arbetarskyddsstyrelsen får medge övertid med högst 150 timmar under ett kalenderår. Regler för övertidsarbete bör kunna utarbetas så att övertidsparagrafen får en för arbetarna mer gynnsam innebörd.

Herr talman! Det är otvivelaktigt så att en arbetstidsförkortning är angelägen om man beaktar utvecklingen med ökad jäkt och stress. Frågan är: När kommer en förkortad arbetstid? När vill de som talar om 30 timmars arbetsvecka någon gång på 1980-talet inleda en arbetstidsförkortning? Jag vill gärna fråga socialutskottets talesman när man tänker börja med första etappen. När skall t. ex. 35 timmars arbetsvecka vara genomförd?

Frågan kan också ställas om vad som skall ligga till grund för arbetstidsförkortningen. Skall det vara ekonomiska skäl, dvs. enbart resurserna, eller är man beredd att låta de rent mänskliga aspekterna i arbetslivet vara avgörande?

Vänsterpartiet kommunisterna anser för sin del, och med en stor opinion bakom ryggen, att 35 timmars arbetsvecka bör vara genomförd inom de närmaste åren. 30 timmars arbetsvecka skall vara förverkligad i början av 1980-talet. Skift- och underjordsarbetarna bör i lag tillförsäkras en kortare arbetstid. En arbetstidsförkortning bör kombineras med att arbetstakten inte ökar utan att fler människor i stället får utföra nu befintliga arbetsuppgifter. Arbetstidslagen bör även sätta stopp för övertid som inte kan ses som nödfallsarbete eller där fara för person eller egendom föreligger. Dessa viktiga förändringar skulle göra arbetslivet betydligt drägligare. Det skulle även betyda att arbetarna fick större del av vad de själva skapar i produktionen.

Med anledning av det anförda yrkar jag, herr talman, bifall till reservationerna 1, 2, 4, 6 och 7.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Torsdagen den
18 april 1974

*Semester- och ar-
betstidslagstift-
ningen m. m.*

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (c):

Herr talman! Centerledamöterna i utskottet har till betänkan- det fogat ett särskilt yttrande som jag skall kommentera med några ord.

När jag lyssnade på de två föregående talarna tänkte jag på Fröding: ”Erk du, Maja du, Så ska vi ha't.” Men talarna kom aldrig fram till den sista strofen: ”Erk du, Maja du, Var ska vi ta't?” Det är också väsentligt att diskutera den frågan därför att utgångspunkten för att kunna tillfredsställa de önskemål som vi litet var hyser är den resurstillväxt som vi kan få i vårt samhälle.

Såsom utskottet framhåller kan den standardhöjning som resurstill- växten bereder utrymme för tas ut på olika sätt. Den kan tas ut i form av ökad fritid eller bättre kontantlöneförmåner. Vilket eller vilka alternativ man väljer är en fråga om prioritering mellan olika behov. Om man frågar olika personer i dag hur de vill prioritera får man också mycket varierande svar därför att behoven är olika, och värderingen av olika alternativ varierar även den. De uttalanden som kommit fram vid konferenser och liknande under senare tid understryker detta ytterligare.

Nu har arbetstagnarnas organisationer i fråga om ökad fritid givit förtur åt ökad semester före förkortad arbetsvecka. Trots detta finns det, som jag sade, många som inte delar den uppfattningen, helt enkelt därför att de inte har råd att tillgodogöra sig en ökad semester på det sätt de skulle önska. Tyvärr är det många som har en ekonomi som inte gör det möjligt för dem att utnyttja de semesterveckor som i dag finns. Och det är ofta personer som har det största behovet av den rekreation som semestern är avsedd att ge. Hade det inte varit riktigt att pröva frågan om ökad semester och kortare arbetstid samtidigt och därmed utrett hela detta frågekomplex i ett litet längre perspektiv?

Under senare tid har inte minst från kvinnornas sida frågan om en kortare arbetsdag livligt diskuterats. Många värdefulla synpunkter har kommit fram i den debatten. En kortare arbetsdag ger större möjligheter till samvaro med familjen. Det är önskemål som mer och mer kommer fram från föräldrar som båda arbetar. För ensamföräldern vore en kortare arbetsdag av utomordentligt stor värde.

Arbetstidens förläggning och arbetstidens längd är därför en av de stora frågorna inom arbetslivsområdet i fortsättningen. I arbetet att förebygga sociala problem ser jag detta som något mycket väsentligt. Vi diskuterade dessa frågeställningar för någon vecka sedan i den stora socialpolitiska debatten. Möjligheterna att öka kontakten mellan för- äldrar och barn måste uppmärksammas i helt annan utsträckning såväl när det gäller samhällsplaneringen som när det gäller reformeringen inom arbetslivet. Jag tror också att just en kortare arbetsdag skulle eliminera eller i varje fall tydligt minska de stora risker som stressen i dag utgör och att man därigenom skulle kunna minska sjukfrånvaron.

Det står för oss klart att i valet mellan kortare arbetsdag och fyradagarsvecka är den kortare arbetsdagen, inte fyradagarsveckan, det bästa alternativet.

Herr talman! Jag har, som jag sade inledningsvis, endast velat kommentera det särskilda yttrande som vi har lämnat, och jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ÅKERLIND (m):

Herr talman! Jag skall ta upp en fråga i detta sammanhang.

Enligt semesterlagen utgår semester till den som arbetat heltid eller deltid under minst åtta dagar av en månad. Det innebär att den som arbetat färre antal dagar per månad inte har rätt till semester enligt semesterlagen. Det har länge ansetts att dessa bestämmelser är orättvisa och att semester eller semesterersättning bör erhållas för all arbetad tid oavsett antalet dagar per månad som arbetet varat.

År 1971 begärde riksdagen en översyn av reglerna om semesterför-måner för korttids- och deltidsanställda, och året därpå tillkallades en särskild sakkunnig för att göra denna översyn. Det arbetet har nu övertagits av de sakkunniga som skall göra en översyn av hela semesterlagstiftningen. Det är anledningen till det särskilda yttrandet nr 1 från moderata samlingspartiets och folkpartiets utskottsledamöter till det betänkande från socialutskottet som nu behandlas.

Lösningen av semesterproblemen för de deltids- och korttidsanställda är angelägen, och det torde inte vara särskilt komplicerat att komma fram till en lösning, men genom att denna fråga nu förts samman med översynen av semesterlagstiftningen i övrigt kan den bli ytterligare försenad. Därför menar vi att frågan om semester för de korttids- och deltidsanställda bör utredas med förtur. Jag hoppas verkligen att så också blir fallet.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande än bifall till utskottets förslag.

Herr PETTERSSON i Västerås (vpk):

Herr talman! I motionen 161 har vänsterpartiet kommunisterna förnyat kravet på en förlängning av semestern från 24 till 30 dagar. Motiveringarna för och kraven på en femte semestervecka växer sig allt starkare. Utvecklingen inom produktionslivet kännetecknas av en allt snabbare förslitning av människorna. Hetsen, jäktet och det allmänna arbetstempot har skruvats upp i betydande grad, med följd att allvarliga hot skapas mot de arbetandes fysiska och psykiska hälsa. Allt medan effektivitetsjakten skruvas upp utsätts arbetarna för olycksfallsrisker och allvarliga tillbud på arbetsplatserna. Rutinuppgifterna vid löpande banden, en monoton arbetsprocess och oregelbundna arbetstider utsätter de arbetande människorna för stora påfrestningar. Den äldre arbetskraften är värst utsatt och får allt svårare att hänga med i en arbetstakt och en arbetsmiljö som inte alltid kan betecknas som människovänlig.

En sådan arbetsmiljö och sådana arbetsförhållanden måste självfallet bekämpas och motverkas av en rad åtgärder. En sådan motverkande åtgärd anser vi vara en förlängning av semestern till 30 dagar. Under senare år har detta krav ställts med allt större skärpa från fackförenings-rörelsens sida. Detta rättmätiga krav var ett av de huvudkrav som gruvarbetarna i malmfälten reste i sin strejkrörelse för några år sedan, och det har också förts fram i andra sammanhang. Även i andra strejkrörelser som förekommit rätt ofta under senare tid har detta krav framförts.

Det största fackförbundet, Metall, kräver att en femte semestervecka skall införas för alla. Metallindustriarbetareförbundet hänvisar bl. a. till

Nr 61

Torsdagen den
18 april 1974

*Semester- och ar-
betstidslagstift-
ningen m. m.*

Torsdagen den
18 april 1974

Semester- och arbetstidslagstiftningen m. m.

att ett kroppsarbete skall ge rätt till en minst lika lång semester som t. ex. skrivbordsarbete. Något annat, säger man, känns djupt orättvist. Vi instämmer helt.

I den rapport om arbetstiden som Svenska metallindustriarbetareförbundets programkommitté avlämnade förra året har man gjort en sammanfattning av de betydande grupper som redan i dag har mer än 24 dagars semester. Jag vill gärna återge den sammanfattningen: "Mellan 400- och 500 000 som är anställda på löneplan hos stat och kommun. Semesterns längd beror för dem dels på lönegrad, dels på ålder. Mellan 60- och 100 000 som är anställda hos stat och kommun utan att stå på löneplan. Semesterns längd stiger med levnadsåldern. Omkring 50 000 tjänstemän i industrin. Högre lön ger längre semester. Omkring 40 000 anställda som tillhör Försäkringstjänstemannaförbundet, Handeltjänstemannaförbundet och Bankmannaförbundet."

Dessa grupper har alltså redan i dag längre semester än den som semesterlagen ger för närvarande. Man säger vidare i den nämnda rapporten, att utöver dessa grupper finns det lika många som genom löneförhöjningar eller av åldersskäl i en nära framtid kommer att få längre semester, vilket betyder att cirka en fjärdedel av det totala antalet förvärvsarbetande redan har eller inom kort kommer att få längre semester. Det är naturligtvis inget fel – tvärtom. Man ställer sig då osökt frågan: Är inte de kroppsarbetande människorna i gruvorna, i fabriker, i verkstäderna i behov av och berättigade till en längre semesterledighet? Jag vill understryka med skärpa: Jo, i allra högsta grad.

Men, herr talman, det vill inte utskottsmajoriteten medge. Än hänvisar man till prioriteringar och går ifrån själva sakfrågan. Än hänvisar man – såsom sker i år – till en tillsatt utredning, som man säger bör utreda förutsättningarna för att vid lämplig tidpunkt förlänga den lagstadgade semestern från fyra till fem veckor. Jag vill ställa frågan – jag tror att de ca tre miljoner människorna ute på olika arbetsplatser i varierande, mer eller mindre omänskliga arbetsmiljöer ställer samma fråga: När kommer denna lämpliga tidpunkt? Blir det 1975 eller kan tidpunkten anses vara lämplig 1980 eller kanske rent av 1990? För vår del anser vi att denna fråga inte behöver utredas. Kravet och behovet är så väldokumenterade från de arbetande och deras organisationer att beslut kan fattas av detta års riksdag, om bara viljan därtill finns.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen 1 i socialutskottets betänkande nr 7.

I motionen 214 kräver vänsterpartiet kommunisterna att man slopar kvalifikationskravet på åtta dagar för semester och att anställda berättigas till semester efter arbetad tid. Denna fråga sammanhänger med de deltidsanställdas problem och i synnerhet med dessa gruppers rätt till en rättvis och riktigt betald semester. Under senare år har antalet deltidsanställda ökat ganska avsevärt. Deltidsarbetarna får ofta sämre lönehållanden än andra grupper och färre sociala förmåner – om några alls. De deltidsanställdas antal har ökat, främst inom sjukvården, handeln och andra serviceyrken. Inom LO-området finns enligt uppgift för närvarande ca 400 000 deltidsarbetande. Av förbunden har Kommunal det största antalet deltidsanställda, nämligen 99 000 eller 38 procent. Fastighets har

den största procentuella andelen, nämligen 86 procent eller 22 000 anställda. Den 1 mars 1973 var 357 000 personer anställda hos primärkommunerna. Därav var 156 000, alltså 44 procent, anställda på heltid och 201 000, alltså 56 procent, på deltid. Under senare tid har antalet deltidsanställda ökat kraftigt inom handeln, som jag tidigare nämnde.

För de allra flesta medför i dag deltidsarbete osäkra inkomstförhållanden, osäkra semestervillkor, organisationsproblem, dålig anställningstrygghet, sämre sjukersättning, förlorade pensionsförmåner osv. Den låga organisationsprocenten — endast 50 procent är fackligt anslutna — minskar självfallet möjligheterna för de anställda att få stöd från den fackliga organisationen för sina intressekrav. De blir därför i många fall utlämnade till arbetsgivares och beslutsfattareshöjningens godtycke, vilket självklart medför sämre arbetsförhållanden. Tyngst i förluster av förmåner väger utebliven tjänstepension och semester. Därför är det angeläget att kvalifikationskravet på åtta dagar för semester omgående slopas och att de anställda berättigas till semester efter arbetad tid.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen 2 i socialutskottets betänkande nr 7.

Herr NORDBERG (s):

Herr talman! Många viktiga och väsentliga frågor behandlas i det betänkande som nu är aktuellt för diskussion. Vi återfinner också inte mindre än sju reservationer i anslutning till betänkandet. Av detta drar man lätt den slutsatsen att mycket stor oenighet råder kring de väsentliga frågorna. Men jag skulle redan inledningsvis vilja påstå att många av dessa reservationer kan katalogiseras såsom okynnesreservationer.

De två första reservationerna behandlar dels semesterns längd, dels semesterlagens kvalifikationsbestämmelser. Låt mig i anslutning till detta erinra om, vilket utskottet också gör, att i mars månad tillkallade arbetsmarknadsministern en särskild utredning som har till uppgift att göra en allmän översyn av semesterlagstiftningen i syfte att föreslå lämplig tidpunkt för en förlängning av den lagstadgade semestern från fyra till fem veckor. Det är alltså helt klart att man i de här direktiven har givit ett uppdrag till utredningen att lägga fram förslag om att den femte semesterveckan skall genomföras, ett krav som överensstämmer med det som LO och TCO har framfört till regeringen.

Utredningen har vidare till uppgift att undersöka behovet av och möjligheterna till att förbättra semesterrätten för olika kategorier arbetstagare. Det gäller då inte bara deltids- och korttidsanställda utan också andra grupper som inte har semesterrätt på ett tillfredsställande sätt i dag. Det finns problem för dem som är nyinträdna och för dem som återinträder på arbetsmarknaden. De grupperna kan, om de inte avtalsvägen uppnår ett bättre läge, få vänta avsevärd tid innan de kommer i åtnjutande av olika semesterförmåner. Vidare kan arbetstagare som har bytt anställning under samma förutsättning gå miste om semesterledighet under ett år i anslutning till sådan övergång. Även när det gäller de grupperna har utredningen att titta på problemen och lägga fram förslag till förbättringar.

Nr 61

Torsdagen den
18 april 1974

Semester- och arbetstidslagstiftningen m. m.

Torsdagen den
18 april 1974

*Semester- och ar-
betstidslagstift-
ningen m. m.*

Utredningen skall också överväga om man kan införa en årlig minimisemester för i princip samtliga arbetstagare. Det sägs i direktiven att arbetet skall bedrivas med skyndsamhet.

Med detta som bakgrund har det varit helt naturligt för utskottet att avstyrka de motioner som tar upp semesterfrågorna, eftersom motionerna är helt och fullt tillgodosedda med det utredningsarbete som nu har satts i gång.

Den tredje reservationen tar upp frågan om en längre sammanhängande ledighet. Det är en fråga som har varit föremål för behandling vid tidigare riksdagar, varvid motionerna har avslagits. Det skall i och för sig erkännas att motionerna om det s. k. sabbatsåret har genomgått en viss "tvättning" varje år som de har presenterats, men motiven för avslag kvarstår även i år. Det finns olika skäl till det.

För det första kan man säga att ett sabbatsår av folkpartimodell kommer långt ner på den reformlista som löntagarna har ställt upp. Löntagarna förordar i stället längre semester och sänkt pensionsålder. De förordar också före det s. k. sabbatsåret kortare daglig arbetstid. Även bättre lönevillkor och en hel del andra reformer kommer före kravet på sabbatsåret.

För det andra har utskottet kunnat avstyrka motionerna av den enkla anledningen att de frågor som där tas upp är föremål för ett rätt omfattande utredningsarbete. En grupp är i arbete och den kommer i dagarna att lägga fram ett förslag som syftar till att garantera ledighet för arbetstagarna när det gäller studier. Ett förslag från den arbetsgruppen har aviserats redan till våren.

En sakkunnig har också tillkallats för att utreda vissa frågor inom föräldraförsäkringen. Denne skall bl. a. med utgångspunkt i familjepolitiska kommitténs förslag om att föräldrapenning skall utbetalas under åtta månader närmare pröva frågan om ersättningstidens längd. Tidigare har från Metals sida krävts att möjligheter skulle föreligga för arbetstagare att spara den femte semesterveckan till en längre tids sammanhängande ledighet. I de utredningsdirektiv som förelegat för dem som utreder semesterfrågan och som jag tidigare åberopat finns angivet att denna möjlighet skall prövas.

Vidare kan sägas att den s. k. sysselsättningsutredningen, som nyligen tillsatts, också har till uppgift att göra en översiktlig bedömning av behovet av åtgärder för att förändra arbetslivet efter människans krav. Däri ingår frågan om den enskildes frihet i valet mellan å ena sidan arbetstidens förläggning och å andra sidan studier, semester, pension och andra ledighetsperioder. Det är då naturligt – jag nämnde tidigare löntagarnas prioritering – att utskottet med gott samvete kan avstyrka den föreliggande motionen.

Reservationen 4 behandlar den ordinarie arbetstidens längd och reservationen 5 det långsiktiga målet för arbetstidsförkortningen. I reservationen 4 tar vpk upp det krav som restes även under föregående riksdag, nämligen att en arbetstidsförkortning i första omgången skall genomföras till 35 timmar i veckan och i början av 1980-talet till 30 timmar i veckan. Man preciserar här ingen tidpunkt, utan nöjer sig med att säga i början av 1980-talet.

När vi förra året förde debatten om denna fråga, tillät jag mig att säga att det inte är riksdagen och än mindre vpk som skall fastställa prioriteringen av de reformer som löntagarna vill ha genomförda, utan det är löntagarna själva, som skall bestämma vad man i första, andra eller tredje hand vill ha genomfört. LO har prioriterat frågan om den femte semesterveckan. Man har starkt strukit under nödvändigheten av en sänkning av pensionsåldern, och man har uttalat sig för att på lång sikt genomföra en förkortning av dagarbetstiden. Men LO har också påtalat nödvändigheten av att det utrymme som står till förfogande används i syfte att förbättra de lönevillkor, som de anställda har i dagens läge. Däri kan inbegripas att man förbättrar de ekonomiska möjligheterna för löntagarna genom att låta dem få fem veckors semester.

Den väg som vpk går utmynnar egentligen i en tvångsmässig prioritering för löntagarnas del. I enlighet med vad som sades i den debatt vi hade i fjol tycker jag att det är löntagarna själva som skall göra denna prioritering.

Den femte reservationen vill ge sken av att det råder olika meningar i fråga om den framtida arbetstidsförkortningen: Skall den tas ut genom en minskning av antalet arbetstimmar per dag eller skall en minskning ske i fråga om antalet arbetsdagar per vecka? Men så är ju inte fallet. Jag vill påstå att det råder total enighet om principen kortare arbetsdag.

Riksdagen gjorde i sak ett klart uttalande när den biföll socialutskottets hemställan i betänkandet nr 34 år 1971. Det förelåg en motion från centerpartistiska ledamöter som krävde att en utredning skulle tillsättas om en förkortad arbetstid i form av fyradagarsvecka. Utskottet och riksdagen avvisade motionen och uttalade i det sammanhanget att man i stället för färre antal arbetsdagar per vecka förordade färre arbetstimmar per dag.

Riksdagen har således där redan gjort ett klart ställningstagande, och det finns ingen anledning att göra annat än att avslå den motion som folkpartiet har i detta ärende.

Reservationen 6 tar upp förkortningen av arbetstiden för vissa arbetstagargrupper. Jag vill slå fast att även fortsättningsvis måste huvudprincipen vara att arbetstidslagstiftningen skall vara så utformad att den kan omfatta i princip alla arbetstagare. Avvikelse från den huvudprincipen för att tillgodose önskningar och krav som olika grupper av arbetstagare har anledning att ställa får klaras på två andra vägar. Om den kortare arbetstiden är motiverad av arbetarskyddsskäl, skall avvikelserna från arbetstidens längd för dessa grupper regleras i arbetarskyddslagen. Den sittande arbetsmiljöutredningen har till uppgift att pröva dessa frågor, inte minst för de grupper av arbetare som har skiftarbete.

Det andra sättet är att förhandlingsvägen söka genomföra en varierande arbetstid. Så har skett bl. a. i de senaste avtalsförhandlingarna.

Låt mig ta några exempel. Inom gruvindustrisektorn har arbetstiden förkortats till 36 timmar i veckan för dem som arbetar dagtid under jord. De som arbetar tvåskift, herr Hagberg, har också kommit i åtnjutande av en särskild arbetstidsförkortning om de jobbar under jord. De kommer att få 35 timmar i veckan. De som arbetar i kontinuerlig skiftgång kommer att få en förkortning med 40 timmar per år, vilket för den

Torsdagen den
18 april 1974

*Semester- och ar-
betslagslagstift-
ningen m. m.*

gruppen innebär en genomsnittlig arbetstid per vecka på 34,2 timmar. För grupper som jobbar ovan jord i intermitterent treskiftsgång blir arbetstiden enligt avtalsuppgörelsen 38 timmar, och de som arbetar i kontinuerligt treskift får 35 timmar i veckan.

Tidpunkten för genomförandet av de här arbetstidsförkortningarna är fastslagen till den 1 september 1975 på den privata sektorn, medan man på den statliga sektorn kommer att ha arbetstidsförkortningen i kraft, om jag inte är alldeles fel underrättad, redan den 1 januari 1975.

Inom metallsektorn kan nämnas att treskiftsarbetare i intermitterent drift får 38 timmars arbetsvecka, treskiftsarbetare i kontinuerlig drift med helguppehåll 36 timmar och i kontinuerlig drift utan helguppehåll 35 timmar i veckan när avtalet trätt i kraft.

Det är alltså exempel från två verksamhetsområden där det är klart bevisat – vilket herr Hagberg inte trodde förra året när vi diskuterade denna fråga – att den fackliga rörelsen förhandlingsvägen gentemot arbetsgivarna lyckats genomföra kravet om arbetstidsförkortning för de grupper som vi här diskuterar.

Reservationen 7 tar upp frågan om övertid. Det råder inga som helst delade meningar om att övertiden skall hållas på så låg nivå som möjligt. Men att följa motionärernas linje tror jag skulle vara att gå för långt. Om det är på det sättet, som herr Hagberg säger, att vissa företag inplanerar övertiden i det ordinarie arbetsschemat så vidtar man från dessa företagens sida en lagstridig handling. Arbetstidslagen ger icke rättighet att lägga in övertiden i det ordinarie arbetstidsschemat. Om herr Hagberg känner till sådana företag vill jag att ni omedelbart anmäler detta och talar om vilka företag det är.

Jag vill emellertid säga att det finns tillfällen då det för de anställda själva – det kan gälla exempelvis ett skyddsarbete – är helt nödvändigt att en viss övertid tas ut. Men jag vill än en gång understryka huvudprincipen om så låg nivå som möjligt i fråga om övertiden.

Låt mig i det sammanhanget erinra om att den arbetsgrupp som har tillsatts inom arbetsmarknadsdepartementet för att göra en utvärdering av den arbetstidslag som nu har varit i kraft i tre år också kommer att behandla bl. a. övertidsfrågorna. Det bör vidare nämnas att även arbetsmiljöutredningen har att behandla övertidsfrågorna sett ur arbetsmiljösynpunkt.

Herr talman! Jag vill slutligen göra några kommentarer till det särskilda yttrande nr 2 som är avlämnat av centerpartiet. Där slår man fast från början att man från centerns sida prioriterar en förkortning av arbetstiden per dag framför en fyradagarsvecka. Jag vet inte vad det finns för anledning att poängtera detta i det här särskilda yttrandet än möjligen den att det i en centerpartimotion 1971 krävdes att förkortningen skulle ske i form av införandet av fyradagarsvecka och att man nu på något sätt vill freda sitt samvete genom att avge detta särskilda yttrande. Men längre ned i det särskilda yttrandet för man ett resonemang om avvägningen mellan en femte semestervecka och en förkortad arbetstid, och där tar centerpartiet inte en lika klar ställning. Det tycker jag är litet överraskande. Det krävs helt enkelt ett besked från centerns talesman huruvida ni ställer er bakom det krav som löntagarorganisationerna har

Torsdagen den
18 april 1974*Semester- och ar-
betstidslagstift-
ningen m. m.*

fört fram om att en femte semestervecka skall genomföras eller ej. Tala ur skägget i den frågan så att vi vet var centerpartisterna står i detta sammanhang. Är det så att ni inte stöder kravet på att den femte semesterveckan skall genomföras, säg då ifrån detta!

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till vad utskottet hemställt på samtliga punkter.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Herr Nordberg ansåg att det förekommer en del okynnesreservationer i detta ärende. Ja, det är ett betyg som vi väl får ta med ro -- jag har aldrig hört talas om att majoriteten i ett utskott har uppskattat reservationer. Men de är heller inte tillkomna för er skull.

Jag tror inte att herr Nordberg när det gäller folkpartiets reservationer avsåg reservationen 3, som gäller en fråga där vi har olika uppfattning i sak, utan i så fall närmast reservationen 5. Jag återkommer strax till den.

När det gäller frågan om en längre sammanhängande ledighet sade herr Nordberg att han ville ge oss det erkännandet att motionerna blivit tvättade genom åren. Det är väl närmast tvärtom, herr Nordberg, dvs. att motionerna har utvecklats. Vi har kunnat ta med mer positiva internationella erfarenheter och kunnat hänvisa till att man har löst dessa frågor på andra håll. Vi har också kunnat ta in mer och mer av framsynta tankegångar från Gösta Rehn, som under senare år har utvecklat just sådana synpunkter som framfördes redan i en motion år 1966 av Cecilia Nettelbrandt.

Däremot har jag noterat en liten ändring av utskottets motivering för sitt avslagsyrkande -- jag vet inte om man skall kalla det för tvättning, utveckling eller något annat. Tidigare har man i stort sett sagt att förslaget är orimligt -- därför avstyrkes det. Nu säger man ungefär att förslaget dels är orimligt, dels kommer att bli tillgodosett i stor utsträckning -- därför avstyrker man. Det är en intressant utveckling av tekniken att sitta på två stolar på en gång. Jag hoppas att man så småningom flyttar över till den andra stolen, alltså att man vill tillgodose önskemålet att utveckla möjligheten för löntagare att ta ut en längre sammanhängande ledighet och att man inte längre anser att detta är orimligt.

Nu säger herr Nordberg att detta förslag kommer långt ner på listan av önskemål om arbetstidsförkortningar. Ja, det kan jag hålla med om -- i den mån det behöver ske en arbetstidsförkortning. Men det kan ju också vara så att man genomför en längre sammanhängande ledighet i den formen att man ger löntagarna ökade valmöjligheter, t. ex., som Metall har pekat på, att samla ihop flera semesterveckor eller att, som också har framkastats, i stället för att utnyttja en sänkt pensionsålder tidigare ta ut en längre sammanhängande ledighet och sedan gå kvar längre i arbete vid pensionsåldern. Då blir det ingen extra kostnad om man ser till individens totala livsinsats.

Sedan vill jag tillägga att även om det skulle ta ganska lång tid innan man kan få ut detta i funktion, är det viktigt att man börjar utreda saken nu. Jag syftar då på det stora grepp som Gösta Rehn kallat sociala dragningsrätter, vilket innebär att varje individ skall kunna samla ett visst

Torsdagen den
18 april 1974

*Semester- och ar-
betstidslagstift-
ningen m. m.*

antal poäng i form av rätt till längre ledighet, som man kan ta ut antingen under sin aktiva tid eller i anslutning till pensioneringen. Som jag säger i reservationen 3 är det många saker som behöver undersökas. Det kan gälla om något slags karenstid skall tillämpas innan man får rätt till sammanhängande ledighet, formerna för arbetsgivarens medbestämmanderätt och hur önskemålet om en sammanhängande ledighet skall förenas med funktionsdugligheten på olika arbetsområden. Det är också väsentligt att man kan föra med sig denna rätt till ledighet när man byter yrke och anställning. Slutligen måste en eventuell anknytning till socialförsäkringen utredas. Detta kommer att ta tid, och därför är det inte tillräckligt med de hänvisningar som utskottet gör till olika utredningar, som delvis sysslar med andra problem.

När det gäller reservationen 5, om sextimmarsdagen, sade herr Nordberg att reservanterna vill ge sken av att det råder olika meningar om vikten av en kortare arbetsdag. Men, herr Nordberg, om det inte råder olika meningar och det föreligger en motion från folkpartiet, kunde utskottet ha tillstyrkt den motionen för att visa att alla har samma mening. Men det vill ni inte göra. Ni vill inte att riksdagen skall göra ett uttalande om att målet skall vara sex timmars arbetsdag. Det är anledningen till att vi har avgivit en reservation på denna punkt. Om alla hade haft samma mening, hade det varit lätt att demonstrera det genom att tillstyrka motionen.

Nu säger herr Nordberg att man tog ställning till detta redan 1971 när man avtog centerpartimotionen. Därför skulle riksdagen inte i dag återigen behöva uttala sig. Nej, herr Nordberg, så är det inte. Visserligen avtog centerpartimotionen, och det med goda skäl, men riksdagen tog inte ställning för sex timmars arbetsdag. I den motionen krävdes nämligen att fyradagarsvecka skulle genomföras utan arbetstidsförkortning. Man skulle fördela om arbetstiden enligt mallen 4 × 10 timmar, för att folk skulle kunna vara kvar på landet en dag till, och därmed uppfylla en del av centerpartiets önskan om att människorna skall ut i naturen. Det var motionens tankegång, och det var den man avtog. Men man tog icke ställning till frågan om arbetstidsförkortning med sikte på sex timmars arbetsdag. Det är det som riksdagen borde göra i dag genom bifall till reservationen 5.

Herr HAGBERG i Borlänge (vpk):

Herr talman! Vänsterpartiet kommunisterna ställer kravet att 35 timmars arbetsvecka med sju timmars arbetsdag skall vara genomförd 1977. Herr Nordberg vill förvägra oss rätten att framföra det kravet. Det skall inte vi göra, det skall LO göra, säger han. Då kan man osökt undra om kanske nästa arbetstidsförkortning skall åstadkommas genom en avtalsuppgörelse. Man kan bäva för tanken på vilka kompromisser det kan komma att bli vid en sådan uppgörelse.

Men kanske det finns arbetare ute på fältet som inte tycker att LO:s avtalsuppgörelse om 55 öre i timmen plus en säkerhet på 55 öre året ut är nog. De strejker som vi har i landet kan ju tala för det. Och kanske det är likadant med LO:s bedömning här. LO kanske inte talar för alla arbetare. Kanske de som finns längst ned på arbetsgolvet, de som är mest trängda,

Torsdagen den
18 april 1974*Semester- och ar-
betstidslagstift-
ningen m. m.*

vill ha en arbetstidsförkortning och tycker att det är dags för den nu.

Jag frågade utskottets talesman vilka normer man skulle gå efter vid en arbetstidsförkortning, när den var lämplig osv., men jag fick inget svar på det. Skall de s. k. resurserna bli tillräckligt stora innan man kan få en arbetstidsförkortning? Eller skall förhållandena i arbetslivet avgöra när man får 35 timmars arbetsvecka? Vilken bedömning har utskottet?

Det blir väl ändå en bumerang när herr Nordberg säger att det är LO som skall bedöma den här frågan. Då är det kanske LO:s bedömning som står att läsa i socialutskottets betänkande? Man kan ju inte genomföra en femte semestervecka och en arbetstidsförkortning samtidigt, för där har man skrivit in en passus om att de frågorna skall ses i ett längre perspektiv. Utskottet har alltså gjort en bedömning, eller kanske det är LO:s bedömning? Kanske herr Nordberg kan förklara om LO står för den skrivningen. Gör LO det faller ju repliken tillbaka på herr Nordberg själv.

I och med att man tog normlagen och flyttade bort arbetarskyddsbestämmelserna till arbetarskyddslagen och till den sittande arbetsmiljöutredningen blev vissa arbetargrupper, som har speciella förhållanden, utan stöd i lagstiftningen. Man kan inte heller i lagstiftningsarbetet dra upp principer om att de som har tungt och hälsofarligt arbete skall ha stöd genom lagen.

Jag kan också ta exempel som visar resultatet av uppgörelsen. Inom metall- och järnbrukssektorn är tvåskiftsarbetarna inte med i arbetstidsförkortningen. Inom järnbrukssektorn har fyrskiftsarbetarna beträffande storhelger fått en bättre uppgörelse än vad det centrala avtalet innebär. Men vad som är viktigt – och jag varnade för det föregående år – är att för att få den uppgörelsen påskriven måste Metall öppna möjligheten till kontinuerligt dag- och tvåskiftsarbete, alltså en kompromiss. Det är inte så trevligt för dem som går i dag- och tvåskiftsarbete att eventuellt lägga sin arbetstid på lördag och söndag. Den möjligheten har öppnats i avtalet just genom de här förhandlingarna. Om man gått lagstiftningsvägen, hade denna kompromiss inte behövts.

När det gäller övertiden säger herr Nordberg att vi går för långt och rekommenderar mig, att om jag känner till något företag som planerar in sin ordinarie produktion på övertid skall jag anmäla det. Ja, jag hävdar detta bestämt. Räknar man varje arbetstimme och lägger upp en hög produktionsplan för den, så har man inte tagit med risken för att det någon gång kan ske haverier som medför en produktionsstörning. Vid sådana produktionsstörningar kräver företagen obönhörligen övertid för att klara dessa produktionsplaner, som de själva har lagt upp. Vad blir följderna? Ja, övertidslagen medger denna möjlighet, som vi vill ta bort. Man måste räkna med produktionsstörningar som en normal företeelse. Det är egentligen bara vid s. k. katastrofall och när det gäller människor och egendom som man skulle kunna tillgripa övertid.

Sedan är herr Nordbergs huvudprincip att vi skall ha så litet övertid som möjligt. Men borde inte huvudprincipen ändå vara att vi inte skall ha någon övertid alls?

När det gäller dessa frågor om arbetstiden syns det mig som om utskottet glider ifrån det ansvar som man egentligen har -- att se på utvecklingen på arbetsmarknaden och rätta arbetstiden efter den och inte

efter de s. k. resurserna, som arbetarna inte får vara med att fördela om. De fördelas på annat håll. Det är en liten del av brödkakan över när arbetarna får vara med och bestämma.

Herr PETTERSSON i Västerås (vpk):

Herr talman! Herr Nordberg säger att de flesta av dessa reservationer är okynnesreservationer, och så hänvisar han till utredningen som är tillsatt.

Jag har här framför mig utredningsdirektiven, och jag skall citera några rader ur dem: "Arbetsmarknadsministern erinrar inledningsvis om att arbetstagarna gett till känna ett fortsatt intresse av att ta ut en del av standardhöjningen i form av ökad fritid." Jag noterar att man ändå måste ha känt – och känner – trycket från opinionen som har blivit mycket stark. Den har blivit så pass stark på senare år att man inte längre kan komma undan utan snabbt måste tillsätta en utredning och hänvisa till den. Det är naturligtvis ett mycket bekvämt sätt att komma ifrån frågorna i dagsläget.

Sedan berörde också herr Nordberg kostnaderna. Jag skall inte gå in på någon prioritering. Vi har inte använt det uttrycket. Jag kan bara säga i detta sammanhang att när det gäller dels förkortning av arbetstiden, dels förlängning av semestern kräver vi att dessa frågor sätts in i en kortsiktig planering för arbetarrörelsen.

Jag skall något beröra kostnadsfrågorna. Tidigare nämnde jag att förhållandena inom arbetslivet i dag på grund av den högt uppskrivade arbetstakten är så svåra att man måste vidta särskilda kraftåtgärder för att motverka dessa svårigheter. Annars blir det mycket starka negativa effekter. Följden blir att fler människor kommer att slås ut ur arbetsmarknaden i förtid. Allt fler människor kommer att drabbas av psykiska störningar och utsättas för olyckstillbud. Dessa negativa effekter och följdverkningar kommer att kosta mycket pengar, betydligt mer än vad genomförandet av en femte semestervecka skulle kosta.

Vem är det då som får ta det ekonomiska ansvaret? Jo, det blir självfallet stat, kommuner och landsting som får ta hand om offren för kapitalismens rovdrift. Räkningen får skattebetalarna stå för. Det blir de som till äventyrs ännu härdar ut på arbetsplatserna som får betala den räkningen. Kapitalisterna, de som i sin jakt på profit hänsynslöst utnyttjat arbetskraften och gjort stora vinster, de slipper mer eller mindre helt undan. Det är en utveckling som vi inte kan acceptera. Ett omedelbart genomförande av den femte semesterveckan skulle kunna motverka den negativa utvecklingen på arbetsplatserna och förbättra läget för löntagarna. Jag vill fråga herr Nordberg om han inte anser att ett snabbt genomförande av den femte semesterveckan skulle vara till stor fördel för arbetarna.

Sedan bara några ord om slopandet av åtta dagars kvalifikationskrav. Vi anser att någon utredning inte behövs i det här fallet. Vi anser att regeringen har alla möjligheter att dels utnyttja den expertis som står till regeringens förfogande, dels utnyttja den expertis och sakkunskap som är knuten till fackförbunden. Det borde väl ändå vara möjligt att under så gynnsamma förhållanden snabbt utarbeta en lagtext som utgår ifrån att

man skall ge varje deltid arbetande rätt till semester i förhållande till arbetad tid. Jag är helt övertygad om att finns viljan föreligger det inte något sakligt skäl eller hinder för en snabb lagändring. Men vad det tydligen handlar om är att man vill skjuta hela frågan in i en obestämd framtid.

Jag ställde också frågan tidigare: När kommer denna lämpliga tidpunkt som det har hänvisats till? Jag fick inget svar på den frågan.

Under förhållningstiden kommer självfallet hundratusentals deltidanställda att vara mer eller mindre berövade rätten till betald semester och nödvändig rekreation. För övrigt växer antalet deltidanställda för varje år, och därmed blir det allt fler människor som kommer att vara i avsaknad av betald semester.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (c):

Herr talman! Till herr Nordberg vill jag säga att den centermotion som återropades när det gällde fyradagarsvecka var en enskild motion. Den avstyrktes av ett enhälligt utskott, alltså även av centerns representanter.

I vårt särskilda yttrande har vi velat understryka hur viktigt vi anser det vara från familjesynpunkt med en kortare arbetsdag i motsats till fyradagarsvecka.

Herr Nordberg frågar var centern står när det gäller den femte semesterveckan. Det är förvånande att herr Nordberg ställer den frågan. Centerns ledamöter står enhälligt bakom utskottets betänkandet, och jag har även yrkat bifall till utskottets hemställan. Vi har i betänkandet uttalat att det råder delade meningar ute bland allmänheten om denna sak, och det tror jag inte att herr Nordberg heller kan komma ifrån. Men vi har som sagt ställt oss bakom detta betänkande, och därmed bör herr Nordbergs fråga vara besvarad. Vår inställning borde för övrigt ha stått klar för herr Nordberg i och med att vi inte avgivit någon reservation.

Herr NORDBERG (s):

Herr talman! När jag gjorde mitt första inlägg i den här debatten sade jag att många av de reservationer som fogats till betänkandet kunde utan tvivel betecknas som okynnesreservationer. Både vpk-representanten och herr Romanus har tagit åt sig av detta. Jag prickade inte in vilka de här reservationerna var, men eftersom både folkpartiets och vpk:s representanter kände sig träffade låg det sannolikt en hel del i mitt påstående. Jag tycker också att replikerna har gett viss bekräftelse på det.

Jag har, herr talman, ingen anledning att förlänga den här debatten. Vi har fört den under förra året, och jag hävdar att i mitt inledningsanförande fanns också repliker på de genmälen som har lämnats.

Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till utskottets hemställan.

Herr PETTERSSON i Västerås (vpk):

Herr talman! Nej, herr Nordberg, det var inte så att jag tog åt mig av uttrycket okynnesreservationer. Däremot kände jag mig ganska förolämpad helt enkelt därför att när vi ställer dels kravet på den femte semesterveckan, dels kravet på ändrade kvalifikationsgränser för deltid arbetande, så gör vi det i full överensstämmelse med en mycket, mycket

Nr 61

Torsdagen den
18 april 1974

Semester- och arbetstidslagstiftningen m. m.

Torsdagen den
18 april 1974

*Semester- och ar-
betstidslagstift-
ningen m. m.*

stark opinion ute på arbetsplatserna, i fackföreningsrörelsen.

Jag konstaterar alltså med beklagande att herr Nordberg inte vill vara med om att genomföra en femte semestervecka så snart som möjligt.

Herr NORDBERG (s):

Herr talman! Jag noterar att herr Pettersson i Västerås tydligen inte har läst utskottets betänkande och inte heller lyssnat till vad jag sagt här i debatten. Om han hade gjort det skulle han nämligen ha vetat att en utredning med klara direktiv nu arbetar med förslag om en femte semestervecka och har till uppgift att se över semesterlagens bestämmelser i vad gäller de kort- och deltidsanställda samt andra grupper som inte har tillfredsställande semesterförhållanden. Utskottet har här givit klara besked, och det är också klara direktiv som gäller för den utredning som arbetar med dessa frågor.

Herr HAGBERG i Borlänge (vpk):

Herr talman! Herr Nordberg sade att om någon tar åt sig av påståendet om okynnesreservationer, så accepterar vederbörande att det är okynnesreservationer. Eftersom jag inte tog åt mig godkänner alltså herr Nordberg att de arbetstidsreservationer jag talat för inte är några okynnesreservationer. Det erkänner ju herr Nordberg med den logik han här själv presterat.

Det kvarstående intrycket av vad utskottets representant sagt är att det inte har givits något svar på de väsentliga frågor som arbetarna ute på arbetsplatserna ställer: När får vi kortare arbetstid? Finns det någon resonans för det kravet i riksdagen? De frågorna har det som sagt inte lämnats något svar på. Och vilka bedömningar kan ligga i botten där? Skall vi bara vänta på att de s. k. resurserna kommer att öka och att vi på den vägen skall få några små smulor i form av arbetstidsförkortning? Eller skall vi lita till att utvecklingen på arbetsmarknaden – med stressfaktorer, teknikens utveckling osv. – skall göra det möjligt för arbetarna att tillgodogöra sig en kortare arbetstid? Det är också frågor som vi inte har fått något svar på.

Det skulle vara intressant om man efter denna debatt vill gå ut och förklara att man inte har några åsikter om detta och att de här frågorna inte har någon resonans hos de partier som står bakom majoriteten i utskottet.

Herr PETTERSSON i Västerås (vpk):

Herr talman! Nej, herr Nordberg, jag har inte lyssnat dåligt, och jag har läst betänkandet.

Jag vill nu bara återknyta till vad jag sade tidigare. Vi har inte begärt någon utredning. Vi anser att det inte behövs någon utredning för att besluta om en femte semestervecka. Och än mindre anser vi det behövas någon utredning för att ändra kvalifikationsgränserna när det gäller semestern för de deltidsanställda. Men vad är det herr Nordberg gör? Jo, han springer bakom denna utredning för att ytterligare förhala hela frågan. Det är vad det här handlar om.

Vi har i dag 3 miljoner människor ute på arbetsmarknaden som väntar

på besked. De vill ha det beskedet i dag. Och vi menar att vi bör kunna fatta beslut i dessa frågor i år. Vi skall inte skjuta på dem till en obestämd framtid och bara gång på gång hänvisa till pågående utredningar.

Herr NORDBERG (s):

Herr talman! Bara några ord ytterligare till herr Hagberg i Borlänge och herr Pettersson i Västerås.

Det är löntagarna själva, herr Hagberg, som skall göra prioriteringen. Det har de också gjort nu. Man kräver en femte semestervecka och lägre pensionsålder. Löntagarna säger också till när de anser att det är dags att förkorta den dagliga arbetstiden. Men det är möjligt att de nu närmast kommer att prioritera möjligheterna att förbättra sina ekonomiska villkor, bl. a. för att kunna utnyttja den kommande femte semesterveckan på ett meningsfullt sätt.

Så till herr Pettersson i Västerås. Vad vpk yrkar är att regeringen eller vederbörande minister utan utredning skall utarbeta förslag till ändrade regler och lägga fram det för riksdagen. Herr Pettersson tar alltså avstånd från tanken att löntagarnas representanter bland andra skall sätta sig ner och utforma de regler som skall gälla för de olika grupper som i dagens samhälle inte har det tillfredsställande ordnat beträffande semesterrätten. Jag tycker att det är viktigt att löntagarnas representanter, som bättre känner till dessa problem än herr Pettersson och många av oss andra, får utforma förslag till de regler som i fortsättningen skall gälla.

Herr HAGBERG i Borlänge (vpk):

Herr talman! Herr Nordberg refererar till att arbetarna har sagt sitt. Jag skulle då vilja säga att får man i sin hand ett frågeformulär där man har att välja endera av kortare arbetstid och en femte semestervecka, så svarar man på den konkreta frågan, och den frågan gäller då inte om man vill ha bådadera – det skall man observera. Detta är en frågeteknik som används i många enkäter. Det är alltså inget argument mot förkortad arbetstid.

Nu är det ju så att många arbetare, lokala fackföreningar och även fackförbund har sagt att vi skall ha kortare arbetstid. Därmed tycker jag att det är sagt. Vi bedömer detta på olika sätt. På samma sätt som LO gör en bedömning vid avtalsuppgörelsen och arbetarna på det lokala planet sedan en annan när de tar ut mer pengar, på samma sätt har vi kanske olika bedömningar på denna punkt.

Herr PETTERSSON i Västerås (vpk):

Herr talman! Herr Nordberg anklagade förut mig för att varken ha lyssnat eller läst tillräckligt. Men jag tror att jag nu med fog kan säga att herr Nordberg inte har lyssnat på vad jag har sagt tidigare i dag i kammaren. Jag har nämligen inte sagt att man skulle överlåta åt någon minister att fatta beslut om lagtexten i dessa frågor. Jag erinrade om att vi inte behöver utreda denna fråga. Jag sade att det finns så sakkunniga personer både inom regeringen och knutna till regeringen och att det finns – det underströk jag – så kunnigt folk i fackförbunden och inom LO, att det borde vara möjligt att snabbt få till stånd en lagtext i dessa

Torsdagen den
18 april 1974

*Semester- och ar-
betstidslagstift-
ningen m. m.*

frågor att förelägga årets riksdag. Det är vad jag har sagt. Jag har alltså inte föreslagit att avgörandet av denna fråga skulle överlämnas till någon enskild person.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten A

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herr Hagberg i Borlänge, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hagberg i Borlänge begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 7 punkten A röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Hagberg i Borlänge.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hagberg i Borlänge begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 301
Nej — 18
Avstår — 2

Punkten B

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av herr Hagberg i Borlänge, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hagberg i Borlänge begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 7 punkten B röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Hagberg i Borlänge.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hagberg i Borlänge begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 302
Nej — 18
Avstår — 1

Punkten C

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 3 av herr Romanus, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Romanus begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 7 punkten C röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 3 av herr Romanus.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Romanus begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 293
Nej - 29

Punkten D

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 4 av herr Hagberg i Borlänge, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hagberg i Borlänge begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 7 punkten D röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 4 av herr Hagberg i Borlänge.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hagberg i Borlänge begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 304
Nej - 18

Punkten E

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 5 av herr Romanus, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Romanus begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 7 punkten E röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 5 av herr Romanus.

Nr 61

Torsdagen den
18 april 1974

*Semester- och ar-
betstidslagstift-
ningen m. m.*

Nr 61

Torsdagen den
18 april 1974

Vissa medicinska
specialiteter m. m.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Romanus begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

| | | |
|--------|---|-----|
| Ja | – | 282 |
| Nej | – | 31 |
| Avstår | – | 8 |

Punkten F

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 6 av herr Hagberg i Borlänge, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Punkten G

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten H

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 7 av herr Hagberg i Borlänge, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hagberg i Borlänge begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 7 punkten H röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 7 av herr Hagberg i Borlänge.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hagberg i Borlänge begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

| | | |
|--------|---|-----|
| Ja | – | 301 |
| Nej | – | 18 |
| Avstår | – | 2 |

Herr förste vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

§ 13 Vissa medicinska specialiteter m. m.

Föredrogs socialutskottets betänkande nr 11 i anledning av motioner angående vissa medicinska specialiteter m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1974:422 av herr Börjesson i Falköping (c) och fröken Pehrsson (c),
1974:433 av herr Karlehagen m. fl. (c, s, m, fp, vpk) samt

1974:1328 av herr Jonsson i Mora (fp) och fru Fränkel (fp) vari yrkats att riksdagen hemställde hos Kungl. Maj:t att åtgärder snarast skulle vidtas för att öka såväl specialist- som randutbildningen av läkare i reumatologi.

Utskottet hemställde

1. beträffande vissa åtgärder inom ögonsjukvården att riksdagen skulle avslå motionen 1974:422,
2. beträffande specialitets- och behörighetsbestämmelser för socialmedicin att riksdagen skulle avslå motionen 1974:433,
3. beträffande specialist- och sidoutbildningen i reumatologi att riksdagen skulle avslå motionen 1974:1328.

Reservation hade avgivits beträffande specialist- och sidoutbildningen i reumatologi av herr Romanus (fp) som ansett att utskottet under 3 bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionen 1974:1328 hos Kungl. Maj:t skulle anhålla att åtgärder snarast vidtogs för att öka såväl specialist- som sidoutbildningen av läkare i reumatologi i enlighet med vad reservanten anfört.

Herr JONSSON i Mora (fp):

Herr talman! I socialutskottets betänkande nr 11 behandlas en del motioner angående vissa medicinska specialiteter. Jag skall bara helt kort beröra motionen 1328 av fru Fränkel och mig själv, en motion som tar upp frågan om ökad specialistutbildning inom reumatologin.

De reumatiska sjukdomarna är onekligen den största fysiska folksjukdomen i vårt land. Enligt statistik gör reumatikerna för sina reumatiska besvär minst en miljon läkarbesök om året. En betydande del av dem har behov av sjukhusvård, och för många innebär sjukdomsförloppet invalidisering av olika grader. Om man räknar med att ca en kvarts miljon människor har någon form av reumatiska besvär är det klart att med nuvarande resurser kan alla dessa inte få den specialistvård som skulle vara behövlig.

Enligt socialstyrelsens anvisningar 1970 för planering av den reumatologiska vården skall vid samtliga regionsjukhus inrättas speciella reumatologiska kliniker. På länsplanet skall behovet av reumatologisk specialkunskap tillgodoses inom invärtesmedicinska kliniken. Det är därför viktigt med en utbyggnad också av den öppna vården inom ramen för den verksamhet som bedrivs inom medicinska kliniken.

Det är också viktigt att behandlingsresurserna vid universitetssjukhusen förstärks. Klinikerna vid regionsjukhusen skall också medverka till vidareutbildningen av läkare inom specialiteten reumatologi. De skall vidare bedriva forskning och sprida information om de olika behandlingsmetoder som man kan komma fram till i sin forskningsverksamhet.

När det gäller utbyggnaden av den reumatologiska vården på länsplanet föreslås att vid centrallasaretten inrättas reumatologiska enheter vid medicinska kliniken. Det är då också av betydelse att resurser kan ställas till förfogande för den öppna vården genom särskilda reumatolo-

giska mottagningar.

I socialstyrelsens betänkande Hälso- och sjukvård inför 80-talet om vårdstrukturen inom primärvård, länssjukvård och regionsjukvård sägs beträffande reumatologin: "Den höga frekvensen av sjukdomar i rörelseorganen (ben, leder, senor och muskler) talar för att man inom primärvården behöver läkare med kunskaper inom detta område och att dessa läkare utöver viss utbildning i kirurgi och ortopedisk kirurgi behöver vissa kunskaper i reumatologi, medicin och fysioterapi. -- -- Vid samtliga länssjukhus bör finnas företrädare för reumatologi."

Det borde stå klart att specialistkompetens krävs för den läkare som skall vara ansvarig för den reumatiska vården också på länssjukhusen, särskilt om man vid lasarettet skall bedriva en mera avancerad verksamhet på det reumatologiska området. En del landsting har redan inrättat dylika avdelningar och andra landsting planerar att göra det. Men tillgången på läkare med specialistkompetens har varit och är fortfarande begränsad.

Undervisningskliniker finns vid Karolinska sjukhuset samt vid Lunds och Umeå lasarett, medan Uppsala, Göteborg och Linköping ännu saknar sådana kliniker.

Den reumatologiska klinik som är planerad vid det stora regionsjukhuset i Uppsala - Akademiska sjukhuset - beräknas inte komma till stånd förrän 1976. Då är det naturligtvis små möjligheter att där för närvarande bedriva någon specialistutbildning i reumatologi.

När landstingen alltmera är i färd med att inrätta reumatologiska enheter vid de medicinska klinikerna ökar naturligtvis efterfrågan på specialistutbildade överläkare. Som vi också framhållit i motionen är utbildningen inom detta område för närvarande mindre tillfredsställande.

Utskottet säger att en utbyggnad av överläkartjänsterna för huvudsakligen reumatologi vid medicinkliniker fortgår. Det innebär att även efterfrågan på specialister kommer att öka.

I en reservation till utskottets betänkande framhålls: "Mot bakgrund av att ca 250 000 personer i landet beräknas ha någon form av reumatism är det angeläget att möjligheterna till specialistutbildning och sidoutbildning i reumatologi för läkare snabbt ökas" - detta för att tillgodose det behov som här föreligger. I reservationen görs också vissa påpekanden om hur man provisoriskt under en övergångstid skulle kunna ordna denna vidareutbildning.

Herr talman! Det torde vara ganska klart att på detta område finns en hel del ytterligare att göra. I motionen har vi velat peka på att det är nödvändigt att öka utbildningen av specialister på det reumatologiska området. Det är bakgrunden till motionen och även till den reservation som är fogad till socialutskottets betänkande, och jag ber att få yrka bifall till den reservationen.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Herr Jonsson i Mora har haft vänligheten att citera vad utskottet skrivit, och jag kan därför nöja mig med att understryka vad utskottet sagt.

I sak finns det inte några meningsskiljaktigheter mellan å ena sidan reservanten och motionärerna och å andra sidan utskottsmajoriteten.

Förhållandet är bara det att våra sjukvårdsresurser inte räcker till allt vad vi önskar göra, och då måste vissa områden prioriteras. Till de områden som prioriteras hör bl. a. reumatikervården. I år har t. ex. socialstyrelsen gett förtur till fem överläkartjänster. Jag hade gärna sett att vi kunnat få tio, tjugio eller tjugofem sådana tjänster. Men våra resurser är ju inte outtömliga, och det är detta som gör att socialstyrelsen inte har kunnat gå längre än den gjort.

Reumatikerna har en besvärlig situation, och jag är den förste att vilja vara med och hjälpa dem. Men jag är helt övertygad om att man inte kan hjälpa dem genom att uttrycka fromma förhoppningar i en riksdagsreservation, utan vi måste ha tillgång till läkare för att kunna lösa denna fråga.

Under dessa förhållanden, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr JONSSON i Mora (fp):

Herr talman! Herr Karlsson i Huskvarna pekade på vad vi ansett vara det väsentliga i denna fråga, nämligen att vi måste få en bättre tillgång till läkare för att det skall bli möjligt för landstingen att bygga ut denna verksamhet. Herr Karlsson är tydligen helt överens med oss om att det är på den sidan vi för närvarande har de största bristerna. Vi har framhållit att staten har ett stort ansvar när det gäller att medverka till att vi får bättre resurser för att utbilda läkare inom denna specialitet.

Kan man lösa utbildningsfrågan och få fler läkare med specialistkompetens blir det också möjligt för fler landsting än det fåtal som hittills kunnat göra det att inrätta reumatologiska avdelningar vid sina medicinska kliniker.

Jag tror att vi i detta fall har samma ambitioner, men vi har kanske sett frågan på litet olika sätt. Motionärerna har velat peka på att det är på utbildningssidan som det finns brister och att det där måste göras någonting.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Inte ens när det gäller dessa synpunkter skiljer det någonting mellan herr Jonsson i Mora och utskottsmajoriteten. Jag vill poängtera att det under de senaste åren har skett en mycket stark utbyggnad av läkarutbildningen. Men man utbildar ju inte färdiga reumatologer på en enda gång, utan det tar tid innan dessa specialister blir användbara som överläkare. Det förhållandet att man inte utan vidare kan framtvunga en lösning har gjort att utskottet inte kunnat göra mer än att säga att det är önskvärt att vi får fram flera överläkare. Vi kan emellertid inte tillmötesgå detta önskemål just nu. Jag vidhåller därför mitt yrkande om bifall till utskottets hemställan.

Herr JONSSON i Mora (fp):

Herr talman! Herr Karlsson i Huskvarna sade med all rätt att det tar en viss tid att utbilda specialister. Det gör det också på detta område. Det tar några år. Därför förefaller det oss än mer angeläget att man verkligen ägnar sig åt utbildningsfrågan, så att inte de landsting som söker läkare

Torsdagen den
18 april 1974

Vissa handi-
kappfrågor

med utbildning inom reumatologin måste i onödan vänta på att få tillgång till specialister.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Det är precis vad man gör. Man ökar utbildningen och söker på det sättet lösa problemet.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkterna 1 och 2

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Romanus, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

§ 14 Vissa handikappfrågor

Föredrogs socialutskottets betänkande nr 13 i anledning av motioner om vissa handikappfrågor.

I detta betänkande behandlades motionerna

1974:440 av herr Rask (s) vari yrkats att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde att åtgärder vidtogs i syfte att skolmyndigheter och andra institutioner uppmärksammade de speciella hänsynstaganden som förekomsten av färgblindhet påkallade samt

1974:701 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari yrkats att riksdagen hos regeringen begärde en skyndsam utredning och förslag om åtgärder till stöd för personer med dövhet som handikapp.

Utskottet hemställde

1. beträffande de färgblindas problem att riksdagen skulle avslå motionen 1974:440,

2. beträffande en utredning om åtgärder för de döva att riksdagen skulle avslå motionen 1974:701.

Reservation hade avgivits beträffande en utredning om åtgärder för de döva av fru Marklund (vpk) som ansett att utskottet under 2 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1974:701 hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om en skyndsam utredning samt förslag om åtgärder till stöd för personer med dövhet som handikapp.

Fru MARKLUND (vpk):

Herr talman! I går kväll avslutades i TV TRU-serien "Att se det andra hör". Såväl i det här avslutande programmet som i de tidigare avsnitten av serien har framgått, vilken alldeles speciell situation de döva befinner

sig i när det gäller vardagslivet lika väl som kulturella upplevelser, möjligheter att skaffa sig körkortsutbildning och annat. I den efterföljande frågestunden med utbildningsminister Zachrisson framhöll denne också att åtgärder för de döva står högt i angelägenhetsgrad bland allt det som krävs för att åstadkomma förändringar till det bättre för olika handikappgrupper.

I likhet med i fjol, då det också från vpk-håll framställdes förslag om särskilda åtgärder till stöd för de döva, redovisar socialutskottet i årets betänkande vad som görs för att på ett tidigt stadium upptäcka hörselskador och dövhet hos barn. Utskottet hänvisar även till att hörselskadade kostnadsfritt kan få hörapparater och att sjukvårdshuvudmännen svarar för statsunderstödd verksamhet med tolkar åt döva. Vidare hänvisas till att handikapputredningen också skall behandla de särskilda problemen för döva och hörselskadade.

Alla dessa åtgärder är vi motionärer väl medvetna om. Men den som haft möjlighet att följa den nämnda TV-serien har säkert klart för sig att det inte är möjligt att stanna vid detta, om man menar allvar med att det nu skall sättas in effektiva åtgärder för att komma till rätta med dessa människors särskilda problem. Därför är det otillfredsställande att utskottet inte funnit anledning att stödja tanken på en översyn av de dövas situation i stort. Alltmer talar ju för att en utredning och en kartläggning är påkallad. Efter en sådan utredning, där de döva naturligtvis skall vara representerade genom sina organisationer, skulle en ändamålsenlig samordning av samhällets olika insatser på det här området kunna komma till stånd.

Vi har i vår motion angivit att denna utredning bör utmynna i en omsorgslag för de döva. Enligt uppgift är De dövas förening inte anhängare av en sådan lag. Att vi ändå för fram den tanken även i år beror på att vi fortfarande menar, att en omsorgslag skulle innebära att samhället fick ett ansvar för verksamheten på det här området, att de döva själva får något att ta fasta på och att exempelvis föräldrar till döva barn bättre än vad som framgått av den nämnda TV-serien vågar resa krav på åtgärder. Om det är ordet omsorgslag som man av någon anledning finner mindre tilltalande, så går det säkert att finna en annan benämning. Vi använder det ordet för att få fram att det behövs någonting i stil med den för något år sedan antagna omsorgslagen för psykiskt utvecklingsstörda. Och att den lagen behövdes, har ju utvecklingen senare visat. Även om det fortfarande inte är helt välbeställt på den kanten heller, finns det nu ändå ett uttalat samhälleligt ansvar för verksamheten. I en liknande lag för de döva skulle fastslås exempelvis samhällets direkta ansvar för de dövas utbildning, med allt som där speciellt krävs för dem som aldrig haft normala möjligheter till muntlig kontakt med omgivningen. Där måste också fastslås andra åtgärder i syfte att förbättra de dövas möjligheter till kommunikation. Dit hör frågan om vidgad användning av teckenspråket, som ger de döva tillgång till information, kultur och mänskliga kontakter. Dit hör också kravet på fler textsatta TV-program.

Alla som ägnat sig något åt de här frågorna är överens om att de dövas problem ytterst bottnar i bristande språkförståelse, i ett begränsat

Torsdagen den
18 april 1974

Vissa handi-
kappfrågor

ordförråd och därmed mindre kunskaper, i synnerhet om abstrakta begrepp. När sådana faktorer sedan får följa med i de dövas utveckling upp i 20-årsåldern, blir det svårt för dem att få ut något av aldrig så omfattande kulturella insatser. Åtgärderna måste alltså sättas in tidigare. En omsorgslag av det slag vi förespråkar skulle betyda ett totalansvar från samhällets sida över alla dessa avsnitt. En sådan lag skulle kanske i framtiden inte behöva omfatta vuxna döva, eftersom samhället då haft det här totalansvaret och den döve därigenom har fått möjlighet att undgå den isolering som i dag är alltför många dövas lott.

Men först och främst behöver alltså hela frågan kartläggas. I det syftet har jag i socialutskottet reserverat mig till förmån för förslaget om en skyndsam utredning och därefter förslag om åtgärder till stöd för personer med dövhet som handikapp.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den reservationen.

Herr RASK (s):

Herr talman! Socialutskottet har i här föreliggande betänkande även behandlat min motion nr 440, som syftar till att myndigheter och skolor skall ta hänsyn till de färgblindas situation. Jag tror jag kan konstatera att utskottet har ägnat motionen mycket förströdd uppmärksamhet. Det kan i och för sig vara ganska förståeligt. Färgblindhet är ett handikapp som i regel saknar dramatik. Vanligen leder det bara till förtretligheter och smått genanta situationer.

För den färgblinde är det dock inte alltid så betydelselöst. Skolpojken, som blir hånad därför att han ritat en grön häst, förstår inte vad han gjort för fel. Bilföraren, som skall läsa trafiksäkerhetsverkets karta över hastigheterna på våra vägar, har ingen nytta av kartan därför att hastigheterna är markerade med färger som den färgblinde inte kan skilja åt. Många har svårt att läsa en text som tryckts på färgat papper av viss kulör. Exempelen kan mångfaldigas, men det får räcka med dessa.

Alla dessa situationer är onödiga, ty de bygger på okunnighet. Skolpojken kan visserligen inte lära sig att skilja på rött och grönt, men läraren borde åtminstone få lära sig att det finns färgblinda människor. Allmänna förlaget borde självklart ge sina informationer till allmänheten med sådan utformning att alla kan tyda dem. Men genom att man kostar på en trycksak litet extra med färg gör man den faktiskt oläslig för en inte obetydlig del av dem man vänder sig till.

Utskottet har i sitt betänkande erinrat om att inom skolhälsovården undersöks om barnen är färgblinda sedan de nått en sådan ålder att färgscendet har utvecklats. Jag ifrågasätter dock om skolhälsovården ute i de enskilda kommunerna fungerar på det sätt som utskottet säger. Fungerar den *inte* på det sätt som utskottet säger, är ju detta argument mot ett tillstyrkande av motionen ett slag i luften.

Utskottet anser det självklart att lärarna beaktar de särskilda problem som finns för barn som visat sig ha defekt färgsinne. Jag vill fråga om detta nu är så självklart. Jag talade för en tid sedan med en lärare, som bara för två år sedan hade utexaminerats från en lärarhögskola. Hon påstod att under hela hennes utbildningstid hade inte ett enda ord nämnts om att vissa elever kan ha svårigheter till följd av färgblindhet.

Min motion nr 440 skiljer sig från den vanliga motionsmodellen. Den begär varken ökade anslag eller en utredning. Varken det ena eller det andra behövs. Motionen går bara ut på att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär att åtgärder vidtas i syfte att myndigheter, institutioner och skolor uppmärksammar de speciella hänsyn som måste tas genom förekomsten av färgblindhet hos ganska många människor i vårt land. Tyvärr behövs en sådan påminnelse därför att myndigheter, skolor och andra institutioner ännu inte har funnit detta lika självklart som socialutskottet tydligen har gjort.

Med det anförda, herr talman, yrkar jag bifall till motionen 440.

Fru SKANTZ (s):

Herr talman! Vi är säkert alla överens om att de döva som grupp har en speciell situation jämfört med andra grupper handikappade. Eftersom dövheten främst yttrar sig som ett språkligt handikapp, har samhällets insatser i första hand satts in i skola och undervisning. För att underlätta de dövas situation har utbyggnad också skett på andra områden, bl. a. när det gäller tekniska hjälpmedel och tolkhjälp som genomfördes fr. o. m. 1968.

De döva har svårigheter att få kontakt och information, och detta präglar deras tillvaro. Trots en yttre integrering – de allra flesta döva arbetar på den öppna marknaden – är de isolerade från de hörandes värld. Informationssvårigheter och språkhandikapp gör att de lätt kommer utanför gemenskapen bland de hörande.

Jag skulle vilja säga att de problem man tagit upp i den motion fru Marklund talat om är väsentliga. Vi behandlade ju en likartad motion föregående år, och jag skall därför inte upprepa den redogörelse utskottet då lämnade för olika åtgärder som vidtagits från samhällets sida till stöd för döva och hörselskadade. Utskottet nämnde barnhälsovården, den allmänna förskolan, grundskoleundervisningen, specialskolor, tekniska hjälpmedel och tolkhjälp.

Men vad var det som gjorde att vi från utskottets sida inte ansåg oss kunna biträda motionen, vilket inte heller riksdagen gjorde? Både i årets motion och i motionen från 1973 talar man om att man vill ha en utredning som utmynnar i en omsorgslag. Ifrån Sveriges dövas riksförbund har man så sent som för några dagar sedan förklarat att man inte är intresserad av en omsorgslag, och då anser utskottets majoritet att det inte kan vara riktigt att utarbeta en sådan lag.

Både i fjol och i år har vi i betänkandet påpekat att vi fått kommunala handikappråd, länshandikappråd och statens handikappråd. I dessa råd kan man ta upp problem som gäller de döva.

Dessutom är det, fru Marklund, kommunerna som i dag har ansvaret för de handikappade. Det har de fått genom tillägget i socialhjälpslagen år 1968, där det också sägs ifrån att kommunerna skall bedriva en uppsökande verksamhet.

Fru Marklund nämnde också att om det var ordet omsorgslag som utskottet reagerade emot, kunde hon tänka sig någonting annat. Men vad utskottet haft att diskutera och yttra sig över har naturligtvis varit den motion vi har haft att behandla.

Torsdagen den
18 april 1974

*Vissa handi-
kappfrågor*

Fru Marklund nämnde att det finns ett behov av fler textade program i TV, och det är vi väl överens om. Låt mig nämna att sedan november 1972 finns en arbetsgrupp inom Sveriges Radio som arbetar med problemen för den publikgrupp som är döv eller hörselskadad. Man försöker få fram en teknisk lösning som innebär att endast särskilt utrustade mottagare återger texten, medan andra inte gör det. Det skulle innebära att bara den som har behov av textade program får denna service. Man har för avsikt att starta en försöksverksamhet till hösten.

När vi diskuterat denna motion i utskottet har vi alltså kommit fram till att vi även i år vill avstyrka den, och jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

När det gäller herr Rasks motion om de färgblindas problem är det inte alls så att vi har ägnat motionen en förströdd uppmärksamhet. Tvärtom! Till detta kommer att vi behandlat en liknande motion föregående år, så det finns inget tvivel om att vi verkligen har satt oss in i de färgblindas problem.

Men jag tycker att de exempel herr Rask själv tog upp gäller också någonting annat, nämligen attityden till de handikappade. Jag tänker på herr Rasks exempel om skolpojken som hade svårt att skilja på olika färger. Utskottet har skrivit att detta i hög grad är ett informationsproblem, precis som när det gäller de flesta grupper av handikappade. Vi tycker att det är självklart att man ägnar dessa frågor uppmärksamhet i skolan, liksom att statliga och kommunala myndigheter i sin verksamhet beaktar de särskilda svårigheter som kan finnas hos personer som inte har ett normalt färgseende.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru MARKLUND (vpk):

Herr talman! Fru Skantz' anförande belyser på ett utmärkt sätt att vi i utskottet inte har några delade meningar om att det har vidtagits åtgärder och planeras åtgärder för att förbättra de dövas situation. Att vi ändå har hamnat i det läget att fru Skantz talar för majoriteten och jag för en reservation har att göra med att man från motionärernas sida vill ha en totalbild av situationen, ett samlat grepp över vilka insatser som ytterligare kan erfordras och en mening om hur de hittills vidtagna åtgärderna kan samordnas. En sådan total översyn kan jag inte tänka mig att den berörda handikapporganisationen kan ha någonting emot. Tvärtom, i varje fall så långt jag har kunnat utröna.

Nu säger fru Skantz att man i utskottet inte har kunnat tillstyrka motionen därför att vi i texten anför att en utredning bör utmynna i en omsorgslag. Men i vårt yrkande begär vi bara en skyndsam utredning och förslag om åtgärder till stöd för personer med dövhet som handikapp.

Det TV-program som jag tidigare har hänvisat till liksom den kampanj som nu pågår genom handikapprörelsen — Ett samhälle för alla — åskådliggör väldigt bra att de döva själva anser att vissa delar av deras situation inte är tillräckligt belysta från samhällets sida. Därför bör en sådan utredning vara angelägen. Om den sedan utmynnar i en omsorgslag eller i ett beslut om samhällets totala ansvar för verksamheten, det kan väl vara mindre viktigt.

Herr RASK (s):

Herr talman! Fru Skantz säger att utskottet har behandlat min motion mycket seriöst. Jag ifrågasätter det fortfarande efter hennes senaste inlägg. Visserligen är det sant att motionen är densamma som förra året, men utskottets betänkande är också ungefär detsamma.

Man talar där om självklarheter och man hänvisar till statens handikappråd, länshandikappråd och kommunala handikappråd och säger att dessa råd skulle vara fora för ett meningsutbyte mellan enskilda människor och institutioner etc. Men, fru Skantz, om det inte förekommer något sådant meningsutbyte som utskottet åberopar, existerar ju inte längre några självklarheter i det här fallet. Det är från de utgångspunkterna som jag vill påstå att utskottet har ägnat frågan förströdd uppmärksamhet.

Får jag sedan tillägga att detta i sig självt inte är en liten fråga. Man säger på sakkunnigt håll att 7 à 8 procent av den manliga befolkningen i Sverige är drabbade av färgblindhet. Det skulle statistiskt innebära att det i denna kammare finns ett tjugotal manliga ledamöter som är färgblinda. Därför är problemet kanske – kanske, säger jag – något större än vad socialutskottet har gjort det till i sitt betänkande.

Fru SKANTZ (s):

Herr talman! Till herr Rask skulle jag vilja säga att det är väl inte så märkligt att utskottet har avgivit nästan samma betänkande i år som i fjol, eftersom motionen är densamma. Vi har från utskottets sida inte funnit någon anledning att ändra uppfattning. Och utskottet har aldrig sagt att detta är en liten fråga, utan vi är medvetna om frågans vidd. Men när det gäller de kommunala handikappråden – för att nämna dem – så har man ju där en direkt anknytning till skolan på orten. Då är det väl rätt naturligt att man där tar upp dessa frågor, i all synnerhet som det finns representanter från skolstyrelsen i det kommunala rådet – på samma sätt som det i statens handikappråd sitter företrädare för skolöverstyrelsen med vilken man kan ta upp sådana här frågor till diskussion.

Till fru Marklund skulle jag vilja säga att man i Sveriges dövas riksförbund naturligtvis är angelägen om att de dövas problem beaktas. Handikapputredningen, som har arbetat sedan 1965 och lämnat sex olika betänkanden, har i sina olika förslag tagit hänsyn till alla grupper av handikappade och givetvis då också de döva. Handikapputredningen behandlar just nu frågor om hur handikappade lättare skall kunna ta del av kulturell verksamhet. Det är då naturligt att de dövas problem kommer att ägnas stor uppmärksamhet. Vi vet ju att de har stora problem i detta sammanhang. Det är inte bara textade TV-program utan också en rad andra frågor som kommer att behandlas.

Det är visserligen riktigt att det inte i motionens kläm nämns något om en utredning som skall resultera i en omsorgslag för de döva, men i den motion som fru Marklund talar för framförs krav härpå, och det är en av anledningarna till att utskottet inte har ansett sig kunna tillstyrka motionen.

Överläggningen var härmed slutad.

Torsdagen den
18 april 1974

Förslag till inkassolag m. m.

Punkten 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 440 av herr Rask, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Punkten 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av fru Marklund, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Marklund begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 13 punkten 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av fru Marklund.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Marklund begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 303
Nej — 18

§ 15 Föredrogs kulturutskottets betänkande nr 10 med anledning av propositionen 1974:85 angående utgifter på tilläggsstat III till riksstaten för budgetåret 1973/74 i vad avser utgifter inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde till kulturändamål.

Kammaren biföll vad utskottet i detta betänkande hemställt.

§ 16 Förslag till inkassolag m. m.

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 17 med anledning av propositionen 1974:42 med förslag till inkassolag m. m. jämte motioner.

Herr HUGOSSON (s):

Herr talman! Dagens riksdagsdebatter har i varje fall i inledningskedet i stor utsträckning kommit att handla om integritetsfrågor. Även det ärende vi nu har att ta ställning till, förslaget till inkassolag, handlar om ett utökat skydd för människors personliga integritet.

Inkassolagen kan sägas utgöra det tredje ledet i en serie riksdagsbeslut som har fattats under senare tid för att stärka skyddet för den personliga integriteten. Det första viktiga ledet var datalagen, som riksdagen fattade beslut om förra året och som vi också har diskuterat här i dag. Det andra ledet var förslaget till kreditupplysningslag, som riksdagen i år har tagit ställning till. Nu följer alltså det tredje ledet, nämligen ett förslag till inkassolag. Alla dessa lagar kommer att träda i kraft den 1 juli innevarande år. Man kan alltså säga att det från halvårsskiftet har skapats ett väsentligt stärkt skydd för den personliga integriteten.

Herr talman! Jag tänker inte gå in på några detaljer i förslaget till inkassolag, utan vill bara konstatera att det till nästan 100 procent bygger på det förslag som vi utarbetade i kreditupplysningsutredningen. Den enda ändring som utskottet har gjort i förhållande till propositionen gäller tidpunkten för lagens ikraftträdande. I kreditupplysningsutredningen strävade vi efter att alla de tre lagarna – datalagen, kreditupplysningslagen och inkassolagen – skulle träda i kraft den 1 juli i år, medan det i propositionen föreslogs att inkassolagen skulle träda i kraft först den 1 januari 1975. Här har utskottet till viss del ändrat propositionens förslag, bl. a. på basis av en motion som jag och herr Polstam fört fram. Den ändringen innebär att inkassolagen till stor del träder i kraft den 1 juli innevarande år.

Däremot har varken utskottet eller vi motionärer ansett det möjligt att låta den del av lagen som handlar om tillståndsgivningen träda i kraft förrän den 1 januari 1975. Det skulle inte ha varit möjligt för datainspektionen, som blir tillsynsmyndighet även på inkassosidan, att på den korta tid som är kvar fram till den 1 juli klara tillståndsärendena.

Det är emellertid värdefullt att huvuddelen av lagen träder i kraft den 1 juli och att inkassoföretagen blir skyldiga att redan från halvårsskiftet följa de regler om god inkassosed som lagen drar upp riktlinjerna för. Det finns nämligen fortfarande ett antal mindre nogräknade inkassoföretag som använder minst sagt stötande inkassometoder. Min förhoppning är att man skall komma till rätta med dessa mycket stötande inkassometoder i och med att den nya lagen träder i kraft.

Datainspektionen blir alltså tillsynsmyndighet, och den får från halvårsskiftet tre lagar att vara tillsynsmyndighet och övervakningsmyndighet för, nämligen datalagen, kreditupplysningslagen och – som sagt – inkassolagen. Det kommer givetvis att innebära en stor arbetsbelastning för inspektionen, inte minst i initialskedet, då man förutom övervakning och tillsyn även skall handlägga tillståndsärenden. Utskottet har i sin skrivning pekat på detta, och jag vill gärna citera utskottet på denna punkt:

”Utskottet är medvetet om att den sålunda föreslagna ändringen av tidpunkten för ikraftträdandet av viktiga delar av inkassolagen torde medföra krav på ökade insatser från datainspektionens sida. Utskottet utgår från att Kungl. Maj:t om så erfordras kommer att i möjlig mån söka medverka till att datainspektionen inte av bristande personella resurser hindras att fullgöra sin nya tillsynsfunktion på ett tillfredsställande sätt.”

Herr talman! Jag vill starkt understryka denna del av utskottets skrivning. Det är nödvändigt att datainspektionen mycket snabbt får erforderliga personella resurser, så att man från början kan tillse att de nya lagar som vi nu har beslutat om, respektive skall besluta om, verkligen kommer att fungera från tidpunkten för ikraftträdandet. Eftersom statsrådet Lidbom finns här i kammaren vill jag framhålla att det är nödvändigt att datainspektionen redan under innevarande budgetår får den förstärkning som erfordras för att man skall kunna fullgöra de skyldigheter som följer med det beslut som vi kommer att fatta inom några minuter om en lag för inkassoverksamhet.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Torsdagen den
18 april 1974

*Branschutredning
för byggnads- och
anläggnings-
branschen*

Herr PETERSSON i Lund (s):

Herr talman! Utskottet har i sak ingen annan uppfattning än herr Hugosson, även om jag vill understryka att det innebär något litet av ett vågspel av riksdagen att satsa på ett ikraftträdande av tillsynsdelen av inkassolagen redan den 1 juli i år. Beslutet betyder ju för datainspektionens del att man ytterligare späder på den anspänning som det innebär att fullt ut börja tillämpa såväl datalagen som kreditupplysningslagen vid halvårsskiftet.

Å andra sidan — och det har varit det avgörande — har naturligtvis utskottet haft förståelse för det akuta saneringsbehov som fortfarande existerar inom inkassobranschen, även om det successivt har blivit bättre under den tid som kreditupplysningsutredningen varit sysselsatt med att utarbeta förslag till kreditupplysningslag och inkassolag.

Tidigareläggningen av lagens ikraftträdande ställer självfallet krav, som herr Hugosson har påpekat, på att datainspektionen snabbt tillförs personella resurser för att klara av det hela. Utskottet har också varit medvetet om detta och har skrivit om det i sitt betänkande, vilket även herr Hugosson har citerat. Detta uttalande från utskottet bör vara en god grund att stå på för datainspektionen när den nu skall bege sig över till Kungl. Maj:ts kansli och be om ekonomiska resurser för att kunna fullfölja riksdagsbeslutet i detta avseende.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 17.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 17 Branschutredning för byggnads- och anläggningsbranschen

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 18 i anledning av motion om en branschutredning för byggnads- och anläggningsbranschen.

Herr GUSTAVSSON i Ängelholm (s):

Herr talman! I motionen 539 har jag tillsammans med några kamrater hemställt att riksdagen skulle besluta uppdra åt Kungl. Maj:t att genom industriverkets försorg företa en branschutredning för byggnads- och anläggningsindustrin.

Det är onekligen på det sättet att denna bransch har betydande problem att brottas med. Byggnadsindustrin är som bekant en nyckelindustri, och den drabbas ganska hårt vid de svängningar i konjunkturer-na som förekommer. Det sker också en ständig strukturrationalisering. Även en del andra faktorer har medfört och medför att stora problem uppstår inte minst för de små och medelstora företagen inom branschen. Jag tror därför att det skulle vara av stort värde för dessa företagare om en sådan utredning kunde verkställas och problemen därigenom kunde klarläggas.

Vid sin behandling av motionen har utskottet funnit att en sådan

utredning som åsyftas i motionen skulle vara av stort intresse och betydelse för utvecklingen inom branschen. Utskottet erinrar om att industridepartementet förra året tillsatte ett branschråd för byggsektorn med uppgift att bl. a. följa utvecklingen och ta lämpliga initiativ i här berörda frågor. Utskottet förutsätter att branschrådet kommer att *aktivt* verka för att så sker, och med anledning härav har utskottet inte funnit att någon åtgärd från riksdagens sida är erforderlig.

Trots att utskottet sålunda avstyrkt motionen är dess skrivning så positiv att jag inte har anledning att ställa något annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Fru RADESJÖ (s):

Herr talman! Utskottet är ju överens med herr Gustavsson i Ängelholm om att en sådan branschutredning för byggnads- och anläggningsbranschen som begärs i motionen 539 är av stort värde för utvecklingen inom branschen. Som herr Gustavsson sade tillsatte också chefen för industridepartementet 1973 ett centralt branschråd för byggnadsverksamheten. I rådet ingår i första hand företrädare för de organisationer och departement som närmast är berörda av byggnadsverksamheten. Riktlinjerna för rådets verksamhet går ut på att rådet skall följa utvecklingen inom byggsektorn och bedöma den framtida utvecklingen. Rådet skall också ta initiativ till och samordna olika utredningsarbeten gällande byggbranschen.

Jag vill vidare erinra om det nya verket, alltså statens industriverk, som har den väsentliga uppgiften att svara för branschriktad utredningsverksamhet. Därigenom skapas ju ytterligare förutsättningar för en kontinuerlig sådan verksamhet inom olika industribranscher.

Utskottet förutsätter att Kungl. Maj:t gör den begärda branschutredningen genom industriverket med den prioritering frågan kan få i sitt större sammanhang.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 18.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

På förslag av herr förste vice talmannen beslöt kammaren uppskjuta behandlingen av på föredragningslistan återstående ärenden till kl. 19.30.

§ 18 Interpellation nr 72 om åtgärder mot svenska investeringar i Rhodesia genom utländskt företag

Ordet lämnades på begäran till

Herr GRANSTEDT (c), som yttrade:

Herr talman! Enligt svensk lag är investeringar i Rhodesia förbjudna. Inget hindrar däremot att svenska företag indirekt har betydande

intressen i landet. Detta kan möjliggöras genom att ett svenskt företag är delägare i ett företag i annat land som saknar motsvarighet till den svenska lagstiftningen beträffande Rhodesia, och att detta utländska företag i sin tur har dotterbolag i Rhodesia.

Denna möjlighet har på sistone särskilt uppmärksammats genom en artikel i Politisk Tidskrift (c) som behandlar Svenska tändsticksaktiebolagets internationella engagemang. Det visar sig där att STAB har ett dominerande minoritetsintresse i British Match Corporation Ltd, som i sin tur har ett dotterbolag i Rhodesia. Uppgifterna kan verifieras i STAB:s och BMC:s årsberättelser.

STAB:s indirekta engagemang i Rhodesia är helt legalt, och det kan säkert inte heller hävdas att företaget avsiktligt kringgått svensk lagstiftning. Sakförhållandet riktar dock uppmärksamheten på den möjlighet som faktiskt finns för svenska företag att via utländska företag företa och bibehålla investeringar i Rhodesia. Det finns således ingen möjlighet enligt svensk lag att förhindra svenska företag att investera i utländskt företag med betydande intressen i Rhodesia eller ta emot avkastning som helt eller delvis härrör sig från sådana intressen.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr handelsministern få ställa följande fråga:

Är statsrådet beredd att vidta åtgärder som förhindrar eller försvårar för svenska företag att via ett utländskt företag genomföra eller upprätthålla investeringar i Rhodesia?

Denna anhållan bordlades.

§ 19 Anmälades och bordlades Kungl. Maj:ts proposition nr 118 med förslag till lag om extra studiemedel för andra halvåret 1974.

§ 20 Anmälades och bordlades motionerna

Nr 1768 av fru *Jonäng m. fl.*

avlämnad i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:40 angående vissa anslag ur kyrkofonden, m. m.

Nr 1769 av fru *Jonäng*

Nr 1770 av herr *Sjöholm*

avlämnade i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:79 med förslag till lag om ändring i lagen (1971:52) om skatterätt och länsrätt, m. m.

Nr 1771 av fru *Johansson* i Hovmantorp

Nr 1772 av herr *Strömberg* i Botkyrka

Nr 1773 av herrar *Åkerlind* och *Strindberg*

avlämnade i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:86 angående skyldighet att använda bilbälte

Nr 1774 av herr *Petersson* i Röstänga

avlämnad i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:109 om den framtida organisationen av växtskyddsverksamheten

§ 21 Meddelande ang. enkla frågor

Nr 61

Torsdagen den
18 april 1974

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framstälts, nämligen av

Nr 153 Fru *Nilsson* i Sunne (s) till herr försvarsministern om en översyn av den militära utbildningen i vad avser tillfångatagning:

Har försvarsministern uppmärksammat de former för militär utbildning som angetts som slutfasen i en militärövning för pluton-officerare och avser statsrådet vidta åtgärder i syfte att få till stånd en översyn av de moment i utbildningen som avser träning vid tillfångatagning?

Nr 154 Herr *Lundgren* (s) till fru statsrådet *Hjelm-Wallén* om bättre skolundervisning rörande Kooperationen och andra folkrörelser:

Vilka åtgärder anser statsrådet är lämpliga att vidta för att förbättra grundskolans och gymnasieskolans undervisning om Kooperationen och andra folkrörelser?

Nr 155 Fru *Lantz* (vpk) till herr socialministern angående utbyggnaden av den kommunala barntillsynen:

Anser statsrådet det anmärkningsvärt ringa utnyttjandet av de förstärkta möjligheter till utbyggd barntillsyn, som de för år 1974 såväl som framdeles förbättrade statsbidragen borde ha medfört, bör föranleda utarbetandet av förslag om fastställda normer för sådan utbyggnad i landets kommuner, eller överväger statsrådet annat initiativ i samma syfte?

Nr 156 Herr *Gustavsson* i Alvesta (c) till fru statsrådet *Hjelm-Wallén* om regionalt handikappstöd åt elever i vuxenutbildning och i särskola:

Är statsrådet beredd förverkliga SÖ:s förslag om att den regionala stödverksamheten för synhandikappade även skall omfatta elever i vuxenutbildning och i särskola?

Nr 157 Herr *Carlshamre* (m) till herr statsministern angående regeringens befogenhet att bortskänka staten tillhöriga kulturföremål m. m.:

Var anser statsministern att gränsen går för regeringens befogenhet att, utan riksdagens hörande, skänka bort staten tillhöriga kulturföremål eller annan statlig lösegendom?

§ 22 Kammaren åtskildes kl. 17.45.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert